

అంకా దహనము

(అను)

శ్రీ హనుమద్విజయము

(బదు అంకముల నాటకము)

గ్రంథకర్త

మతుకుమల్లి నరసింహశాస్త్రి

Copy Right Reserved
by the Brother's wife.

Price
Rs. 1-8-0

1947

శ్రీ రస్తు.
శ్రీ స్వస్తిహ సహాయము.

లంకా దహనము

అను

శ్రీ హనుమద్విజయము

మతుకుమల్లి నరసింహశాస్త్రి
ప్రణీతము.

విద్యాన్, శతావధాని :

భమిడిపాటి అయ్యప్ప శాస్త్రి గారి చే
సరిచూడఁబడినది.

బెజవాడ - శంకర ఫౌండ్రీ గారి చే
ప్రకటితము.

నా మ న వి

నేను చిన్నదానను. పదిరెండు వత్సరములదాననై యుండగా ఈ గ్రంథ కర్తయగు నా లెండి) నరసింహశాస్త్రి గారు గన్నవరములో రికెన్యూ యినస్పెక్టరు క్వోగమున ఎండుండి పెరమపదించినారు ఆయన రచించిన యీ హనుమద్విజయ నాటకమును మా మేనత్త యిందుమరీదేవి చినిగిన అక్షరములు దిద్ది వ్రాసి ప్రోత్సహించినది. నేను నాటనుండి చిన్నదానను. శరీరబాధలు సంసార బాధలచే దీనిని అచ్చొత్తించుటకు సందర్భపడక యూరుకున్నందుకు విచారపడుచున్నాను. ఈ బాధ మాను ముద్రింపించుటకు మా శ్రమమేమియును లేదు. మా త. త్రడిగారు ఆర్జించి నట్టిదిన్ని ఆయన తండ్రిగా రారించినట్టిదిన్ని యగు ధనమే కలదు. గాని కాలము నతిక్రిమించుటకు మానవుడు స్వతంత్రుడు కాకుండా! నేటికి ఈ గ్రంథము బయలుపడు సమయ మే తెంచినది. ఇప్పటికైనను దీనిని ముద్రింపించగలిగెందుకు సంతసించుచు మా తండ్రికి నే నికేమియును కేయకాలనందుకు విచారించుచు పరమ పదవాసి మా తండ్రికి ననుస్కరించుచు ఆయన ఆత్మకు సంక్రృష్టిగలుగు గాక మని కొడుచు ఆయనవలన అశీస్సులందగోరు చున్నాను.

ఇట్లు,

లక్క-రాజు కమలా రంగనాయకమ్మ.

పుష్పాంజలి

ఆర్యమహాశయులారా!

ఏతద్గ్రంథకర్తయగు సుధీమణి శాశ్వతాస్వయ సంజాతుడును, కాండ ద్వయంబునం దారితేరి తిర్క్కు న్యాకరణా ద్యనేక శాస్త్రసారంగతుండగు నృసింహ విద్యనృణి పాత్తుండును మనాకులుండు నగుచున్నవాడు. పితృమర్త్య నేవా పరాయణుండు. కులక్రిమాగతింబగు కవితా కళ్యణ పొందగలిగిన ధీమతు.

“నా ఋషిశ్రీయతే కావ్యం” బహువల్లు నృసింహ దైవాంశ సంభూతుండై, తన్నామకుండై, మధుర కాగ్గేయంబులతో నలరారు నాటకంబునకు నుక్రమించి యున్నాడు.

“శ్రీమౌంసి బహువిఘ్నాని” యనునట్లు ముద్రితగ్రంథం బందుకొనకయే భౌతికతను వీడిన మహాశయుడు. చిత్రము. అర్థతాల్పి యైన మనగడలేదు. “సుకృతీ గతాయా” యథార్థము

“ఆ పరితోషా ద్విదుషం నసాధు మశ్యే” కాళిదాసోక్తినుసరించి విజ్ఞులరగు మీరు గ్రంథరాజు బందుకొందురుగాక.

ఈ గ్రంథమిప్పటి కైనను ముద్రాకాలముంబు నధిష్ఠించుట ముదావహము. నా మాతామహంశము శత్రునిక గన్నదగుటచే ఉద్బంధించుచుంటిని. వారివలననే చిన్నవారికి గౌరవము. దీనికి తార్కాణముగా వర్తమానంబునంగు దిగంత విశ్రాంత కీర్తి వారింది అంధాగ్రనియందు తన వాక్కుధనే సారస్వత్యమృత్యుల తృప్తి జొందించిన ధీమణి నా పితకలి ఇందుమతి జేవిగారు. వీరి పూర్వీకులు చతుష్పద కళాకోవిదులగుచు తెనాలి పట్టణంబున పిల్లలమర్రివా రను వైక విప్రార్థిత్వములతో సమానముగా సభాగృతంబులంబు లందుకొనుచుండెడివారు. అట్టివారిని గుఱించి దోహిత్రుండ నగు నేను వాగ్మయబూనుట సాహసమే. అయినను నాకు తోచిన నుడువులను నడిపితిని. ఈ గ్రంథము నవ్వొత్తించి ప్రకాశింపజేయు మన్యాకుల సంబంధీకులకు లక్ష్మీవృషింహుడు చిరతనాయురారోగ్య విశ్వరంజనులతో నలరారు నట్లు చేయు గాత.

ఇట్లు,

పారాజిక రత్న,

వర్వతం రాధాకృష్ణశర్మ, విజయవాడ.

క వి వం శ ము

ఈ గ్రంథకర్తయగు మతుకుమల్లి నరసింహశాస్త్రిగారి వంశమును గూర్చి యిందుక బల్కించెడితి.

గ్రంథకర్తయే వ్రాసికొనివాడు గాని నాకు తోచినంత తెలిసినంత నేనును జెప్పెద.

ఈగ్రంథకర్తకు విదవపురుషుడగు వెంకటేశాస్త్రిగారు సంతతిలేక మాలి కొండ నరసింహజేవు నుపాసించి నల్వరు పుత్రులంబడెను.

ఈ వెంకటేశాయని పూర్వులందరు చినపమిణి పెదపమిణి జమిందారులకడ మృతిపడవులయందుండువారు. చతుష్పద కళాకోవిదులని ప్రఖ్యాతి లిగిన వారు.

వీరికి మతుకుమల్లియను గ్రామము నివాసము. వీరు మతుకుమల్లి రాజగోపాలుని భక్తులయండిరి. వీరికి మతుకుమల్లియను, ఆల్వలపాడు, వెలిచెర్ల, నేలేశుబల్లి, పెదపడిచెము, మందూరు, భరితెనూడియను నను ఏడుమిరాసీ గ్రామములు లభవు.

ఈ వెంకటేశాస్త్రిగారి పుత్రుల హయాములోనే తెనాలియంగు ప్రవేశించిరని తలంపవచ్చును.

వెంకటేశాస్త్రి పుత్రులు వెంకట నరసింహము, లక్ష్మీనరసింహము, కనకామాత్యుడు, మాధవశాస్త్రి యను నలువురు.

ఈ మాధవశాస్త్రియే అభినవభారత గ్రంథము రచించినవాడు. ఈయనిను “అభినవ మాధవశాస్త్రి” యని యందురు.

ఈయన తన భారతమునందు తన తండ్రియగు వెంకటాచార్యుని గూర్చి యిట్లు వ్రాసినాడు.

సీ. ఎవ్వని చాత్మత్య మెల్ల లోకంబుల నెఱిసి కర్మానుల మఱపు గజపు
నెవ్వని గంభీర మేనువారాసుల కొజ్జలె విజల నజగించు
నెవ్వని సంపద లిండ్లాది దిక్పాల వరుల భాగ్యములను బరిహసించు
నెవ్వని ధైర్యంబు హేమకూటాన్నతి దిలకించి పలుమారు దెగడుచుండు

గీ. నతడు మంత్రి కుంభంధరుం డనుర మంత్రి కభుకు సజ్జన మాన్యుండు నీతిపరుడు
సలలిత లింగమాసాధ్యి వల్లభుండు మహిత తేజుండు వెంకటాచార్యునుడు

మఱియు నీయన తన జ్యేష్ఠసోదరుడగు వేంకటనరసింహ మంత్రునిగూర్చి యీ క్రింది రీతిని చెప్పియున్నాడు.

సీ. ప్రాగ్భిత నిగ్రహానుగ్రహశక్తులు గలవాడు నైస్థిక కర్మనిలన
ననయంబు భుజన భుజన పాటవంబులు గలవాడు చౌషధి కళలయందు
పురుగుతర దుర్ముఖత్రీ ధేన్వైకప్రాధి గలవాడు సద్యశోగరిమ వలన
దశదిశాతి. మనత్రత కీర్తి విన్నూర్తి గలవాడు నెఱిసి త్యాగంబువలన

గీ. నతడే పో మామ కాగ్రజాం డభిలషేది చారు విభవుండు వెంకట నారసింహ
మంత్రునయ్యుండు దేవతా మంత్రునయ్యుండు పార్వతీసాధ్యి కలరెడు ప్రాణవిభుడు.

అని చెప్పినాడు. ఈ మాధవ కవి కవిత్యము తేనెసోసల తియ్యం దన మొప్పుల చుండు. తేట తెలుగు మాటలతోడను, మధుర రసాల ఫలరస మాధురీ గరిమ విలసిల్లు సంస్కృత పదరాజిత విరాజిల్లు చుండును.

ఇక నీ మాధవకాస్త్రిగారిభార్య మంచాల వాసుదేవ కాస్త్రిగారి కుమార్తె. పేరు అలమేల్మంగ నాంచారమ్మ. నాంచారమ్మ అని యందురు.

ఈ నాంచారమ్మ చక్కగా కవిత్వముం జెప్పునది. ఈమె తండ్రి మంచాల వాసుదేవకాస్త్రియు మధురకవిత్వము నల్లువాడేనట. గాని కవికృత గ్రంథములు లభింపలేదు.

వీరింటిలో సంస్కృతమునే వాడుకగా మాటాడువారట. మాధవకాస్త్రిగారు నిరంతర విద్యా వ్యాసంగముచేతను, శిష్యపాలిక కావ్యములు వేదపాఠములు నేర్చుటచేతను, గ్రంథరచనారతుం డగుటచేతను, తాను వెళ్లుటకు తీరికలేక జనక గృహంబున నన్న భార్యను తోడితెచ్చుటకై వేదవాడును పురోహితుడు నగు రామావధాని యను విప్రోత్తమునిం బంపెనట.

అనాడు రెండేడ బండ్లప్రయాణములే గదా! అవధానియు నాంచారమ్మను దోడ్కొని వచ్చుచుండ ఈమె తన తండ్రిగారి తుమ్మతోపు కడకు వచ్చినప్పుడు అవధానిగారిం గని ఆరాధ్య! భవన్నగరింబుని నింథనలులు సన్నుద్ధమా! యనెనట. అందు కాయన మారువబలుకక కంకాకులిత మానసమతో నింటికి కేరన పిమ్మట మాధవ కవింశ్రునితో 'మీభార్య నన్ను అనరానిమాట అనిన'దని చెప్పెనట. మాధవ

కాస్త్రీ భార్యను విలిచి యడుగగా నామె నిక్కము వక్కాణింపగా నా యవధాని కయ్యర్థంబు వివరించి మనంబు కలంక వాసి, సమ్మానించి యంపెనట. ఒకప్పుడు ఏకాంతమునందుంట నాంచారమ్మ భర్తతో నీ క్రిందివిధమున బలికినదట.

గీ. కనుధలోపల మంచాలవారియిల్లు కారదాడేవి నాటక కాలయంతుర

నానుడేవుని కివితా విలాస మచట మొలక బంగారు జుల మోలగాదో

అని యామె ఇట్లు పద్యముం జెప్పగా రసికాక్షణి యగు మాధవకాస్త్రీ నవ్వును నట్లు చెప్పెనట.

గీ. ఆచివమత్స్యులి గలిగిన మతుకుమల్లి వారు శబ్దంబు గొలిపిన కారణమున

ననుధలోపల మంచాలవారియిల్లు కారదాడేవి నాటక కాలయంతుర.

నానుడేవుని కివితావిలాసమచట మొలక బంగారు జుల మోలగాదో అని చెప్పెను

ఈ మాధవకాస్త్రీ తన వ్రతము చాపష్టి కళానిధాన మను బిరుదు గలది యగుటకు తార్కాణముగా తెనాలిలో మతుకుమల్లివారి వీధియందుగల గోవరస స్వామిగారి యాలయమున కెదుట రాతితో గుడస్తంభమును స్వనాస్తమలతోచెక్కి నిర్మించి సాపించినాడు. ఇప్పటికిని గలదు. వీరిచే జెక్కిబడిన కోయ్యడర్యాజు చాలా కాలము వీరివంశీయుల యింట నచగ్నబడియుండెను. ఈయన కుమారుని పెండ్లికి కోడలికి కావలసిన స్వర్ణ రజతాభరణములు స్వనాస్తమలతోనే నిర్మించిరి. వీరు బిలువిద్యా నిపులు ని ప్రితిరి. ఇంకిను వీరికిరా కళలములం గూర్చి పెద్దలు చెప్పుచుండువారు. వీరికడ పిల్లు, నమ్మలు నుండునవి.

ఈ మతుకుమల్లివారును పిల్లలమట్టిగారును తెనాలిలో సభాగ్రామి తాంబూలాది సత్కార పూజలందుచు ఏకోదర న్యాసుంబున వర్తించువాడు

అనాడు కాళా శేదములు లేక యైకమత్స్యబున వర్తించుచుండిరి.

వీరి కుమారుడు చిన నరసింహకాస్త్రీ. ఈయనయే పెద్ద కుమారుడు. తమ్ముల పేరులు తెలియవు.

నరసింహకాస్త్రీ భార్య అనంతలక్ష్మమ్మ. చదలపాక వారి యాడ బడుచు. పొన్నూరు పుట్టునిల్లు.

ఈమె నిరతాన్నదాత. 'దొడ్డిల కిర'వని పృసిధిజెందిన నందన సంవత్సరపు కాటకమత్స్యకు తుభాతురులకు జంబలి, ఆన్నము, చుట్టె, గుమ్మడిపండ్ల గుఱ్ఱు ఇచ్చి పోణిములు రక్షించినది. ఈమె పుణ్యసాధ్యమణి. ఈ నరసింహకాస్త్రీకి శబ్దకాస్త్ర త్రయీ విచక్షణుడన బిరుదము గలదు.

వీరికి ననకాదికాస్త్రీయు, మంగళాదికాస్త్రీయు, మాధవకాస్త్రీయు నను మువ్వరు పుత్రులు గలరు. అందు ద్వితీయుడగు మాధవకాస్త్రీ బందరు కాలేజీలో పండితుడుగ నుండిరి. వీరు దళితారస్థాగ్రామ మను చెందువందల పద్యములుగల గ్రంథమొకటి రచించిరి. చెడవది మాలికాచల రమణ శతకము, ఇది లభింపలేదు.

వీరిలో నగ్రజుడగు కనకాద్రికాస్త్రిగారు సకల కాస్త్రపారంగతులు. వీరు వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయుని యాసాన పండితులతో రజితపాత్రలయందు భుజింప గూడదని వాదించి నానాదాన నిధాన మను గ్రంథము త్రితి స్మృతి ప్రమాణ సహితముగా రచియించి విజయమునందిరి.

వీరు తపశై ప్రభువులగు జంగన్నారావు గారి యాసానమందు సమ్మానింప బడుచునుండిరి. సత్రైసపల్లి జమీందారులగు మానూరు గోపాలనాయనంగారు “తమ యాసానమునకు ఈ కనకాద్రి కాస్త్రిగారిని పంపుడని కోరగా” స్వతంత్రుడు ఆయన, నాడేమిలేదని ప్రభువు చెప్పగా; లక్షరూప్యములొసంగెదను. మీరెట్లుయినను వారిని మాకొసంగుడని కోరగా “కాస్త్రిగారి విలువ లక్షగాదు కోటి లక్షలుకూడ చాలవని” జంగన్నారావు జవాబుచెప్పెను. తర్వాత సత్రైసపల్లి ప్రభువు, కాస్త్రిగారిని, ప్రాంతాపూర్వకముగ నడిగిరి. కాస్త్రి గారు గోపాలనాయనింగారి యాసాన ములకరించిరి.

సత్రైసపల్లిలో నుండగా ఈ కనకాద్రికాస్త్రి యొక సర్పదష్టుడగు పురుషుని “గరుడ దండక”మను దండకమును, అప్పు డాతడుగా రచియించి చదివి, యాతనికా యాశీషబాధ నివారణచేసి బ్రదికించిరి.

ఈ కనకాద్రి కాస్త్రిగారు తమ పాండిత్య ప్రకర్షవలన ననేక ప్రభువుల వలన సమ్మాన బహుమాన రూపముల ననేక గ్రామములయందు మాన్యములు సంపాదించిరి. అవి యీ దిగువ చెప్పిన చిలకలూరికేట, ప్రతిపాడు, అంగలకదురు, కొలకలూరు, కలెవరయ, తెనాలి, వల్లాయిపాలెము చినరాపూరు, ఇన్నల్లు, ఇనగడప, తిరువూరు, గంపలగూడెము, ముదలగు గ్రామములు. గాని యిటీవల వీరిసంతతినారు ఈ చివర నుడవారించిన గ్రామములయందు మాన్యములను ఆచటికి వెళ్లుట మానివేసి వదలివేసిరి.

ఈయన తన స్వార్థతమగు ఆసిని తన దాయాదులకు సమముగా పంచిపెట్టుట యే గాక తన బంధువులలో కేదటటుంబములు పదునారు కుటుంబములు ఇంటిలో నుంచికొని పోషించి బంధుపోషకుడని పేరందినాడు. నిరతాస్పదాతి.

తెనాలిలో ‘జక్కల అంబి’ అనునామె భాగవతము అటగట్టి తిరపైకిరాగానే పృథ్వీరులు మంత్రి ముగనుజేయ, ఆ కవచములతో పడిపోయెను. అప్పుడు ఈ కనకాద్రికాస్త్రిగారు (బాలే హిమవత్పర్వత బాలే) అనుచు, చూరికం జదివి కుంకుమబొట్టు పెట్టగా నామె లేచి సుఖముగా నుండెను. (ఈ చూరిక దొరుక లేదు) గరుడ దండకము వీరి ముదిమనుమడగు మకుటమల్లి నరసింహారావుచే రచియింపబడిన “భక్తిసామసాము” యనుగ్రంథములో ముద్రింపించబడినది.

ఈకాస్త్రిగారి తాతగారగు మాధవకాస్త్రిగారు రచియించిన అభివక్త భారత గ్రంథము వీరి దాయాదు లెతుకునిపోగా నారియిండు అగ్నిదగ్గమెనప్పడు ఈ గ్రంథముకూడా దగ్ధమైనది. ఆసమయమున కనకాద్రికాస్త్రిగారి రెండవ కుమారుడగు కృష్ణకాస్త్రిగారు అచ్చటనుండుట తటస్థించినది. ఆయన సామాన్యినిగాని జని సంది

టి! బట్టినంత గ్రంథములాగి కొనివచ్చి లైటుబడవేసి మరలలానికింజో బోవుచుండ నలు
వంకల మంటలు తెలరేగగా తోడివారు వజ్రదని నివారించిరి. దైవానుగ్రహము వలన
దొరికినంతవఱకు గ్రంథము మొదటినుంచి భీష్మపర్వము వఱకును సరిగా దొరికినది,
దానిని మతుకుమల్లి రఘూత్తమకాస్త్రిగారు ముద్రింపించిరి. ఈ మతుకుమల్లి వారు
తెనాలి ప్రవేశించినది తెగళార్వణి కాలముననో తండ్రిగారగు కొండమంత్రి లేక
తాతగారగు కృష్ణమంత్రి కాలముననో వచ్చియుండురు. అట్లైన నీనాటికి దాదాపు
(400) నాడునుండల సువత్సరములైన లేక మూడువందల యేబది సంవత్సరములకు
వైననై యుండవచ్చును.

కనకాద్రికాస్త్రిగారి భార్య బావకమ్మగారు, పొన్నూరు చదలపాక
కుబ్బయ్యగారి కుమార్తె. ఈమెయు పరమసాధ్వీ. చక్కని చూశుకవిత్వముం జెప్ప
చుండునది. ఘనవర్ణ మూలములను గణితము నంతయు కమారులకును, మనుమలకును
ఈమెయే నేర్పినది.

ఒకనాడు ప్రత్యర్థి పండితులెననో వచ్చి కాస్త్రిగారితో తర్కమునకై వచ్చితి
మనియు వారింటనుండిగా? యని యడిగిరట. అందుకు ఆమె వెదకాస్త్రిగారు
కావలెనా? చిన కాస్త్రిగారు కావలెనా? అని యడిగెనట. ఎవరైనాసరియే
ననిరట. అప్పుడు వారి కామె యిట్లు ప్రత్యుత్తరంచి డెనట.

అ. మతుకుమల్లి యిల్లు మహి విద్య వెదచల్లు, పరబుధేంద్రులకును బ్రక్కమల్లు
ఎఱిగి మెలగిరేు యెలమిచే బాటిల్లు, గాన వారియిల్లు ఘనతజెండు, అనిపల్కెనట.

ఈ బావకమ్మగారియుండు కనకాద్రికాస్త్రిగారు మువ్వరు పుత్రులంగనిరి.
అందు ఈ గ్రంథకర్తగారి పితామహుడగు బుచ్చి నరసింహకాస్త్రిగారు జ్యేష్ఠ
కుమారుడు. కృష్ణకాస్త్రి రెండవకుమారుడు. రామచంద్రకాస్త్రి మూడవ కుమారుడు.
ఇందు జ్యేష్ఠుడగు నరసింహకాస్త్రిగారు తర్కకాస్త్ర పండితుడు. విలువిద్యా నిపు
ణుడు, సంగీత సాహిత్య భరతకాస్త్ర పారంగతుడు, కృషినిరమగు తోటవల్లూరు
నందు బొమ్మజేతర నాగన్న నాయనింగారి యాసాన కవియై సభాభూషణమై
యలిగినాడు. ఈ కవిత్వజాడు బహు గ్రంథములు రచించినాడు.

అందు అజచరిత్రము ఆరణ్యసముల గ్రంథము. మాల్యకైల నృసింహుని
కింకిరము. అందు రెండు పద్యములు వ్రాయుదును.

ఈ గ్రంథమునకు “ఇందుమతీ పరిణయ” మను పర్యాయనామముం గలదు.
ఇందుమతీ జేవి నాసావరన పద్యమును వ్రాయుదును.

మ. సతిశాసామిష పద్మరాగరుచిరోవస్థీకళోజోపలా
మృత వాచీ రస మూన్య నానన కన న్నీశాంక కేళీవనాం
విరి పుండారిత ప్రత వల్లుల కమర్యంబో ఘటియంత్ర మా
చతురాశ్వుండన నొడదగ్రమణి భూషారత్న బంధనీతిక.

చంద్ర దూపణము.

- సీ. క్షణిక ప్రపాత తీక్షణత ప్రకాశించె కాని చిరసాయి యానీ! మణి
యజ్ఞాత దుస్సహ వ్యథ మాతాన్మోహకంబే కాని దాహదండే! మహాహి
స్వావేశజాను భావానమేయమే కాని యభిల ద్ద్యగ్చరంతా! గ్రహంబు
మలిత పరతి ప్రమాదియే కాని జీవ ద్విప్రయోగి తాపసుడే! యనుడు
- గీ. నతి మహాళని వత్సహి నతిమహాగ్రహుండ వత్సర్యుడవు నీవయో! శకంక!
యెన్న నీకదియే యుక్కుడే యహీన త యదీయే పృథ్వాతరయడే దండిచెలవు.

వింధ్యారణ్యవరము.

చ. అట ద్రోహంబు కాంచె గట్టెడుట గూటాటి! నాటోపవి
త్రుటితాజాండ కటాహ కోటక గళ ద్దుర్వార పాథోర్ము
పటలాజన పరిప్లుతి ప్రితిదిన పృత్యగ్ర పత్రిచ్చటా
భృట భేటోత్కట కాటవీ స్ఫుట దవంధ్యగంబు వింధ్యగముక.
ఇందుమతి చెలికల్తెలందగు, చిలుకను పట్టబోవు సందర్శమున పద్యము.

- సీ. మనుమున్ను చను బొంట్ల గని కిన్న నిరియు కెందెనవు లాస కిడు చింతికలుగాగ
వంగ వంగగ మళ్లు వడుకు చాధోలంబ తరళోహరములు వాగురులుగాగ
దాదాసి నడచు తందరజారి జీరాడు వలిపె పయ్యెడలు పెన్వలులుగాగ
చల్ల చల్లగఁ బరస్పరము మర్మమెలర్ప బలుకు పల్లలం దీమలులుగాగ
- గీ. బాంసి ప్రివిసారితాన్మోన్య భుజతాళి కీతాన్మోన్యతాన్యస్పృశాలకలయ
పొదివికొని చుట్టికొని మోగి పొంచి పొంచి యల్లలల్ల గదిసి రేతాంకములులు.

- గీ. ఇట్లు తనుబట్టు నమకట్టు నిందుముఖుల గుభగుభల్లని నగవు కన్గొనల దొలక
గలిక గమితోడ రాచిల్ల కలకలాది కలిక కలకాకు కాకలి కలన బలికె.

ఉ. ఓనుకుమార! కామ మకు రోపమ చారుకపోల పాలులా
రా! సరసీగుహాసను వరాంగికి బోగిదిని మీద కామరూ
పాసమ కామ చార రతి నామర జాతిని గాన నింకనా
యాసము మాను డేటికి ముధాళ నను స్మరి బట్టకక్కనే!

ఇందులోని వసంతములు వర్ణన మిట్లున్నది.

- సీ. లీలావదీజాల బాలావదీజాల వాలావదీలాల జాలకంబు
సురసాలఘుకిసాల భరసాల సభసాల మురసాల ముఖసాల మురభిళంబు
శ్రీభికా రసికతా బాలికా కృతలతా దోలికా తను పతాకాళికంబు
దొల్లకా పర భూమ మల్లికా ద్యభిరామ వల్లికా మనునో మత్తలికంబు
- గీ. సలయ నర్తిక కువలయోత్పల సరోజ నిలయ వన వనకిసలయ గలయమలయ
పవన విలయిల్ కువలయ యువరతి శ్రీ మోద్యమం బొప్పె నంత కైతోద్యమంబు.
- ఈవృత్తిచాక్రీకారిం గూర్చి ఈ క్రింది విధముగా ఒలికనపద్యముగలదు.

సీ. తమ విహరించు వాక్యతి పుట్టినయిలు మతుకుమల్లి కులమకల్లి కడన్లు
యొడితు లేవంగ కాల్వదులు మాల్వలైల నృసింహ కరుణోప లబ్ధ కర చ
కున్నప్పి విద్యావిదులు భక్తత్వపితామహుండు మాధవ కవింద్రోత్తము డభి
సకభారతాది వానా గ్రంథకర్త నీతాత నృసింహ విద్యద్యురండు.

గీ. కల్పకాస్త్ర త్రియూ విచక్షణుడు నీడు జనకుడైనట్టి కవ కాది కాశ్రివశ్య
డభిలకాస్త్రార్థ వేది నీ వచ్చుత ప్రసిద్ధ పారస్వకుడవు నృసింహకాశ్రి!

వీరిం గూర్చి యింతైన వ్రాయెం దగినది యుండెం గాని గ్రంథవిస్తరభరి
మాన్పించినది.

ఈ నరసింహకాశ్రిగారు ఎడ్లపల్లి కాపురస్థులగు తురగా నరసయ్యగారి
కుమార్తెయగు రంగ నాయకమ్మన వివాహమైరి.

ఈమె మువ్వయ కుమారులును మువ్వయ కుమార్తెలను గాంచిరి.

ఇందు పెద్ద కుమారుడు: మతుకుమల్లి రఘూత్తమ కాశ్రిగారు. సంస్కృత
పండితుడు. తెలుగు పండితుడు.

ద్వితీయ పుత్రుడు: నరహర్యక్షరాయ కాశ్రిగారు. ఈ గ్రంథకర్త కండ్రి.
తెలుగు పండితుడుగా గుంటూరులో కొన్నాళ్లుండిరి.

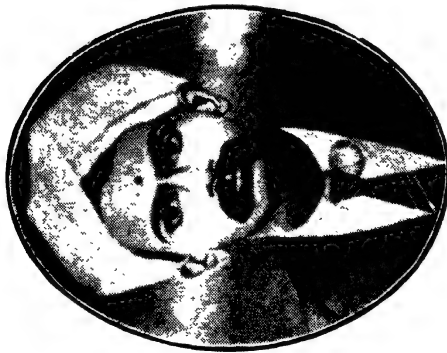
మూడవ కుమారుడు: సరస్వతి వరప్రసాదరాయ కాశ్రి, గుంటూరు కాలేజీలో
సంస్కృత పండితుడుగా నుండిరి.

రఘూత్తమకాశ్రి కుమారుడు శోభయ్యకాశ్రి, వెంగళకాశ్రియని యందురు.
ఈయన సమ ప్రవిద్యులు వేర్పి సంస్కృతమున శిరోమణిపరిశ్రయం దు స్త్రీుడైనాడు.
ఇంగ్లండు వెళ్ళి సమస్త పరిశ్రమం గెలిచినాడు, కీర్తికెప్పుడైనాడు.

సరస్వతికాశ్రిగారికి నృసింహకాశ్రియను నొక కుమారుడుగలడు. ఇతనికి
మువ్వయ మగ విడ్డలు. నరహర్యక్షరాయ కాశ్రిగారు శ్రీవిద్యాభిమాని. నరసింహ
భక్తుడు. భార్య పంకవ్యుగారు, అనంతలక్ష్మమ్మ యను నామాంతరిముగల పాధ్య.
ఈమెను ఎల్లరు అవతరకాశ్రివి యందురు.

ఈమె యెన్నడును మఱచియైనను పెంత కష్టము గలిగించినను, పెట్టి విశో
భితయొడవైనను ద్వేషమానిగాని, పరుషముగా భాషించిగాని, ఎరుగదు. నక్కెర్పా
చరణానరక్త. సదా, సుద్రవతాసక్త. భగవద్భావానురక్త. పరితాపశోమప్రామణి యని
పేరడిన వాధ దైవత. అక్కరాజు వెంకటరత్నముగారికిని, కొటరాజువారి యాడు
పడుచును పరమమహిళా శిరోమణియు నగు అప్పమ్మయను నామెకును క్రేష్టపుత్రియై
జన్మించెను.

ఈమె పితామహులు అక్కరాజు మానుమయ్యగారు సంగయ్యగారు వారలు
రేపల్లె ప్రభువులకడ మంత్రి పదవులయించుండి కీర్తి పడసినవారలు. ఈ నరహర్యక్ష
రాయ కాశ్రిగారు ఈ అనంతలక్ష్మమ్మగారియందు అయిదుగురు కుమార్తెలను
కుమారులొక్కనిం గాంచెను.

ప్రంథకర్త. ముత్తుకుమార్ల నరసింహశాస్త్రి.

ప్రంథకర్త భార్యయు, కుమార్తెయు, జానకిరామమ్మ. చి. కమలావరంగనాయకమ్మ.

గ్రంథకర్త స్వామి:
 గుడిపూడి ఇందుమతీదేవి.

ఈ హనుమద్విజయ గ్రంథకర్తయగు ఈ నరసింహాస్త్రిగారి కుమారుడు ఈయన బి. ఏ. పాఠశాలనాథుడు తండ్రిగారు స్ట్రీటరు ఇదువ వలసినదిగా శలవిచ్చిరి. ఆయనకు ఇష్టమైనందున మునివేసిరి. రిజిస్ట్రేషన్ యిన్ స్పెక్టరు దౌర్జన్యములొనరించినట్లు తెలియదనయేట స్పర్శగూడాయెను.

ఈయన పరమపవిత్ర కిలుడును, సత్సవాదియును, ధర్మకర్తయును, శ్రీరామ పాద భక్తశిరోమణి యగు తన మేనమామగారగు లక్ష్మరాజు శంకుపంతులుమాత్యుని కుమార్తె కమలాబాయి యను నామెను వివాహమయ్యెను. ఆమె పుత్రునింగని పుత్రునితో దివికేగ. మరల పరాశర గోత్రజాలను, భద్రాచల నివాసులును నగు తూము శంకటంత్రుము పంతులుగారు ను సాధుపురుషుని రెండవకుమార్తెయగు జానకీరామమ్మను వివాహమయిరి. ఆమెయందు కమలారంగ నాయకమ్మ యను నొక్క కుమార్తెను గాంచిరి. కాంతస్వభావము, బంధుప్రేమగలదియు నగు ఈమెను “లక్ష్మరాజు గంగ మేళ్ళరావుగారికిని, ఇందిరా దేవికిని తృతీయపుత్రుడైన, బుద్ధిమంతుడైన విద్యావంతుడును” నగు త్రివిక్రమరాజును నామముచేసలంకృతుడగు పేనల్లునకిచ్చి వివాహముం దేసిరి. ఈమె యిప్పుడు పుత్రపుత్రుల సమేతయై భర్తతో తేనాలిలో సుఖముగా కాపురము చేయుచున్నది. ఇంతకును ఈ గ్రంథకర్తగారగు మతుకుపల్లి నరసింహాస్త్రిగారు నాకు మేనమామ. ఈయన యేకైకపుత్రుకను భర్తృపుత్రుల పుత్రుల సమేతముగా దీర్ఘాయురారోగ్యసంపదలించి రక్షించవలెనని పరమేశ్వరుని ప్రార్థించుచు స్పర్శగులగు మా మేనమామగారికి బంధనము లర్పించుచున్నాను.

ఈ గ్రంథము చిత్తువ్రాసి యున్నది. శుద్ధ ప్రతి అక్షరములు ఛిద్రమై పోవుచుండెను. మా మేనమామగారు స్పర్శగులయ్యును నిరుపది రెండేడులాయె. ముద్రింపించుటకు ఆనందరెడ్డియలచే పిలుకాలేదు. అట్టి యీ పాత్రమును ఈ గ్రంథకర్తకు కనిష్ఠ సోదరియును గవయిత్రీ మణియు నగు మా పినతల్లిగారిని గుడిపూడి ఇందుమతీదేవి, శుద్ధప్రతి వ్రాసి సోదరాభిమానముచేతను విద్యాభిమానముచేతను ఈ గ్రంథము ముద్రణమున కిచ్చునటుకు రేణువలును ఏమియును తోచక సోదరునిం దలంచుకుని విలపించుచుండునది. నేటికి ఈ గ్రంథము బయలుపడెను శుభోదయవేళ వచ్చినందు కెంతయు ముదమందు చున్నారము.

మా మేనమామగారు ఇందుమతీదేవింగాంచి కనిష్ఠయైయును విద్యావతియుని యును చిక్కిని పాపాతీవటిమగలది యనియును నెంతో సంతసించుచు నిట్లు పలుకుచుండువాడు.

“గీ. ఇందులింబ మందు నెవ్వరి నొప్పును చల్లనొ సుధారసంబు తెలుగు

నిడుతల్లి! నీదు నుండరక్షిలో నీవు తిమ్మదైన నెంతమేలొ!” అనుచుండువాడు.

ఇందుమతీదేవి, పుట్టినింటికి వెళ్ళినప్పుడు అన్నగారున్న ప్రతి యూరికిని వెళ్ళునది. అక్కడ స్త్రీలు నిరంతరము నీమె గ్రంథకాలక్షేపము చేయుచుండ వినగోరి గుమిగూడి వచ్చుచుండురు. అప్పుడు ఆనందముతో నిట్లునుచుండువాడు.

మా యిందుకల్లి వీరందరికిని ఏమిలుంగారమిచ్చునో ఈమె యుండిన స్వాత్మును ప్రతిదివము వీరందరునూ వచ్చుచుండుడు. ఈమె వెల్లిన మరువాడు ఒక్కరైనను మా ముఖము చూడ రనుచుండువాడు, ఇందుమఱిదేవిగారి అక్షతాపరిణయ గ్రంథము లోని పద్యము లీయన కెంతయో యివ్వముగ నుండును. అందు కెందు పద్యము లెప్పుడు మెచ్చుకొనువాడు. అవి కెందును ఈ క్రింద వ్రాయుదును.

సీ. తరుణిమై బూసిన హరిచందనంబెన్న పాలుపొంద కన్తూరి పూతయయ్యె
వనితి ధరించిన వజ్రాలహారమల్ హరినీలమణిమయ సరములయ్యె
చెలియ కొప్పుననున్న నేనుతిరేకులు తలప నిందివర దళములయ్యె
ముగద ముక్కున నున్న ముక్తాలామంబు చోద్యమొప్పుగ గుల్ల నున్న మయ్యె.

గీ. పల్లవాధరశయ్యన బలదినట్టి పల్లవంబులు తృటిలోన భస్మమయ్యె
సఖులు చేసెడు కైకొప్పుచారములును అబలకును వేంద్రమయ్యె గదయ్యె! కృష్ణ!

సీ నీ మెచ్చునట్లు నా నేర్పిన చిత్రమల్ వ్రాసియాంతునా! భానురాం!
స్థామిపుల్ చిగురింప చట్రాలు గరుగంగ వీణ వాయింతునా! విద్రు మౌఠి!
గురికొది కరమేసి గురుతరవిలువిద్య జూపి మెప్పింతునా! నుందరాం!
సారధ్యమందలి చతురతచే తేరు నడిపి మెప్పింతునా! నలిగంధి!

గీ. వివిధ తలపున్నచాలికా విరచనా కుశలతజాపునునో! లేకచతురనవర
స భరితామేయ కవితా రచన దలిర్ప పద్యములు వ్రాయుమగునో! పద్యనయన!

గీ. ధీసమేకత్ర నీవన్ని తెలుగుపనుల యందు స్వారస్య మెరిగిన యట్టిదాన
వన్నియును చేతువేర్చు నీ వగవీదేని నాచరింతునో! దాని నా కానిముచ్చు.

గ్రంథము చాలా పెరిగినది. మాతామహావంశాధి మ నమచే విద్యాభిమానముచే
గురుభక్తిచే మహానందోత్సాహముచే విస్తరించి వ్రాసితి. పాఠకులు తమింతురుగాక.

శ్రీ మాత్యైః
అశ్విన్యపించా దేవతాభ్యో నమః

పారాణిక రత్న :

పర్యతము రాధాకృష్ణమూర్తి సాకయాజి.

ఓమ్.

శ్రీమత్పరమేశ్వరాయ నమః

పండితాభిప్రాయములు

చ. మధుర కవీశ్వరుల్ మతుకుమల్లి గృహంబునఁ బుట్టుచుండున్. పె
న్నిధి కవిశాకుంతల రుచిన్ విలసిల్లు. నృసింహశాస్త్రి సా
ధ్యధిపుఁ డుదారశీలములు న్యాయ్యవిధిక్ వికసింపజేసె. వా
క్కుభ గొని భావముల్ తెలసి శ్రోతల పాఠకు లుల్లసిల్లరక

మహా లక్ష్మీ శ్రీ శ్రీమతి మధుర కవయిత్రీ శిరోమణి గుడిపూడి యిందుమతీ
దేవి సోదరిమణిగారికి, నాయందుఁగల యాదరాభిమానములవలన, శ్రీ మతుకుమల్లి
వారి కవిత్యములు చూచు భాగ్యము కలిగి మిక్కిలి సంతసించుచున్నాను.

ఇందుమతీదేవిగారు నిగర్వమాదామణి యగుటకల్ల వారికి మహామహులౌసం
గిన బిరుదుములుకూడఁ బ్రకటించుకొనకుండిరి అనేక సభలలో వారికిఁ జాలమంది
మంచి మంచి బిరుదుంబులౌసంగియున్నవారు. వారికి మహామహులు పేరవ్రో
వొసంగిన, శ్రీ “కవయిత్రీశిరోమణి” బిరుదము వారిపేరునకు మన్మందు వికసించు
చుండునుగాతియని హృదయపూర్వకముగా మేమును గోరుచున్నాము. నేను శ్రీ
హనుమద్విజయ నాటకమును జూచి మిక్కిలి యానందము నొందితిని. శ్రీవరసింహ
శాస్త్రిగారు తాతగారగు నరసింహశాస్త్రిగారి శక్తిసంతయఁ బుణికి పుష్పకొనుట
వల్లనే యా మెఱుగులు వీరి కవిత్యమునం దలరారుచున్నయవి, వారియిందుమతినీ నేను
జూచినాను. వనుచరిత్ర దానితరువాత నుండదగినదియని యనుకొన్నాను ఈహనుమ
ద్విజయమునందు విషయములు ఘటించుకొనిది ఇంకను జదువలయునను నభిప్రాయము
కలుగుచుండును. తనివిదీరదు. నేను ఈ విషయము ఈ నాటకమును జదువునపుడు
నాకు గలిగిన యనుభవమును బ్రకటించుకొనుచున్నాను. నన్నయకు మెఱుగుకట్టిన
తిక్కినకరణి తాతగారికి వన్నె దెచ్చిన విషయము లిందలరారుచున్నయవి. శ్రీకమలా
రంగ నాయకమ్మ భాగ్యమేభాగ్యము, అట్టి మహామహుని పుత్రీరత్నమై యా కవీశ్వ
రుని గ్రంథములు సద్భక్తితో నంత కలముకడచినను ముద్రింపించుటకు బ్రానుకొనుట
మిక్కిలి ప్రశంసనీయము, శ్రీ లక్ష్మీవరసింహస్వామి, శ్రీ కవయిత్రీ శిరోమణి
గుడిపూడి యిందుమతీదేవిగారిని, శ్రీ కమలారంగ నాయకమ్మగారిని, వారి వారిని,
వారి కుటుంబములను నెల్లరను సర్వదా సకల కుభములౌసంగుచు సంతసించు
చుండునుగాత.

విద్యాక శతావధానః

భమిడిపాటి అయ్యప్పశాస్త్రి.

18-10-1947

శ్రీమత్సరజీవితాయై నమః

శ్రీ హనుమద్విజయము

అను నీ తెలుగు నాటకము కీ. శే. మతుకుమర్లి వృసింహశాస్త్రిగారు రచించిరి. ఈయన, బందరు జిల్లాలో రివిన్యూ యిన స్పెక్టరు దుర్యోగం బొనర్చెను. ఈయన తన లంకాదహన నాటకమునందు నాది ప్రస్తావనయందు తిరుపతి శంక టేళ్లవర కవులకడ కొంత పాండిత్య మభ్యసించినట్లు చెప్పియుండిరి. వారు పెద్దల యెడ భక్తి భావము గలవారగుటచే మాయందు గౌరవముచే నట్లు చెప్పియుండిరి. సహజముగా వివేకాధోరణి వారి వంశమునకే గలదు. కొన్ని వందల వత్సరముల నుండియు వీరి పూర్వులు పండితులు కవులునై యుండిరి. వీరి పితామహుడు మతుకు మర్లి నరసింహ శాస్త్రిగారు తర్కశాస్త్ర పండితుడు. శంసంధుడు. ఇందుమతీ పరిణ యాద్య సేక గ్రంథకర్త. ఈ నరసింహ శాస్త్రిగారికి సుప్రసిద్ధ పండితులును శంఖు సంస్కర్తలు నగు శ్రీ నందిరాజు లక్ష్మీనారాయణ దీక్షితుల వారితో పెద్ద విద్యా వివాదము పోసగినది.

మతుకుమర్లివారు తమమనీ తిరుమార్గధారులు. దీక్షితులవారు తదారణమును పూర్తిగా ద్వేషించువారు. వాగ్వినివచో గ్రంథము పెరుగును. కాని కొంత తద్వారా విశ్వాద్యైత శిష్యత్వమునకు బాల్పడవలసి వచ్చుననియే మతుకుమర్లివారికిని నందిరాజు వారికిని నడచిన పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు గ్రంథరూపమున నున్నవి. తుదకు మతుకుమర్లివారే జయించిరి. గాన దీక్షితులవారి కోరికను గారవింపక, తమ పితృపితా మహాలతోపాటు తిరుమనీ తిరుమార్గధారులును నుండిరి. అనాటి ఆ విజేతగారగు, నరసింహశాస్త్రిగారి పాత్రుడే ప్రస్తుత నాటకకర్త. గాన

గీ. సారకవితాభిరామ

వేళై యీ కృతిగోనములు వేయునేల'

అను తిక్కన సోమయాజిగారి ఈ పద్యార్థము నొకసారి ప్రకృతిము జ్ఞప్తికిం జెచ్చికొని తరువాయికి దిగుదుముగాక.

సీ. మతుకుమర్లి కులంబు నుహనీయతకు సాక్షి యెందరో విద్వాంసు లిలగలారు
విద్వాంసులే గాదు విద్యత్కృతులు గూడ బలువురు గలరు ను ప్రతిభ యతులు
విద్యత్కృతులే గాదు విమలమణులు కవయిత్రులుగూడ నం దెసక మెసగు
యందురు వారిలో నుత్కృష్ట కవయిత్రు యిందుమతీదేవి కృతులు చాల
గీ. బుధులు మెచ్చు గిరియించి పుట్టినిల్లు మెట్టినిల్లున కోల్గిల్లు నట్టి ప్రతిభ
కెక్కియై యలరారెడి నీ మెవంటి సాధ్యులమున నుందు నిస్సంశయంబు.

ఆ. ఔ. మాటలాడనేర్చు మధురంబుగా సభ్యు లలరిమెచ్చికొనెడి యట్టి ఘక్కి
నిందుమతికి సాటి యిందుమతీదేవి యైదువులు నుతింప నలరుఁ జరము,

ఆ. ఔ. ఆత్మనారియింటి యాఖ్యయందలి గుడి పుట్టినింటి మర్లి పూవుతాది
రెండు నెసక మెసగ నిండు క్రింది గుడితూడి రామరావు పాలతి తెలయు.

ఈ యింగుమతీదేవి యీ గ్రంథకర్త యగు నరసింహ శాస్త్రికి తో
బుట్టువు. ఈ మే తన అన్నగారు రచించిన యీ నాటకమును సుద్రణమునకు
తెచ్చిన పుణ్యాత్మురాలు. ఈ మే రచించిన లక్షణాపరిణయము అంబరీష విజయము
మొదలగు ప్రబంధములును నన్నగా పురుటత్సేయ నాటకమును ఇంక నితర గ్రంథ
ములును చదివిన వారికి శ్రీమతి కవితా సాహిత్యము గోచరించును. మఱుకుమల్లి
వంశము కవితా వంశమే గాక విద్యద్వంశము కూడను. ఈ యంతయు ఈ దృశ్య
ప్రబంధము నెచ్చట దీసి చదివినను తెల్లము కాగలదు. తిఃజోవుచు గచులెందుకు?
ఆ యీ మఱుకుమల్లి వంశజుడగు మాధవశాస్త్రియే అభివ్రత భారత గ్రంథమును
రచించి అభినవ మాధవశాస్త్రియను బిరుదు నపించినాడు. ఆ గ్రంథమును తెనా
లిలో ప్రకృత నాటక గ్రంథకర్తయగు నరసింహ శాస్త్రిగాని వెదతండ్రి గారగు
రఘూశ్రమశాస్త్రిగారి యొద్ద తాళపత్రములలో నుమారు 80 ముప్పసి వత్సోముల
నాడు చతురు గ్రంథ సంపాదముగా జూచియున్నాను. వీరి నాటకము సర్వధా
రమణీయము. ఇది నా సంపూర్ణతమగు నాయాత్రయము. స్వస్తి.

బె జ వా డ
క్షీరసారము }
1-11-1947

ఇట్లు
చల్లపిల్ల నెంకటశాస్త్రి.
క తా వ థా ని

చిన్న మనవి

అత్యులారా! హనుమద్విజయము, రామదాసు, జయంతజయపాలము నను గు
నాటకములు నా సోదరుడు రచించియుండెను. గామదాసు నామావళిపై మైనది.

ఈ గ్రంథకర్తయగు నా సోదరుడు చరిపాము యిరువది యేడులు కడచనియె.
నేటికి శిథిలమైన జయంత జయపాల హనుమద్విజయములు నాకు లభించినవి. హనుమ
ద్విజయమును అచ్చటచ్చట శిథిలమైన ఆక్షరములు మాత్రము సరిచేసి వ్రాసితిని.
నావ్రాతలో పొరపాటులుండియుండును. గుణగ్రహణపాఠములు మన్నింతురుగాక.

ఈ గ్రంథకర్తయొక్క యేకక పుత్రియు పుత్రీపుత్ర సంతానవతియు
నగు కమలారంగ నాయకమ్మకు, చివరయు రాజోగ్య సోభాగ్య భాగ్యము లొసంగి
పరమేశ్వరుడు రక్షించు గాత్రమని కోరుచు నా సోదరుని ఆత్మకు కాంతి గలిగించుమని
ప్రార్థించుచున్నాను.

సీ. నలువది నాలుగేడుల ప్రాయమునక నీ కాయవ్యవధి సరిపొయె నన్న
జనకు జాకించిన సంపద నుంతయు ననుభవించకయె నీ కలిగెనన్న
తల్లిదండ్రులు భవ్యతయై నీకంటె ముందు స్వర్గస్థి నందినన్న
కన్నమాకురి నడుకలు చేసికొని జూడ నక్కటా పోచికోతతి నన్న

కలయే మోసంబు కపట మనూయయు పరధనాపేక్ష నీ వెఱుగవన్న
తెలియ “యథార్థవాదియై బాంధవనిగోధి” యనుట నీ కడ సత్య మాయెనన్న
తగ “క్రిష్ణుడల సుభదను బోలె” వనుగాంచి మించుకూగిమి గారవించి తన్న
యెన్న నందరికన్న చిన్నదాననటంచు ఘనదయామతి వన్న గంటివన్న
తన పొణిమని నిన్న గను జ్యేష్ఠసోదరి యల రమాదేవి యెంతడలెవన్న
నీమారుగానె చి నీ కూతు కమలను గని మది సంతృప్తి గంటిమన్న
పాటలు సద్యముల్ పాడెడు నేరుపు తియ్యందనము నేర్పితివిగదన్న
నున వితామహుబోలి ఘనకావ్యములు వ్రాసితిని సంతసమున న న్నంటి వన్న
గీ. చిదువగలవంచుకెత చెప్పెదనటంచు పాడగలవంచు చక్కగా వలుకుదనుచు
నుల్ల మలరగ మా యిందుకోలి! యంచు పిలుకు వన్న నిన్నెవ్వోక దలకునన్న
డడకు నీకిదె యొక ననుస్కారమన్న!

అన్నా! నాల్గికి భావము ననుసరించి మధురభావములతో శ్రీరామ పాదాబ్జ
మలపై భక్తితో, ఈ హనుమద్విజయ నాటకమును నీవు రచియించితివి. నేను నీవు
స్వర్గసుధవైనవాది నేటిగఱకును మనశ్శాంతి నొందజాలనైతి గాని ఆ కొత్తలో
మాత్రము మనస్థిమితము లేక ఆంధ్రనాల్గికి రామాయణపఠన మొనర్చుచు కాలము
గడిపితిని గాని, అందులో భరతుడు బ్రదికియున్న రామునిగూర్చి, అన్నా! యని
దుఃఖించిన ఘట్టముం జదివినకొలది ‘చనిపోయిన’ నా అన్నపు నిన్నుగూర్చి నాకు
ఆవేదన మెక్కువై, గుండీయలు బరువెక్కి బాధ మిక్కుటమగుచుండెను.

అంతట నా ఘట్టము వదిలివేసి నుందరా కాండముం జదివి యెల్లెట్లో మనసు
కుదుట బరచికొంటిని. నీవును దానికనుగుణ్యముగా

ఈ క్షీరము నందు చక్కరను జేరిచిస్సలు నీదు నాకుస్పృహ
పూరము నందు రాఘవుని పుణ్యచరిత్రము మేల్పించి యా
భూరి గజాబి మారుత సుప్రభృతి బలోన్నతి నుందరంబుగా
నూరలు మెచ్చబెక్కితిని నుందరి ధాత్రి సుతా మహర్షయక

ఇంతే చాలు. ఈ హనుమద్విజయ నాటకము ముదితమగుటయే నాకు పక్షివేలు.

బె జ వా డ. } మృదు మధుర కవయిత్రీ శోమణి:
11—11—:947. } గు డి పూ డి ఇ ం దు మ తీ దే వి,

ఈ హనుమద్విజయమును నీ దృశ్యకావ్యము అభిప్రాయమునకై నాకు పంప
బడినది.

ప్రథమ ప్రక్రియనునంత కంకావళి గుండలి ప్రథమపద్యముం జూచుటతోడనే
యీ గ్రంథరచయిత యెవరై యుండు నను సంశయము నివృత్తి యగుటయేగాక, నా
కమందానందముకూడ జనించెను. ఏలయునో నీరి ప్రపితామహుని ప్రపితామహుడగు,
వెంగళాధ్యుని నాటనుండియును, మకురువుల్లసారి వంశము పంక్షిత కవిరంజనుని సుద్ర

సిద్ధమై యుండె ననుటకు మాధవశాస్త్రిగారు రచించిన 'అభినవభాగత'మును వీరి పితామహ ప్రణీతమగు ఇందుమతి పరిణయాద్యనేక గ్రంథములను, ప్రబల నిదగ్ధనములు. అంతయేకాక ప్రకృత కవిగారి కవిమనోదరియును, సుప్రసిద్ధాంధ్ర కవియిత్రయు లక్ష్మణాపణయా ద్యనేక గ్రంథకర్తయు నగు గుడిపూడి ఇందుమతి వేవిగారి కవితా మాధుర్యముం జవహించినను, వీరి వశము పండిత కవితా మనుట నిర్వివాదాంశము. ఇట్టి పద్వ్యశిష్యుడు ఈ ప్రకృతకవితే నీ గ్రంథము రచియింపబడుటచే సంతసము జనించుటయే గాక ఈ గ్రంథ రచయిగు నుతుకుమర్తి వరసింహశాస్త్రిగారు మా స్వగ్రామమగు పాపట్టుందు రవివ్యా యిన స్వేచ్ఛరుగా నుండుటచే పరిచితులగుటయే గాక, మిత్రులగుటయు, వీరితండ్రిగారగు నరహర్యక్షరాయశాస్త్రిలుగారు నిరంతరము ప్రీతితో నాతోడ విద్యాగోష్ఠి నొనర్చుచుండువా రగుటచేతను ఈ గ్రంథమునందు పండితాభిప్రాయము నొనంగుట తటస్థించినందునకు, చిర కాలము నకు, వీరినామము వినుట తటస్థించినందునకు ఆనందము నందితిని.

ఈ గ్రంథకర్త యొరులకు భయపడువాడు కాదు. ఒరుల భయపెట్టి వశము జేసి కొనవలె నను నుద్దేశ్యము గలవాడును గాదు.

నిష్కాపట్యము, సత్యము, భూతదయ, యీ కవికి సహజగుణములు. నాకు విదితము. ఇది అతిశయోక్తిగాదు.

"శ్లో. య ఉత్తమ శ్లోక గుణానువాదా త్సుమా నివరత్యేత వివా పశున్నుత్"

అనగా పశున్నుడువక్క భగవత్కథయందు విముఖుడెవ్వ డుండును? అను భాగవత వచనమును బరిశీలించినను

శ్లో. రామస్మరణా దశోపాయం సహి పశ్యామా భవతరణే,

అనగా సంసారమును తరించుటకు రామకథాగ్రాహము కంటె మఱియొక యుపాయము లేదు అనియెడి యాభిప్రాయ కవచమును విచారించినను, సర్వజనాదరణీయునా, నైహికాముష్మిక ఫలప్రదమునగు రామకథచే నలరారుచున్న యీ గ్రంథము పాఠకలోకమున కాదరణీయమై యుండు ననుట నిస్సంశయము. మరియు నీ కవి యీ గ్రంథమున నీ క్రింది రీతిం జెప్పినాడు.

గీ. రామ విభుకథయన నమరక్తి మెండు, అందు మరుదాత్మజుని సాటి యాదురెవరు?
మహిమగ్రదు భక్తిమై హృదయద్వితయము, నాటుకింబుగ రచియించి నాడనేడు.

అని చెప్పెను.

ఈ కవికి కవిసోదరికిం గూడ రామభక్తి మెండని లోచుచున్నది. వీరి యిష్టదైవము మాల్యాద్రి నృసింహుడైనను ఇష్టదేవతా ప్రార్థకుమునందు ముందు రాముని తరువాత హనుమంతుని, బిమ్మటు నరసింహుని స్తుతించి యీ కవి గ్రంథమారంభించినాడు.

మఱియు వీరి కవిత్వము గులభకైలిలో నొప్పుచు కదలిపాముగా నుండుటచే రామరులకును నిర్దుష్టమయినందున బండితులకును గూడ ఆదరణీయమై యున్నది యని చెప్పవగును. ఇందలి పద్యములు చక్కని భావముతో నింపుగా

నున్నవి. అతిశయోక్తి గాదు. కీర్తిఘటన పుక్త కవిగారికి తన గ్రంథమును ముద్రింపించి పుక్తమిచ్చు భాగ్యము సంభవించు లోపమును వారి యేకైక పుత్రికయగు కమలారంగనాయకమ్మగారును ఈ కవిగారి కిచ్చి సహోదరియగు గుడిపూడి ఇందుమతీదేవిగారును శ్రద్ధతో ఈ పుస్తకమును ప్రకటింపజేసి తీర్చి నందుకు సంభజము నందించి, కవిగారి పుత్రికయైన శ్రీచిరంజీవి సాభాగ్యతయగు లక్ష్మరాజు కమలారంగనాయకమ్మగారిని, భర్త పుత్రి పుత్రికాయశ్యులకును, ప్రకృత కవిగారి సోదరియు సోదరశ్రేణుమభిమాన పూరితమానందయును ఈ గ్రంథ ముద్రణమునకు ప్రేక్షకులైనను నగు శ్రీమతి సాభాగ్యత ఇందుమతీదేవిగారిని వారి కుటుంబమునకును, ప్రకృత గ్రంథ కథానాయకడగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి సకలాయురారోగ్యైశ్వర్య విద్యాభివృద్ధుల నొసంగి శ్రీశ్రీమత యనియు ఈ మామ ద్విజయ నాటక గ్రంథకర్తయగు శ్రీ రీతిఘటన శ్రీ మతుకుమల్లి నరసింహశాస్త్రి గారికి సంపూర్ణాకాంతిని గలుగ జేయుగాత మనియు శ్రీ రామరీ ప్రార్థించుచు విరమించుచుంటిని.

బెజవాడ,
గాంధీ నగరము. }
1—11—47

ఇట్లు.
లక్ష్మ-వర్ణుల వెంకటకృష్ణశాస్త్రి,
అశ్వర్యరామాయణాది గ్రంథకర్త.

లంకాదహనము నీ అయిదంశముల నాటకమును అభిప్రాయమునకై నాకడకు బంపబడినది. మిక్కిలి భక్తి పూరితముగాను పండిత పామర హృదయ రంజకముగా శేటశెల్ల మగునట్లు వెలయుచున్నది.

కవిభావము మిక్కిలి భక్త్యాశ్రయములతో గూడియుంటు రామచంద్రమూర్తియు నీతయు హనుమానుడును ఎదుట గన్పట్టచుండగా నీ శ్రీగ్రంథము వ్రాసెనా? యని యీ కవిత్వసరణింజూడ దోచుచుంటున్న గాఢ కనల నీరు గ్రమ్మరు నీతారాముల కవపాటును విచారముంజూడ కరుణా దుఃఖ రసావేశమును హనుమానుని వీర విక్రమంబుంజూడ సరైన పూరితమగుచు వీరావేశముతో నొడల గగుర్పాటును చదువరులకు గలగల తప్పదు.

ఇక కవిత్వశైలి కదలేపాకము. పూర్వకవుల ధోరణికిం దీసిపోదు.

గ్రంథకర్త గవర్నమెం టుద్యోగము చేయుచునుండి మనంబున భక్తి రసావేశవైఫల్య శైలి వ్రాసెనని తలంతును.

దృశ్యము లన్నియు మృదుమధురముగ నున్నవి. పాత్రప్రవణము చక్కగ నున్నది. వీర వంశమున కవిత్వము పట్టి పెరిగినది. గాన నీ మతుకుమల్లి వారికి స్వతస్సిద్ధముగా కవిత్వ మలవాటుపడినది. తద్వంతయుడగు నీ నరసింహశాస్త్రిగారికి పట్టి సుకవిత్వము గలుగుటలో వింతలేదు. వీరింటు శ్రీలును చక్కని కవిత్వములుదు రనుటకు కవి సోదరియగు గుడిపూడి ఇందుమతీదేవిగారు ప్రబలనిదర్శనము. అంశలోకమంతయు నెఱుంగును.

ఈ గ్రంథకర్త నలువదియేడేడుల వయసుననే క్షయమయినాడు. ఆయనయే యుండిన నీ గ్రంథమును నింక చక్కగా నొనర్చును. ఈయన యింకను జయంతి జయపాలనమును రామదాసు నను రెండు నాటకములు గూడా వ్రాసియున్నాడు.

గ్రంథమును భక్తి ప్రేమలతో ముద్రించుచున్న వీరి యేకకృత్రి శ్రీ చి. సో భాగ్యవతియునగు లక్ష్మీరాజు కమలారంగ నాయకమ్మకును, గ్రంథము సంతయు సుక్ష్మగా శుద్ధప్రతిపాదన యంతయు కష్టపడి ప్రకటించుటకు ప్రోత్సాహ మొసర్చిన కవిసోదరి సోభాగ్యవతియును గుడిపూడి ఇందురుతిదేవిగారి గ్రంథకర్తగారి వంశమంతకు నిలువేల్పురాజుడగు మాల్వాది నృసింహుడు దీర్ఘాయు రాశోగ్య సోభాగ్య సంతాన సమృద్ధి నిడి రక్షించుగాక.

ఈ నరసింహశాస్త్రిగారి దోహదములు గూడ నరసింహ శాస్త్రిలరై సుప్రసిద్ధముగు పూర్వ యశంబు నిలుపుదురుగాక.

ఈ గ్రంథకర్త గారి యాత్మకు కాంతి కలుగుగాక మని శ్రీరాముని ప్రార్థించుచు విరమించుచున్నాడ.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

మంగళమ మహత్

బై జ వా డ

చానుమాన్ పేట

5-11-1947

వేలూరి వెంకట రామయ్య,

ఉ. శ్రీ దగ్గచాన వీక్షణ పరీక్ష కనుక్షణ దీక్షణదౌ నృసింహాదరితా త సత్కవన చోరి నృసింహాకివి ప్రజీత “లంకా దహనంబు” నా సుకవి గా దిలి సోదరి వల్క్లవించి, నా మోదము గంటి బండితుల పుణ్యము నెన్నగఁ గంటి నొంటిగఁ.

చ. అమ్మో రసాస్పదంబు నగు నాపద, మా, పద, మాతల్లిలతా భ్రమణము బరభావము, లిరమ్మద బృందము లా గుణావళుల్ ప్రమదము చెందకుండు తెలు పండిత నీలగళ ప్రకాండమూల్ సుమరన పూరసార కృతి సుందరి, యందతి, కంద, మియడే ?.

తే. సుధుల జిల్కెను ఘన పదస్ఫూర్తి, పాత్ర సస్యపోషణముంజేయజాలకున్నా ? పృథయులులకు నాహ్లాదహా నృత్యగీతముల ఘటింపంగఁ దన్నుసింహుండు మెండు.

ప్రస్తుత నివాసము,

విజయవాడ.

1-12-1988

కవిశేఖర

అ. హనుమంతరాయ శర్మ,

అవధాని.

నా సహాధ్యాయి యగు మతుకుమల్లి వరసింహశాస్త్రిచే రచియింపబడిన హనుమద్విజయమును నెదంఁముల నాటకమును మా సోదరి గుడిపూడి ఇందుమతీదేవి పంపగా నామాలాగ్రముగా జదివి యానందించితిని నాటకమంతటను వరసింహ శాస్త్రి యొక్క చిన్ననాటి భావములే వ్యక్తము లగుచున్నవి.

నాటకమంతయు చక్కని సుభాషితములతో నుంచి దాద్రాప్తాపాకమునం బడినది. భాష నిర్దుష్టముగ నున్నది. జాతికి భంగములేదు, పాత్రప్రవేశన చక్కగ జరిగినది.

గ్రంథకర్త నాటక ప్రదర్శనము లెట్లుండినదో తెలిసి యోచించి వ్రాయుటచే ప్రదర్శనమునకు మిక్కిలి యోగ్యముగా నున్నది.

మతుకుమల్లివారి వంశము తరతరములనుండియు పండిత కవులను ప్రసవించినది. మిక్తుగు నానీహశాస్త్రియు, సోదరి గుడిపూడి ఇందుమతీదేవియు వంశ క్రమానుగతమైన కీర్తిని నిలువజెట్టిరి.

ఈ వంశము ఇంకను బెక్కురు కవిత్వజాలంగని ఆంధ్రభాషా సేవ యొనగ్గు గాక.

శ్రీ చి. సా. సోదరి !

నీవు దయతో పంపిన హనుమద్విజయ నాటకము నందుకొని యానందముగా జదువుకొంటిని ఈ యానందములో పాల్గొనుటకు మన సోదరుడు వరసింహశాస్త్రి లేడుగదా! ఇది చదువునప్పుడు చిన్ననాటి దినములు జ్ఞాపకమువచ్చినవి.

ఈ గ్రంథమును బ్రకటించి మీరు మంచిపని చేసితిరి. శాస్త్రివేద, బహు శాలము ఆంధ్రభాషా విస్మరింపబడుండు గాక. ఈ చిన్న యభిప్రాయము నిందు బంపుకొను చుంటిని.

గుంటూరు

కారదానికేతనము

3—11—47

ఇట్లు

సోదరుడు

ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ.

శ్రీ రామ
శ్రీ హల్దేశైల వృషింహ సహాయము.

లంకా దహనము

[నాటకము]

కవివంశము

గీ॥ శ్రీలు దైవార వెలయు తెనాలి యనెడు
పురము కాపురమగుచుండ శ భూరికీర్తి
వెలయువారలు ఘను లారు శ వేలవారు
చెలగు చొవప్పి కళలచే శ నలరువారు.

1

సీ॥ రాజమాన్యులు రాజ శ పూజనీయులు రాజ్య
తంత్ర కలాప స్వతంత్రమతులు
రాచకార్యాభి నిర్వహణ సమర్థులు
శత్రుభీకరులు ప్రశస్తమతులు
ప్రఖ్యాతిగల పెద శ వమిడి చినవమిడి
సంస్థానముల మంత్రి శ సత్ములుగ
తొలుతఁగాణాచియై శ వెలసెడు మతుకు మ
ల్లీపురనాథుడై శ లీలనలరు

గీ॥ రాజ గోపాలదేవుని శ రాజకాంక్షి
సేవ నాన కమతి విరా శ జిల్లువారు
తొల్లి మావారలు మతుకు శ మల్లివారు
విదిత కాశ్యపగోత్రులై శ వెలయువారు.

2

అ॥ వె॥ ఆ కులంబునందు శ నలరెడు పెంగళా
ర్యాది బుధులు మాలి శ కాచలేంద్ర
వాసు శ్రీ నృసింహు శ వరభక్తి సేవించి
కవివరేణ్యు లొచ్చు శ గ్రాలువారు.

3

సీ॥ ఆ సత్కులమున క నవతరించిన మేటి

మాధవ శాస్త్రి నా క మలయు ఘోషండు
అభినవ భారతం క బను వ్రబుధంబు ర
చించె నీధీగుఁ డీ క యనఘసుతుఁడు
నరసింహశాస్త్రి య క నంగశబ్ద శాస్త్ర త్ర
యీవిచక్షుఁడౌచు క నెసఁగినాఁడు
వరమతి మంచాల క వానుదేవుండను
బుధవరేణ్యునికూర్చి క పుత్రియాచు

గీ॥ నలరుకవయితి నాంచార క మాఖ్యదనరు
చారుముఖ గర్భవారాళి క చంద్రుడతఁడు
నాబుధేందుని సతియా నకనంతలక్ష్మి
చదలపాకకులాబ్ధి క సంజాత యామె.

4

ఉ॥ ఆ మిథునంబుగాంచెను బు క ధాగ్రణియాకనశాస్త్రిశాస్త్రినిక
ధీమతి మంగళాద్రిని ను క ధీనిసేమాధవశాస్త్రినాఁగని
ట్టిముపురుందిమూర్తులన క నెన్నఁగనొప్పిరి యగ్రజాతుఁడీ
భూమినిఖ్యాతిగాంచెఁ గవి క పుంగవులొనన సత్కళోన్నతిక.

5

గీ॥ ఆ బుధాగ్రణి యా కన క కాద్రిశాస్త్రి
మాకుఁబ్రపితామహుం డనా క మాన్య పాండి
తీగఁమచే జయించునా క వాగధీశు
జానకీలోచనోత్పల క చంద్రుడతఁడు.

6

సీ॥ బహుబంధుజన కుటుం క బములఁ బోషించెను
బహుదానశీలత క బరగినాఁడు
బహుశాస్త్రభావనం క పదల మించిగ్రహించె
బహురాజ సమ్మాన క కటిమఁ గాంచె
వంశదీపకుఁ డౌచు క వరకీర్తిరాజులై
దలిదండి సేవల క దనియఁజేసె
చిలలూర్వేటయుఁ క జెలగు సత్తెనవలి
నరసరాయనిచేట క నరపతులును

గీ॥ కరగరేపల్లెపురసర శ పాలకుడును
అమరనమరావతీపట్ట శ నాధపతియు
నీబుభగ్రామణిగాంచి శ యెలమిమించి
పూనిసభలందు సతాకర శ పూర్వకముగ
నిడినమాన్యంబులే పెనుక శ లిపుడుగలపు.

7

గీ॥ ఈమహాపురుషవరుఁ డా శ రించినట్టి
ధనము తనబంధులకుఁ బంచి శ తానెయిచ్చె
వనుగుఁడమ్మల నొనరించె శ దన సములుగ
నతఁడెకనకాద్రిశాస్త్రిదా శ నలరుద్ధైర్య
విజతకనకాద్రియానన శ వెలసినాడు.

8

గీ॥ ఇతఁడుజానకీయందున శ సుతుల ముగురఁ
గాంచె జగదేకవిఖ్యాత శ కవివ రేణ్వుఁ
డైన నరసింహశాస్త్రియం శ దగ్గజండు
నతఁడెపోమాపితామహుం శ డభిలవేది.

9

గీ॥ కృష్ణశాస్త్రి తదనుజుడై శ గెరలియాంధ్ర
రచన మొనరించె విశ్వపు శ రాణమొండు
సరసుఁడతనితమ్ముఁడురామ శ చంద్రశాస్త్రి
వీరిసంతతియిపుడును శ వెలయుచుండె.

10

గీ॥ ఆ నృసింహ కవీంద్రుఁ డ్యథాంగియైన
రంగనాయకమ్మం దను శ రక్తిమించి
ముగురు తనయులఁ గాంచెను శ ముదమెలర్ప
లందు మాతండ్రి మధ్యముఁ శ డౌచుఁ దనరు.

11

క॥ నరసింహ పదసరోజ
సిరభక్తి రతుండునగుచుఁ శ జెలగు ఘనుండా
సరహర్యక్ష సమాఖ్యం
డరయంగ మాతల్లి మత శ మాంబిక యనంగన్.

12

గీ॥ మరలఁ దూము వెంకటరత్న శ్రీ మంత్రీవరు ద్వి
తీయపు త్రికను వరించి శ్రీ తిని ముదమున
నామె జానకి యనుపేర శ్రీ నలరునామె
యందు జనియించె నొకకూతు శ్రీ రరయ నాకు. 13

గీ॥ నామమనఁ గమలా రంగ శ్రీ నాయకియగు
నరయఁగఁ ద్రివిక్రమాఖ్యచే శ్రీ నలరు నామ
భాగినీయునకు నొసంగి శ్రీ పరిణయంబుఁ
జేసితిని గురుబంధుల శ్రీ చిత్రమలర. 14

గీ॥ లక్ష్మ-రాజకులాంబుధి శ్రీ లక్ష్మీజోలు
మహితపేకటరత్న యా శ్రీ మాత్యుపుత్రీ
పంథమ యనంతలక్ష్మీనా శ్రీ మాంతరంబు
నందె నీమెయ్యావిధునంబు శ్రీ నందుఁ గలిగి
రేవురాత్మజలు సుతుండ శ్రీ నేనొకండ. 15

గీ॥ మాతులుఁడు వెంకటేశ్వర శ్రీ ఖ్యాతివెలయు
నత్యశీలుండు శ్రీరామ శ్రీ చరణభక్తుఁ
డతని పూతురు తొలి భార్య శ్రీ యగును నాకు
నామెకమలాల యాఖ్యాత శ్రీ యరిగ దివికి. 16

గీ॥ ఒనర నాంగేయ సేవనో శ్రీ దోగినైన
నను గవనంబు చెప్పట శ్రీ కూనినాడ
నందు నాటకమిది మొద శ్రీ లౌటబలుకఁ
గానదోషంబులే పెక్కు శ్రీ గలిగియుండు
నేమొ సైచుడు బుధవరు శ్రీ లెనయుకూర్చి. 17

గీ॥ రామవిభుకథ యన ననుశ్రుతి మొందు
అందు మరుదాత్మజుని సాటి శ్రీ యాదురెవరు?
గాన కడుభక్తిమీఱ లం శ్రీ కాదహనము
నాటకంబుగ రచియించి శ్రీ నాడ నేడు. 18

సీ॥ మహిత పతివ్రత శ్రీ మాతల్లికి ననంత
 లక్ష్మీకి జోహారు శ్రీ లనురచించి
 నరసింహవద భక్తి శ్రీ పరుడు మాజనకుని
 చరణాబములకు నం శ్రీ జలి ఘటించి
 సత్కవీంద్రులశ్లోక శ్రీ సాష్టాంగ మొరించి
 భరతమాతకు బీజికి శ్రీ బ్రహ్మజేసి
 సూరివంద్యుడు నేటి శ్రీ సుబ్బరా యార్జుని
 పదములు మదిలోన శ్రీ బదిలపటది.

గీ॥ మాకు “కులదైవమైన శ్రీ శ్రీ మాల్యశైల
 శ్రీసృపింహునకును” నతిశ్రీ జేసిభక్తి
 చిన్ననాటకమిది నేడు శ్రీ చెప్పవాడ
 గురులునేర్పిన పలుకలే శ్రీ గూర్చినేను.

19

క॥ సిరిహరులనెబరగెడు సు
 సిరపుణ్యము మాతృపితృల శ్రీ సేవించి “సుధా
 కరునకును నూలుపోగిడు
 కరణి” సమర్పింతు నాట శ్రీ కము కిడుభక్తి.

20

శ్రీమ ల్యశైల లక్ష్మీసృపింహ కేశవాభ్యో నమః

శ్రీ మాండ్లకల వృషింహ సహాయము

ఇష్ట దేవతా పార్థివ

ॐ శ్రీజనకేశపుత్రిగని శ చిత్తమురంజలఁ బ్రీతినామె కా
రాజరక్షి ర్తిశాలిరఘు శ రామనిసేమము దెల్పి లంకని
స్తేజనుగా దహించి వడి శ సింధుపునాటిన వాయుసూనుడ
వ్యాజకృపా కటాక్షుని శ నారయు నీకృతి నెల్లవేళలన్ ॥ 21

ॐ శ్రీ మిథిలాధి నాథసుత శ సేమముదెల్పిన శ మాగుతాత్మజం
బ్రేమదలిర్పఁబలుకరఘు శ వీరుసుభారస మంజువాక్యముల్
తామరసాథ నేత్రము లు శ దారకృపారస పూరితంబులై
కామితదాయకంబులగుఁ శ గావుతఁబోచుత నెల్లవారలన్ ॥ 22

ॐ శోతుల నెల్లు పుల్లులను శ గోయలబోయలఁ గొమ్మకొక్కులన్
రాతినిదాప సోత్తముల శ రక్కసిమూకల నద్వితీయ ని
ర్దేతుకజాయమానకరు శ జేందుసుధారస కీకరాభిసం
ప్రీతినిదన్పు దాశరథి శ వేడకశుభంబులొసంగు నెయ్యెడన్ ॥ 23

ॐ శ్రీ కమలాలయా సతి శు శ చిస్మితయై పరిహాసవాక్కులన్
లోకవిభూ! యివేటిరది శ ముల్ సఖముల్ ముఖమంచుఁ బల్కనా
లోకితరాగ దృష్టుల వి శ లోలమనోంబుజఁ జేసి భక్తర
క్షాకలితాత్మ రూపమను శ నట్టిన్మసింహుఁడు పోచునీకృతిన్ ॥ 24

ప్రథమాంకము

(సూత్రీదారి ప్రవేశించి)

పుష్పాంజలియై

॥ కోతుల నెల్లపులులను, గోయెల బోయెలఁ గొమ్మగొక్కులకా
రాతిని దాశసోతముల, రక్క-సుతమ్ముని నద్వితీయ ని
రేతుక జాయమాకరు, జేందు సుధారస శీకగాళి సం
ప్రీతులఁజేయు దాశరథి, వేడుకమిమ్మును మమ్ముచోమెడుకా.

(పువ్వులు చల్లి)

పారిపార్శ్వకా! యిటురమ్ము.

పారి: ప్రవేశించి యేమియాజ్ఞ,

సూ: ఆలసింపక లంకాదహన నాటక ప్రదర్శనమునకుం దగిన
ప్రయత్నం బొనర్పము.

పారి: అంతయు సిద్ధమొనర్చితివిగాని, యీ నాటకము రచియించిన
కవియెవరు?

సూ: కవి యెవరా? కవి సామాన్యకవియే. కవితయు సామాన్య కవి
తయేగాని, కవిజన్మించిన వంశముకవిరాకాంతామతల్లికిఁ బుట్టినట్లు.

పారి: అనగా ఇంటిపేరేమి?

సూ: మతుకుమల్లి

పారి: మతుకుమల్లివారా. కవిపేరు.

సూ: జగత్ప్రసిద్ధ కవీంద్రుడగు నరసింహశాస్త్రిగారికిఁ బాత్రుడు

పారి: ఓహూ సరి, ఈయనపేరు.

సూ: పితామహుని నామమే. గుంటూరులో నున్నప్పుడు నేటి నుట్ట
రామ శాస్త్రీలవారికడ విద్యగఱచెను. ఇటీవల తిరుపతి వెంక
టేశ్వర శతావధానులకడ కొంతసాండిత్య మభ్యసించెను.

పా: అలాగేనా? సంతోషము. నేనికే బోయినట్టెదను.

సూ: మంచిది. త్వరగారండు (నిష్క్రమింతురు)

(రాముడు లేడిని వెంటించుచుఁ బ్రవేశము)

కీర్తన - కాంభోజి.

రాముడు

ఇదెకొందును - శ్రీమగొని - యమగొని - సరగున లేడిని ||ఇదె||
నతులిలగోరిన - కోర్కెలు భర్తలు - అనయముదీర్చుట - హిత
మగుఁగాడే||

ఆ యిదేమి, అమంగళము శమించుఁగాక, హితమనుదానికి,
అహితమని స్ఫురించుచున్నదేమి ?

గీ॥ అదిగొ యిదిగొ చేజిక్కిడు శ ననెడునాన
గొల్పుచును నన్నుగడు దవ్వు శ గొంచుఁజెచ్చె
నెట్టు లసువులతోడనే శ నీ హరిణముఁ
బట్టి సీతకు నీఁ గల శ వాడనొక్కొ?

అహ, యిదేమి? అందనిమానికుండ కాసించినట్లయ్యె, లక్ష్మణు
వలకుల, ననాదరణంబొనర్చి, యీమాయా మృగంబును వెన్నంటి
కడు దవ్వేతెంచితిని. దీనింబట్టుటెట్లు? చంపుటెట్లు? కానిమ్ము,

గీ॥ సాధు మృగచులనైనచో శ జంకుడగడు
నిజముగానిది దైత్యుడై శ నెగడనోపు
తమ్ముడాడిన వలకులే శ తథ్యమరయ
సితకలంబకమున దీని శ ఊతిని గూల్తు.

‘రాముడు’ బాణము విడచును.

(తెరలో) హా లక్ష్మణా! సీతా! అనుభవని.

కీర్తన - భరవి

రాముః... హా! భువి వికసన్య యెటుంగ - నరయ నీ కవట మెంచ ||హా||

బాపురె పసిడి మృగంబేడ - పచరించెడు మాయులేడ ||హా||

కారెడవుల మెలగుటేమి - కాంతానుజ సహితుడనై

పేరాసలనందుచునే - డిరీతిని వచ్చుటేమి ||హా||

అందియందనట్లు తోచి - యతి దూరముననుగొని చని

మృందుచు సామిప్రీ! యని - మావలె నిది కూయుటె కట ||హా||

ఇదియంతయు నన్ను మంచిన నొందిన దానవ కపటోద్యోగంబు. ఏమిది, ఎడమకన్నదరుచున్నది, పరశాలకడ, కీడువాటిలలేదుగదా! లక్ష్మణుడుండ, నేమిభయము? అయినను, హృదయ భేదకముగ వీడు అటదిన, అటపువిని వారెటులెంతురోగదా! నేనికనాలసింకక, త్వరగా నివాసంబునకరిగెద. (రాముడు పరిక్రమించుచు)

(లక్ష్మణుడు ప్రవేశము)

కీర్తన - కాంభోజి

భాతమోముచూతు నెటుల - పలుకుచునేను నేనిక ||భా||

సీతనడవి నొంటివిడిచి - యేతెంచితి నయ్యో ||భా||

సీతను గాపాడుమ చు - జెప్పిన యానతిమీతి ||భా||

వదిలనన్న బలికినయా - వాడిపలుకలెటు లెఱిగి తును ||భా||

(రాముడు దృష్టి నిగుడించి యేమి సీతనువిడిచి, లక్ష్మణుడిటువచ్చుచున్నాడేలనో?) (లక్ష్మణుడు సమీపించుచు)

రాముడు: తమ్ముడా!

గీ॥ కుటిలదైత్యనివాస మీ ధూరకాన

నంబు జానకినొంటిమీ ననువిడిచి

యేలవచ్చితి? లక్ష్మణా! యెట్టులగునా?

బాల యట ధూరమృగదైత్య పాళిచేర.

(లక్ష్మణుడు నమస్కరించి) అన్నా! కుమింపును, 'లక్ష్మణా' యనెడు, నార్తధ్వనివిని, నేనంతధైర్యము చెప్పిననువినక, జానకీదేవి

నిష్ఠురవాక్యంబులతో, నన్నుఁ జీకాకుపటచి మీరక్షణకై చొమ్మని
త్వర పెట్టుటచే నేతెంచితిని.

రా: తమ్ముడా! నీయట్టిధీరుడే, యాడువారిమాటలకుఁ గలతనంది,
యోజింపక, త్వరపడిరాదగునా?

గీ॥ నేను నీవును లేనిచో నెలతమిన్న
భీకరారణ్యమునఁజాల న బెగ్గడిలదె?
కఠినదానవు లామెను న గష్టపెట్ట
కుందురే? హానియొనరింప న కుందురొక్కొ?

లక్ష్మ: అన్నా! నామనవి, చిత్తగింపుడు, వదిన నన్నాడినమాటలు
వక్కాణింపఁదగనివి.

గీ॥ అన్నకావదగల్గిన న యవుడుతోడు
చనని కుమతివి నీదు రక్షణమునొల్ల
అన్నపో ననుఁ గోరు దు న ప్తాత్ముడనుచు
వినఁదగనిచెడుమాటల న ననియె నన్న!

అగ్రజా! తమపాదసేవకుఁడ నగునేనిట్టి, హృదయ పుటభేదకం
బుఁగు, కూరవాక్యంబులకుఁ జింకాకులుండనైతి.

గీ॥ నిందఁబొల్పడియచ్చట న నిలువలేక
నీయనుజ్ఞ నుల్లంఘించి న నిజమునేడు
నీదుఁకొపానలంబున న నీరగుటయె
మేలనుచునెంచివచ్చితి న మేదిసేక!

నేనొనర్చిన, దోషంబునకుఁ దమచిత్తంబు తెలుగున నొన
రింపుడు.

రాము: తమ్ముడా! ఆలసింపక వర్ణకాల కేగుదము రమ్ము.

చిత్తము. (నిష్క్రమింతురు.)

పర్వకాల

(రామలక్ష్మణులు పువేశము)

రాముడు: (పర్వకాలవంక జూచుచు) రమ్మ! పర్వకాల చిన్నబోయి యున్నది. జనశాస్త్రజ మనరాక కెదురుచూచుచు ద్వారంబుకడ నిలిచియుండదేమిలెక్కణ! మాటాడవేమి? కారణమేమి? రమ్మ! యేదిరా? జానకిలేదురా! (రాముడు అటునిటు తత్తరమున బరిభ్రమించును)

రాము:

మ॥ అనుచా! యెన్నడు నన్నుబాసి చనదేశ యావంతకాలంబెల్ల జనదేశ నవ్వలకైన డాగదు సరోజ బాతాక్షి నాబాసి తా ననిమేషత్వమునూని చూచు నిమిషంక బబ్బంబుగా నెంచు ని వ్వనినేమాయెనో? యేదశంగ నెనో? యే వంక సరింగాంతురా? అనుచా! పల్కవేమి, యేమిచేయుదము?

లక్ష్మణు: అగి! మా రాకుట కేమియుం దోచకున్నయది. పొద్దు పోకకై యామె యీవనంబుననే తరులతాడులం గాంచుచు జరించుచుండనేమో? (రాముడును పరిభ్రమించుచు)

కీర్తన - కమాది

జనకజాతనుగంటివే? - చందనభూజమా!

వని విహరించుచీ - వలసీడ నిలిచెనా?

॥జ॥

వంతగుందుచు ని - న్నెంతో వేడెడనయ్య

సుంతపేమనాపై - జూపివే శలవిమ్మా

॥జ॥

వధికశ్రమముననీ - వజ్జనిలిచెనేమో

వధముదప్పియింక - బడలియుండినదేమో

॥జ॥

హాజానకి! నీజాడ దెలియుటెట్లు?

సీ॥ పీనవయోధర క జానకి జాడ నా

కెఱిగింపరే? ధర్మాధరములార !

మందగామిని ధాత్రి వందన జూపరే?

కడుచీరి నోమత్తగజములార!

కలకంఠివైడహి శ కానలోఁగానరే?

మరినెంచికలకంఠ శ విరతులార!

భీతకురంగాక్షి శ సీతను గంటిరే?

యరసి తెల్పుడినాకు శ మారిణులార!

గీ॥ సరసగుణనిధిఁగంటిరే? శ సరసులార!

సరసిజములార! గంటిరే? శ సుసిజాక్షి

మధురమలార! గంటిరే? శ వధువవేణి

తెలిసిన నామెజాడలు శ దెలుపగదరె!

గీ॥ జోబడి నేడుగ మీరు శ జాలిమాలి

దేవమారాడకుంటిరీ శ శశనకట!

యానిఁబాసినవా కు శ య్యోకింప

గేలిసేయక దెల్పుడి శ బాజాడ.

గీ॥ బాల జవరా లహాయకు శ రాలుముద్ద

రాలు పాణాలకునురున్న శ యైచరించు

కానలోఁ గోనలో నెండు శ గానదు

గోలుపోయితినిల్లాలి శ బేలనైతి.

హా జనకరాజపుత్రీ! నీవుగానరాకుటచే, లోకమంతయుం
జీకటియై, శూన్యముగనున్నది, యింక నిన్నెందుఁందునో, నీవు నా
చెంగటనుండుటచే, నాకీ యరణ్యము, అయోధ్యవలెనే యున్నదిగదే!

సీ॥ కంట్రోపేతమా శ కర్కశారణ్యమల్

శశికాంతసాధరా శ జంబులయ్యె

పుణ్యజనోత్కర్ష శ భూములు జానకీ

పుణ్యజనోత్కర్ష శ భూములయ్యె

శ్రుతిపుటభేద్య బృహిత్ గర్జనధ్వనుల్

శ్రుతిపేయ కలకంఠ శ రుతములయ్యె

ఫల జలానిల మూల శ పర్ణాశనాబులే

షడ్రసోపేత భో శ జనములయ్యె

అ॥ వె॥ నీదుచెలిమి కతన శ్రీ సీరేజ ముఖ! మాకు
 'వరుసమిచు ముమూర్షు శ్రీ పసిడిరీతి'
 "నఖల దుఃఖిరోగి శ్రీ కొ వధం బిలభార్య"
 యనెడు నీతి సార్థ శ్రీ మయ్యెనబల!

లక్ష్మ్య:- అన్నా! ఇదేమి ధీరోదాతులరగు మీరలే ధైర్యంబు గోల్పో
 యినచో, నెవరేమి చేయగలరు?

కీర్తన - కేదార - శంకరా॥

లక్ష్మ్య:- పాడియె మీరిట్లగుండ - బామరులకుఁ జెల్లుఁగాని
 భావికార్య మెంచవలయు - భామజడ దెలియవలయు॥పాడి॥

రామ :- సీతజాడ దెలియుటెటుల - తెలియుదచుక సైచుటెటుల ।
 సీత ప్రాణయుతను గాఁగ - నేతటి నేగిండునయ్య ! ॥సీత॥
 ఎన్నడెవ్వ రై ననిట్టి - బన్నములనుగుడిచిరే ?
 కొన్నన బోడినబానితి - ఘోరకష్టములను బడితి ॥సీత॥

లక్ష్మ్య:- ధాత్రవ్రాత నేమాధారి - చాటగలఁడె? రామచంద్ర !
 సీతకొఱకుఁ జింతిలకుము - చేరు న్ను దేవి మగుడ! ॥పాడి॥
 అన్నా మీరిట్లువగల నొగలవలదా, వలనగునంతదనుక వదినను
 వెదకుదము. ఆమె యె దును గానరానిచో,

ఉ॥ వ్రచ్చెద ధాతగుండియలు శ్రీ వ్రక్కలుచేతు సురారివర్గముం
 జొచ్చెదనాగలోకములు శ్రీ సుకొంగఁజేతు ఘోరప్రభోగముల్
 హెచ్చగుదోర్బలంబున ను శ్రీ మేళునిజెండెద వార్ధిగ్రొచ్చెదక
 దెచ్చెద దేవి నెల్లయున శ్రీ దేవరపాదము లాన రాఘవా!
 క॥ ఈ పదునాలుగు భువనము

లేపునశోధించి కౌర్య శ్రీ మే పారంగా
 భూపుత్రి సీతఁ దెత్తము
 భూపాలక మాళి! వగలఁ శ్రీ బాగలఁగనేలా?

అన్నా! శోకమునుబోదొట్టి ధైర్యంబు చేపట్టిలెండు జగజ్జెట్టివగు
 రాపట్టివి. నీకిట్టిచో, దీనత నూను టెట్లులర్హంబు? జనకుపట్టిని నీయడవి
 పట్టుతయు వెదకుదము, తరువాతి కర్జంబు, యోచితముగాక రంధ్రు.
 (ఇద్దరు పోవుదురు.)

(అరణ్యము)

(రామలక్ష్మణులు కౌవేళము)

రాముడు:

సీ॥ మాసీత నీ చాయ శ్రమసలియండినదేమొ?

చూతమా! దెల్పవే శ్రీప్రీతి నాకు

మృగశత్రో! మిముఁ జూచి శ్రవెగడుచెదెనోదెల్పు

డాడాడ లిలమృగ శ్రరాజులార!

శ్రీరామ! యనునామ శ్రమే రక్షింపలంచు నా

రామఁగంటిరే? వన శ్రరామలార!

సరసిజపాణి? నీ శ్రవలిలంబుగోలెనా?

నీవలెల్పగదే న శ్రవోవరంబ!

గీ॥ కుసుమ పేళలగాత్రీ నా శ్రకుందరదన

సరసమతినెంచి కుసుమావ్యచయ వినోద

రతినరుగుదెంచెనా? సుమ శ్రలలికలార!

యెఱుగఁబలుకడి మతిదయ శ్రనెంచినాకు.

హా! యింకేటిసీత! యీ నా పాడుకన్నులకు మఱల సీతంగాంచు

భాగ్యంబు గలుగునా? అకటా! నాయుట్టి దురదృష్టవంతునకా! హాసీతా!

వనితా జన విఖ్యాతా! సగ్గుణసమేతా!

చ॥ ఎఱుగవు గర్భనారక మ శ్రదెట్టిదో? భూమికి పుత్రివౌట నీ

యెఱుగవు గష్టమేమొ జన శ్రకేశుఁడు పెంచుట గూర్చిమీఱ దా

శ్రరథిని నన్వరించి మది శ్రసైచుటగాక యరణ్యవాసముల్

తరుగని కష్టముల్యడఁగ శ్రదైత్యులచేబడినావో? సతీ!

హాజనక రాజనందనీ! ధాత్రీపుత్రీ! అదృష్టహీనుండనగు నన్నెడఁ

బాసితినా! హాలక్ష్మణా! విధిచైదంబున కడ్డులేదుగదా!

రాము:

కీర్తన .

హాసీత పేళలగాత్రీ - అబ్బవత్త్రీవిశాలనేత్రీ - యకటాయెఱులోర్దుక

లక్ష్మ:

చంతగుండనేల? నగ్గి - వడిగ నురికి యైనదెత్తు - చంతమలర వడిననునీ-

పాదమాన రాఘవా!

శ్రీ॥ పంచభూతములార! యీ ధృచంచలాక్షి

జాడ మీరలెఱింగిన ధృ సరంగదెల్ప

రేని సీరుగాసేతు కో ధృ పానలమున

నబభవశంకరులుగావ ధృ నడమెన.

రాము:- లక్ష్మణా! యిదెచూడుము, వీడెవ్వఁడో మాయావి యగు
రక్క-నుండు సీత నపహరించి, కపటంబుచే మృతుఁడైనట్లు
పడియున్నాఁడు, వీనిఁ దెగటారును.

తెరలో:- రామా ! నేను జట యువును, సీతను రావణుం
డెత్తుకొని పోవుచుండ, వానికడమై, ఘోరసంగ్రామం బొనరించి
వానిచే నిహతుండనైతిని.

రాము :- తరువాల తరువాల, రావణుడెవఁడు?

తెరలో:- విశ్రవసుని కొడుకు, కుబేరుని తమ్ముడు.

రాము:- చెప్పుము చెప్పుము.

తెరలో:- రామా! నా పాణింబులు నిలువవు,

రాము:- హా! హతవిధి! (మూర్ఛిల్లును.)

లక్ష్మణు:- అన్నా! రామప్రభూ! (విచారముతో విసరును)

రాము:- (లేచి) హా! సీతా! సీతా! జనకరాజ నందనీ! నీకెట్టి ఘోర
విపత్తు వాటిలైన 'లక్ష్మణా' యిది కలయా? నికు-వంబా? నా
కర్ణంబుల నే నమ్మజాల, పక్షింద్రుఁడు హతుడయ్యెనా, నా
కన్నులనే, విశ్వసింపజాల, రావణుడా? సీతనా? యపహరించెనా?
ఛీఛీ, నమ్మను నమ్మను. నమ్మకుండుటెట్లు? కన్నులయెదుటనే,
విహగేంద్రుఁడు, మృతినందెను, సీత గానరాకుండ్లను, రాక్షసుని
రథ, రథ్య, సారథులు, హతమై, కడియుండిరి. జటయువు,
నిక-మే, వకాణించినాడు, నా యభాగ్యమిట్లు, వ నిలుచుండ,
నికను నమ్మకుండుటెల? హా యేమీ తమ్ముడా!

శ్రీ॥ రాజ్యమును బాసితిని యిట్లరణ్యమునకు
వచ్చితిని దండ్రీ చనిపోయె ధృ భార్య పరుల
చేతఁబడఁబడిరాజ్యంబు ధృ జెప్పనగునె?
కాల్పునీరైన నాయభా ధృ గ్వంబుడలఁచు.

నాదురదృష్టంబున కంఠంబులేదు, దుష్టరాక్షసునిచేఁజిక్కి నీవు మనియుందువా? కరింబాసిన కరణివలె, నన్ను బాసి నీవెంత గుందుచుంటివో? శార్దూలమునకుఁ జిక్కినహరిణివలె, నెంతయలజడి నొందుచుంటివో? ధరణీసుతా! సీతా! నీవు ప్రాణసమేతవై, యుండఁగాఁజూచు భాగ్యంబు నాకు లభించునా?

లక్ష్మ: అన్నా! నగధీరుడవగు నీవే, ధైర్యంబు గోల్పోయి, యిట్లు పరిదేవనం బొనర్చిన, దీనుడనగు నేనేమి చేయంగలవాడ? నీబోటి గుణధన్యులు, ఆపదలవేళగదే, ధృతిమాని, కార్యంబు సాధించుట, చింతమానిలెండు. సీతాదేవి యుగికిన పైఱుంగుటకు యత్నింతుము, ఆమె యున్నచోటు, దెలిసెనేని, నీశ్వరవారంబున కడ్డమున్నదా? రాఘవేంద్రా! లెమ్ము.

రాము: (లేచి) తమ్ముడా!

గీ॥ జనకు నెచ్చెలియకాట నాశ్ర సతినిగావఁ
గుటిలు నెదిరించి పాణాలు శ్ర గోలుపోయెఁ
బ్రీతిఫలాపేక్ష లేకయే శ్ర కక్షీవరుడు (రాజు)
ఇట్టిమిత్రునిముఠమునే శ్ర నీగుటెట్లు ?

దుఃఖావిల మానసుండనై, కర్తవ్యంబు మఱచితిని. ఈ జనక తుల్యుండును, పరమమిత్రుండగు నీవిహంగ వల్లభుండు, వీరసమర్థుడనరించి, వీరమరణంబు నొందెఁగాన, నితనికి వీరలోకనివాసంబు లభించుఁగాక, నేనీతనికి, నన్నిసంసారం బాచరించుట కర్తవ్యంబు, ముందీకార్యంబు నిర్వర్తించి, విదన, సీతజాడ లరయుదము.

(నిద్రుల)

(బుట్టడు, ఎట్టడు) (ఇద్దరు కిరాతులు పోవేళము)

బుట్ట: ఓరి యెట్టిగా, యెన్నిపిట్టల్నేసి నో? ఎ?

ఎట్ట: వోరినీయెట్టిగాల. కలికానికేని, ఒక్కపిట్టని లేదంటే, కాదంతా తిరిగి తిరిగొచ్చినా.

బుట్ట: అకోటా, ఈయాల, ఓరికూకాడ, వక్కగువ్వన్న, సిక్కలేదటా?

ఎఱ్ఱ|| ఈసీతర విన్నవటా?

బుఱ్ఱ|| అదేటా?

ఎఱ్ఱ|| ఈ పెద్దపెట్టు మీ న్నాట్నుంది, కాసుకుండే, ముసిలిగడ్డకి; పదితలకాయల, వచ్చితో, బలేదెబ్బలాటయిందిరా, ఆ గడ్డ బిడా దబాదిబీయేట్లు, సప్పిట్లో, పవావట్లోనూడా, వక్క-పిట్టేని లేకుండా లెగిసి పచ్చున్నీ, పాదోయిసిరా! ఆసెట్ల సాటుసేసుకుని, అదేపాదోయి అల్లదుగో, ఆగుట్టసాటుగుడి సూసినా, ముసిలిగడ్డ సచ్చిపడిందిరా, దాన్నేనిపట్టికెల్లి, ఈయాల పొట్టనింపాలనుకుని, కరుగునే వచ్చినా,

బుఱ్ఱ|| నీతెలివి మండిదిరా, పదితలలపచ్చేంటిరా? రాభణా భమ్మ గాదటా? గడ్డేంటిజటాయిరా. రావలె రివెళ్ళాన్ని. ఆరాచ్చేను డెత్తుకెల్తుంటే, యీజటాయి, అణి న వగొట్టి, సచ్చిపోయిండు. ఆ గడ్డనే ఇప్పుడు, అల్లనుగోనూడు, ఆసెట్టుకాడ, లెగలేసి, బూడిద, ఆ గోదాట్లొకలిపే, నీతిమొర్చి నెత్తుకొంటూ యేడుతూ, ఆ రాసోరిద్దరు ఇటువైపు చూ, ఇంకేం గద్దనితిటావురా పెద్దమ్మా!

ఎఱ్ఱ|| వోరీయదేటా? గడ్డంతా లేటనేటి? యేట్లో కలిపేటమేటి? ఈ రాసాయనకు, బుట్టోగిరియదేటో? ఈయెక్కో, మన్నేం జేస్తవో? లగెత్తిపోదాంపదిరా! అరుగో ఆరాసారు, దెగ్గిరకే వొచ్చిండు. పదరా పదా, ఎర్రీమొకనా! (ఇద్దరుపోవుదురు)

(రామ లక్ష్మణులు పరీవేశము)

రాము:- జానకీ! యీమందార వృక్షంబుకడ నిలిచితివేమి, లతాంగీ! నాపై కోపించి యిటకరుదెంచితివా?

లక్ష్మ:- అన్నా యిదేటిభాంతి? అది మాలతీలత మందార తరువు నంటి యల్లినది.

రాము:- అయ్యో నాజానకిగాదా! (నడచుచు) తమ్ముడా, అదెమైథిలి వచ్చుచున్నట్లున్నది. ఆమె గిలుకటండియల రవళి, వినుము.

లక్ష్మ:- అగ్గిజా! కాదు. ఇటగనుము, హంసదంపతులు, విహరించుచు ఆనందముతో, సంభాషించురవళిగాదా?

రాము:- అబ్బ! అంతయేనా? మరాళరాజమా! అదృష్టమననీడియే గదా! సతీవియోగదుఃఖ, సంతపమానసుండనగు నన్నుఁ గలిసేయుటకా, దాపత్యసుఖవార్ధిండేలుచు, నాకెదురువచ్చుచుంటివి. (దృష్టిసారించి) అనుజా! అదెజానకిగొని, ఆదుష్టుడుబోవుచుండ, ఆమె విలపించుచున్నది, పేయసీ! యిదె యిప్పుడే, నీ యిక్కట్టులం బాపెద విల్లెక్కు-పెట్టుచున్నాఁడు.

లక్ష్మ:- చేయిపట్టుకుని, అన్నా! యిదేమి? ధృతిమాలి, జాలిపడి, భ్రాంతినందుచుంటిరి, శత్రుఁడులేడు, జానకిలేదు, వట్టిబయలే, తిలకింపుడు!

రాము:- హా! హతవిధీ!

(కీర్తన)

అకటకటా సీతా-భూవిఖ్యాతా - అబలా! బాసి తేనను ||అ||

సత్సనుఁ బాసిత-శాంతిశించెనే- గతివెతలఁబడి- క్షితిమననోపును ||అ||

రక్కసిచేతులఁ- జిక్కి తపించెదే- షక్కిరాతు చే-బడిపొగలెడుగతి ||అ||

తమ్ముడా! నే నొక నీ యుసురులు విలువంజాల- సీతా రహితజీవితం బసహ్యంబుగనున్నది.

లక్ష్మ:- అన్నా! యివేటిమాటలు? నాధదై వతయగు, నామెకేముచద్రవంబునువాటిల్లదు. ఆమెనడవారించిన, నీచుడు, చోరుడు, హతకుడు, ఆమెను దక్కించుకొంజాలడు, ఆశీవిషంబుతో, నాటలాడ నెంచువానిగతిగాదే? భూపుత్రినిగాంచుటకు, శత్రునివాసస్థానం బరయుటకు యత్నింతము, ఈ దాసునిపై, దయయుంచి, ధైర్యమూనుము

రాము:- దిక్కులు చూచుచు,

(కీర్తన)

సీతా! పూతచరిత విఖ్యాతా- దయోచేతా-మృదులచరణ- భీతసారంగ వరనయన ||సీ||

వెంటనంటియిన్ని నాళ్లు - జంటబాసికానలోన- ఒంటివానిజేసి వెదకు- చుండుమంచు బోయినావె? ||సీ||

లక్ష్మ:- సర్వజ్వలరగు మీరింతవిలపింపనగునా? నామనవియాలింపుడు

సీ॥ జననంబు లోక ప్రళయ సమా సరసీ రు
హస్త వంగడము ను శ దైరహించె

జనకుండు దశదిశ శలను బర్వ సతీ-రి
గాంచిన దశరథ శ ఘ్నవిభుండు

కూకటి ముడికినై శ కురులు గూడకమున్న
తాటకిఁ గూల్చిన శ దర్పమరయ

చరణ రజంబునఁ శ జట్రాతి నాతిని
గావించు భవ్య ప్రళ భావగరిమ

పురహరు చావంబు శ పూఁపుల్లగ నెత్తి
చిటుకునఁ ద్రుంచిన శ చేతిలావు

వసుపు బట్టలతోడఁ శ బరశురాముని భంగ
వజచిన విభ్రాత శ బాహుబలము

జనకు సత్యమునిల్పు శ ఘనరాజ్య మెడఁబాసి
తావనై నెట్టి శ త్యాగగరిమ

యొంటిమై ఖరుడాది శ దంటల జగదేక
ధన్వివై గూల్చిన శ ధైర్యగరిమ

గీ॥ అట్టి నీవేడఁ? జోరుఁ డా శ యసురుఁడేడ?
నీదుకొలదికి మీఱున శ దేదిగలదు ?

రాము:- తమ్ముడా! సప్తవార్ధులు శ చాటనీది
మురికికాల్వను కాలారి శ మునుగూటయె.

శా॥ ఆ రాకాసిపురంబు దారియిడె పొ శ మ్మా! యన్న! పుణ్యాత్మ లిం
దేరి? జానకి సుప్రసన్నవదనం శ బేసి ధరం గాంతు నా
కూరాత్మక భయ దాహవస్థలిని నేఁ శ గూల్పంగ నెట్లోగడే?
కూరాగ్రేసరులేరి? తోడ్పడుటకు శ శుద్ధాత్మకుల్పిరిలో.

లక్ష్మ:- అన్నా! మీరిందుకు సందియ మందనేల? ఆసుర పురమాల్గం
జెరింగిన, నన్నియుం జక్క-నాను.

గీ॥ ప్రళయ మేఘార్భటుల లంక కై పైని బాణ
వర్షమును గ్రుమ్మరించినే కై బాదానరు
“అద్రి పవనిండుఁ డనఁ” గూల్చి కై యసురవరుని
వెలయుదువు సందియంబింక కై వీక్షమయ్య!

(తెరలో) కబంధుడు.

అ హాహాహా! నాకుఁ జిరకాలమనకు నరమంస భోజనంబు
లభించినది.

(రామ లక్ష్మణులు కబంధుని చేతులలోఁ బట్టుపడుదురు.)

కీర్తన - (రామ లక్ష్మణులు)

హా యిపుడెంతటి మోసమాయెన్ ॥హా॥ అసురునిచేఁజిక్కుటాయెన్-
వనిని సరింగనుఁగొన వెదకెడుమన - లను బంధించెను గనుబడఁ
డసురుడు ॥హా॥

అకటకటా జానకిని జెరన్ బా - వక మనమంతంబగుదు మొకో-
మనఁగ నెటుల్ మనకగునో ॥హా॥

లక్ష్మ:- ఆహా! అన్నా! యిదేటికష్టము వాటిల్లెనయ్యా!

ఉ॥ పుట్టితి వరక-వంశమున కై భూకతి పం కిరఘండుతండ్రి చే
కట్టితి విద్యలన్ భువన కై వంద్య వసిష్ఠమువీధు నొద్ద నీ
యట్టి మహానుభావుఁకు కై నక్కట యిట్టి పలాశి చేతిలోఁ
బట్టుపడంగ వాసెఁగలు కై పాపిగదయ్య విధాత రాఘవా!

రాము:- లక్ష్మణా! వీనిచేతిలోనుండి తప్పించుకొనుట కుపాయమేమి?

గీ॥ వలదన వినక యడవికి కై వచ్చి తోడు
కష్టముల నెన్నో కై గలిగినఁ గానినన్నుఁ
గాచుచుంటివి తుదకు రా కై శాసించేరఁ
బడితివికక జాలునీడాఁక కై బరిపొమ్ము.

లక్ష్మ:- అన్నా! ఎంతకష్టము? ఎట్టి మాలాటాడితిరి? ఈ దాసుడు
బ్రదుకుట ఎవరికొరకనియో మీ రెఱుంగరే?

అ॥ వె॥ పిన్నదనమునుండి యీ వీడకమీసాద
 సేవఁజేయుచుండు యీ సేవకుండను
 మిమ్ము సనురువాత యీ మిడుకబోపిడినే
 బ్రతుకగోరునట్టి యీ పాపినొక్కొ ?

అన్నా! నాయట్టి యధముఁడు బ్రదికియుండి లాభమేమి?
 మీరలే యెటులైన దప్పించుకుపోయి జానకీదేవి జాడ లరసి
 యామెంగైకొని యయోధ్యఁ బ్రవేశించి కట్టాభిషిక్తులగుదు.
 అట్టితరి నన్ను మాత్రము మఱచిపోవకుదు

రాము: తమ్ముడా! యేమంటివి? నిన్నీయసురునిపాలుచేసి నాదారిసేఁ
 జూచుకొని సుఖంపుమంటివా? సత్యముకొఱకైన నేమోగాని
 రాముఁడు లక్ష్మణుని వీడువాఁడుగాఁడు, హయేమోకైకా! నీ
 కోరికలు నేటికిఁదీరఁ గాబోలు. ఇసీ! యిదేమి తమ్ముడా! మన
 మిట్లు ధైర్యము గోల్పోవ నగునే ?

శా॥ ఏమేమి? జనకాజ్ఞ మహాగొనినే యీ దీరితి ఘోరాటవీ
 సీమన్ దానవమౌచ నామహిమచే యీ సీమంతినింబాసితా
 భీమాటోప ఘనశత్రుతాప యుతదో యీ ర్వర్యంబు గోల్పోతినే ?
 సామిశ్రీ! మదిఁ గుండఁబోకు మిదిగో యీ శత్రున్ వెనం జొడదన్.

కబంధుఁడు: (తెరలో) ఓరోరి! మనుజాధమ లారా! నా జ్ఞేఁజిక్కిన మీ
 రెందుబోఁ గలరు. మీ యిరువురను జిక్కంబట్టి మెక్కి నేటి
 తుదబాధ నడంచువాడను.

రాము: తమ్ముడా! వీనితోటి మాటలేల? జాగుసేయక చెరియొక కరం
 బును దునిమిరోవుడము. కానిమ్ము (రెండుచేతులు నరకుదురు)

(తెరలో) కబంధుఁడు మహాత్ములారా! మీకివే యనేక క్రూర
 మంబులు మీదర్శనభాగ్యం బబ్బుటచే ధన్యండనైతి.

లక్ష్మ: ఓయీ! నీవెవ్వఁడవు? నీవిట్టి వికృతాకారంబున నుండ నేల ?

కబం: నేను గంధర్వుండ. ఇంద్రశాపవశంబున నీపాదురూపంబేర్పడె
 ఆమహానుభావుండే శాపవిమోచనం బానతిచ్చె నేమనఁగా?

కం॥ తే॑తను దశరథభూవిభు

జాతుండగు ఘనుఁడు నీభు ॥ జంబులు తుంక

ఈతనువునీడి పూర్వపు

నీతనువుం బొందెదనె న ॥ నింద్యచరితా! .

కావున మీకతంబున ధన్యాత్ముండనైతి. ఈ మహాభుజుండు, ఈ నీలతనుండు, దశరథనందన శ్రేష్ఠుండగు రాముండుగా నెఱింగితిని. నన్నావృక్షకోటరంబున నుంచి దహించితిరేని నిజరూపంబుం గొనియెదను.

రాము. తమ్ముడా! యీతఁడు కోరినచొప్పున నొనర్చుము.

లక్ష్మ్య: (తెరలోనికి) గడతొఁ దోయుచున్నాఁడు.

రాము: కబంధుని శరీరమంతయుఁ దుగ్గిటిలో నీరై నది. యేమిది? అహా!

దివ్యమయ సుందరాకార తనువుతో నిటువచ్చుచున్నాఁడు.

కబం: సుందరరూపముతో (కబంధుఁడు ప)వేశము)

కబం: దశరథరాజనందనులారా! పురుషోత్తమా! రామా! నీప)సాదం

బున శాపవిముక్తుండనైతి. నాకు శలవిండు.

శాము: ఆ॥ పె॥ నాడుకన్మోఱంగి, ॥ నాసతిగొనిచన్న

రాక్షసాధముండు ॥ రావణుండు

ఏలువాఁడులంక ॥ యీవునాదుష్టాత్ము

నెఱిగియున్నఁగూర్చి ॥ నెఱుంగఁబలుక.

కబం: క॥ దేవ! మతంగాశ్రమమునఁ

దావకపదకమలభక్తి ॥ తత్పర శబర

స్త్రీవెలయుండపశ్చాలిని

యీవనిత సఖి సరముగ ॥ సంతయుఁబలుకుక,

నేనింక బ్రహ్మలోకంబున కరిగెద. మీరుశబరిం గనుంగొనుఁడు.

రాము: సోదరా! జానకీదేవి వార్తయు రావణోదంతంబును, ఈతని

వలవంగూడ దెలియదయ్యె. మన మా శబరింగనఁబోవుదమా?

లక్ష్మ్య: చిత్తము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

(మతంగాళిమము)

(రామలక్ష్మణులు ప్రవేశము)

రాము :

శా॥ హా సీతా! జగదేకపూతచరితా! శ్రీ హా సద్గుణోపేత! హా
 నీసాజన్యము నీదుసాహృద మయో! శ్రీ నీసాధుశీలత్వము
 నీసామ్యోన్నతి యార్యభక్తి దయతో శ్రీ నీవార్తులంబోచుటలే
 నీసాదృశ్యము నీకునీవెగన బో శ్రీ నీనెందు బద్ధాచనా!
 హా జానకీ! చోరాధముడగు రాక్షసాధమునిచే జక్కి యెట్టి
 యిడుములం బడుచుంటివో?

గీ॥ అకట నావంతుహీనులెం శ్రీ ధ్వాడుకతన
 “నినుమి తోగూడనగికి శ్రీ నిడుములట్లు”
 ఇట్లులికటల్లబడితి ది శ్రీ కేడి నీవు
 అడలినుడిబడి యుసురులు శ్రీ విడిచితేము?

తమ్ముడా! యిదియే కాబోలు మతంగుని తపోవనంబు, ఇక
 మనకా శబరిగనుపించుటెట్లు?

లక్ష్మణుఁ: అన్నా! అటుగనుడు, ఆ వచ్చు వృద్ధాంగనయే శబరియైయుండ
 నోపు.

(శబరి ప్రవేశము)

కీర్తన

శబరి : జన్మసాఫల్యమాయె - జానకీపతి నిందుగంటి
 కర్మబంధమోచనంబు - కలిగె రామమూర్తిరాగ.

గీ॥ “తాపిహిమాం”రఘునందన! శ్రదనుజ హసన
 భక్తచందన! భూజ తా శ్రీ పత్రయాగ్ని
 ప్రాప్తపేణ్యంబు గాహత శ్రీ భవసమూహ
 శైలతనయార్చితా! నమ శ్రీ నామ లివె

గీ॥ ఎన్నిదినములనుండి నే శ్రీ నెన్నుకొనుచు
 స్వాదుఫలములు దాచితి శ్రీ స్వామి! నీకు

నారసింపుము నేనిన్నుఁ గోరుముంటి
నాతపంబులు ఫలియించు నలివనయన!

రాము: శబరీ! నీభక్తికిని, నీనిర్మల భావమునకును, మాకత్యంత
సంతోషమిగలిగె.

గీ॥ నాసతీమణిఁ గొని రావ నాసురుడు
నేనెవటలంక కీ దారి న నేగనగునో?
వానినిరించి సతిఁగొన న వలయునాకు
నెఱుగఁబలుచుము శబరీ! నీ న వెఱిగియున్న.

శబ: స్వామీ నాయెఱిగింతవట్టు దెలిపెద నాలింపుడు.

గీ॥ వాలికినాలిఁగోల్పోయి న వచటఁజిక్కి
యనుచరులఁగూడి ఋశ్యమూ న కాద్రోచున్న
యినెఱు సుగ్రీవు, మేధావి న వనచరేందు
మెత్తి నెఱపుము దాన సే న మములు గలుగు.

దేవా! తమ నాన్నిధ్యంబు నే యనలంబుజొచ్చి యీ కళేబర
త్యాగింబొనర్చు నెంచితఁ గాన నాయు దనుగ్రహంబుచి
ముహూర్తకాలం బిట నిలుపుచు

శబ: (నిష్క్రమించుచు.)

లక్ష్మ: అన్నా! అదిగో శబరీ యగ్నిం బ్రేవేశించి స్థూలకాయంబుల
విడిచి దివ్యదేహంబుతో దివ్యతన బున కేగినది. మనమింక ఋశ్య
మూకంబునకుం జనుదమా?

రాము: మంచిది (అట్లే యిరువురు పోవుదురు.)

(రామలక్ష్మణులు ప్రవేశము)

కీర్తన - కాంభోజి

రాము: సుందరియేచందంబున - వందురునొక్కో-

లక్ష్మ: ఎందుకుమీ డెందంబున - జగదాస్యకై కుంద

రాము: ఎప్పుడుబాయనీ - మువ్వలటంచును - నెప్పుడు నెత్తుచు
నేమగునో సతి

లక్ష్మ: దండిభానుజుని - దండజేరిపు - తండమునీభుజ - దండమెచెడదె?

రాము: తమ్ముడా! అదియే కంపాసరోవరంబు - ఇదియే ఋశ్యమూకంబు.

లక్ష్మ: అన్నా! మనకష్టంబు లీడేరు తరుణబేతెంచె ఈ కంపాసరోవరంబు సొంపును వీక్షింపుడు.

రాము: (నిట్టూర్చి) లక్ష్మణా! కంపాసరోవరంబు సొంపును నింపును పెంపును నుతింప వేనోళ్ళ పాపతేడైన నోపునా? ప్రవృత్తలరవిందంబులచేతను, నీలోత్పలంబులచేతను, అరవింద గంభబంధుర మంద వాయువులచేతను, అరవింద మకరందపాన మత్రమధురగానంబులచేతను, మరాళకూజితంబులచేతను, విహంగరావంబులచేతను నెల్లవిధంబులకా జానకిం దలపించుచున్నది. వియోగ వ్యధిత మానసుండ నెట్లు సహించువాడ? నీవు వేవేగము చని నుగ్గిపునిం గాంచెదవా?

లక్ష్మ: ఋశ్యమూకాచలంబు దరికేగుదమురండు. తరువాతి కర్తవ్య మూహింపనగును.

రాము: మంచిది. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

చౌధమాంకము సమాప్తము

(ద్వితీయాంకము)

ఋష్యమూకపర్వతము

(సుగ్రీవుడు హనుమంతుడు ప్రవేశము)

సుగ్రీ: హనుమాతా! అదెగదా ము, అశరశ్శలాసన పాణులగు నా మహా పురుషులెవ్వరో? గాని, వారింజూడ భయంబుచే నాగుండె లవియు చున్నయవి.

ఉ॥ ఆరవివహ్ని తేజములు శ నాఘనదీర్ఘ మహాభుజంబులు
ఆరమణీయ రూపములు శ నావృఘ్నులొన్నత పీనవక్షముల్
ధారుణి నెందుఁ గానను బ్ర శ లాప వరాకృతి వికృమకృమీ
దారుల సింహమధ్యములఁ శ దర్శన గాంచితిఁ బాసితిఁ ధృతిఁ.

గావున బుద్ధిమంతుడవగుదువుగదా!

చ॥ పవన తనూజ! నీవునితఁ శ బాయక వేటొక రూపమూ యా
హవజయశీలు రాహరిత శ రాకృతి లెవ్వరో? వాలికుంఠ న
న్నవమతి సేయవచ్చిరోళా? శ యారసి వారు విరోధులేని క
న్గవల నొనర్చు సైగలు ము శ ఖంబులు నవ్వుల తీరు గంచుచు.

హనుమా! వారల రహస్యం బెఱింగిరమ్ము.

హన: అట్లే నిజంబెఱింగివచ్చెద.

సుగ్రీ: హనుమా! వినుము జాగుసేయకుము.

రస - కాంక్షాః

మారుతాత్మజా! వారిచెంతకు న - వార్యవేగమున,

బరుగిడుమా - పరుగిడుమా - గనుగొమ్మా - మరిరమ్మా -

శుభమిమ్మా! ॥మా॥

హను: మది పదిలగుచెడి - వంకకుమా!

సుగ్రీ: మదికుదురగు శుభ - వార్తలుదెమ్మా!

హను: స్థిమతిగనుమా!

సుగ్రీ: త్వరగాఁ జనుమా!

హను: శత్రులనుచు మది - జంకకుమా!

సుగ్రీ: నేనీగిరి శిఖరులు పైకి జనెద.

హను: (చిత్తము) నేనిదెహి వచ్చెద.

సుగ్రీ: (నిష్క్రమించును) హనుమంతుడు నడచుచు దృష్టినిలిపి

కీర్తన

హను: కనియుంటినే యేనా - డియందం బీచందిం బేనందుక

పూరుపానిట్టి - పూరుపోతములకా ||కని||

వరమునివేషముల్ - మనసిజరూపముల్ - సరసిజనేత్రముల్ -

ఖరకరుతేజముల్ - సురుచిరాస్యముల్ ||కని||

కనుగొన మనమున మిదంబు - నినుమడించి పెనగొనక

కనులపున్నె మనువుపడఁగఁ - గనుగొనియెడఁ దమిచెలంగ||కని||

ఈవృక్షంబు నారోహించి వీరివృత్త బరసెదను (వృక్షమెక్కుచున్నాడు)

(వృక్షము క్రిందఁ రామలక్ష్మణులు, ప్రవేశము)

రాంభోజ - కీర్తన

లక్ష్మణుడు: అనఘ! రామ! భూజశాఖ - నలచుక్కోతి గంటివే?

రాము: అనుజ! వీసి లాతిక్కోతి - యట్టులెంచఁ జెల్లునే?

కరము వెలుగుచుండ వీని - కరకుండలంబులకా

బరమపుణ్యమూర్తి దివ్య - వృక్షల తేజరిల్లెడికా

లక్ష్మ: అన్న! రాఘవేంద్ర! వీని - నరయ శల నొసంగినకా

సరసమతిని దెలిసివత్తు - సఫలమాను గోరికల్.

హను: (చెట్టునుండి దుమికి) రామలక్ష్మణులారా! - మహాత్ములారా!
మీకివే వందనంబులు (చేతులు జోడించినిలిచి)

కీర్తన - కాళోజి

హను : శ్రీరామా! సాకేతపురవాసా! శ్రీజానకీనాథా!-శ్రీరఘనాథారా!
నేనేమిసోముసోచితిసో-వేచివేచిస్వామి! నీదు-దర్శనమును గోరి
యుంటి- నీదాసుని గరుడించి - నాసేవలఁగెఁగోవే ||శ్రీ||

మ॥ వినియుంటిన్నును నాదుకుండలము లేక పీఠులైనన్నేరు? రా
ఘనులే శ్రీరఘు రామలక్ష్మణు లటుక ల్గాకున్న నన్యార్థరన్
గనఁగానేరదు సత్యమీకరణి నీక య్మౌభారము న్నాన్వేగ
జననంబందితివా భళి! రఘుపతి! క య్మౌకన్యకానాయకా!

రాము: తమ్ముడా! యీతడెవ్వరో విచారింపుము.

లక్ష్మ: ఓయి! నీ వృత్తాంతమేమో? - సవిస్తరముగా నెఱింగించుము.

హను: దేవా! చిత్తగింపుడు

సీ॥ వృథు మేఘుఁ డెవ్వని క విక్రమంబున కోర్వఁ

డా మహాబలుఁడె నా క యనుగు తుడి

అంజలి ఘటితయై క యతుల తప మొనర్చె

నా సాధ్వీ యంజని క యరయఁదలి

సకలజ్జఁడు త్రిలోక క సాక్షి భాస్కరుఁడు పాఁ

జదువులఁగరపిన క సదురుండు

చిన్ననాఁడె విరించి క చే నీఁబడినరామ

నామమంబ్రజకుంబె క నామతాబు

గీ॥ అర్థిసేవితు సుగ్రీవు క నగచరేందు

రామదాసుడ నే సదా క రాము భవ్య

దర్శనము గోరుచున్నాఁడ క ధన్యతముఁడ

నైతి,హను మంతుఁడనుపేర క నలగువాఁడ.

మఱియు స్వామీ! నా విన్నవ మాలింపుడు.

గీ॥ అలిఁగోల్పొయి యన్నయా క వాలిచేత

భన్నుఁడె ఋశ్యమూకాద్రి క నున్నవాడు

అగచరేందుఁడు సుగ్రీవు క డరసిమిమ్ము

తనకు వివరింప నన్నట క కనిపినాడు

అయ్యా! నారాయణాంశమున రామ శ్రియచే జనించిన పురుషోత్తముని సేవింపు మని చతురాస్యుడానతిచ్చె, సేవింపఁ గలిగితి. మీ చరితంబొనరిండు.

లక్ష్మ: అన్నా! “నమకఁ బోయిన తీవె, కాలందవినట్లున్నదే”?
రాము: పోదరా! మన సమాచారం బీ సూన్యతవాదికి, విశదకటపుము.
లక్ష్మ: ఆంజనేయా!

|| ర్త స ||

కృపామతిని వినుమా-ఘన-స్వపాలుండగు దళ-రథేశు సుతులము||కృ||
క్షీతీశుండః పరః సతీయతుండై -వెల్పడు మవన-క్షీతిస్వపించెను||కృ||
దశాన్యుండటసి -రఘూదత్తహుని సతి - ధరాసుతః గొని - చ నన్మోస
మున ||కృ||
నరోత్తముఁడుకొ-సలేయుఁడీఘను పదార్పకుండదా-సుండన్నిరంతరము
||కృ||

హను: దేవా! యీ వృత్తాంతంబంతయు సుగ్రీవున కెఱిగించి, ఆతఁడును మీరును, సఖ్యంబొనరింతురేని, పిదప వలయు, కార్యంబున కంతయు, నాతఁడే తోడ్పడంగలఁడు గాన మంత్రవిదుండును పరమంత్రోపాయ భేదన తంత్రజ్ఞుండును నగు సుగ్రీవుని కడకు, వేగంబు చనుదెంచుట, శుభంబు, నాతో దయసేయుడు, సుగ్రీవు నకుఁ దమ దర్శనంబొసంగుడు, లెండు పోవుదము

లక్ష్మ: మాకంతకంటఁ గావలసిన శ్రమి? పరమ సమృద్ధిమే కదా!
రాము: మంచిది. అందరు (నిష్క్రమింతురు.)

ఋశ్యమూకాద్రి

(సుగ్రీవుఁడు జాంబవంతుఁడు, నలుఁడు, నీలుఁడు ప్రవేశము)

సుగ్రీ: మిత్రులారా! అడుకో! బుద్ధిమంతుండగు, హనుమంతుఁడు, రవి సుధాకరులంబొలిస యీ మహా పురుషుల నిర్వరందోహాని, వచ్చుచున్నాఁడు. వారి తేజంబుదృశ్యంబుగ నున్నది. వారు విద్విష దసహ్యతర, విక్రమోన్నతులనుట వారి యాకృతులే చాటుచున్నవి. వారి యాజానులంబు దోర్దండంబులు సర్వభూభరణ సమర్థంబులై యున్నవి, వారేలనో? ఋషి వేషధారులై, వారు

మనలం డాయవచ్చుచున్నకొలది, నామనంబున, భయబంతయుం
బటావంచలై విచ్చిపోయినది, ప్రియము, నయము, నానందంబును
ముప్పిరిగొని, నాతనువు పులకితంబై యుప్పొంగుచున్నది అదే!
వారు వచ్చిరి. మనమందరము జోహారులొనరింతము.

(రామ, లక్ష్మణ హనుమంతులు, ప్రవేశము)

(బండలపై వచ్చని యాకులు వణచియుండును)

సుగ్రీ: మహాపురుషులారా! యిందు వేంచేయుడు.

(రామలక్ష్మణులు, కూర్చుందురు) వానరులు, చేతులుజోడించి
నిలిచి యుందురు.

హను: (సుగ్రీవునిఁ జూచి) నానరోత్తమా! యీ వీరోత్తములు, దశ
రథ రాజోత్తముని, పుత్రోత్తములు, వైరిగర్వాపహరణ చటిష్ఠ
శస్త్రాస్త్ర, సంపన్నులు, రామలక్ష్మణులు, వీరి వలన నీ కార్యంబు
లన్నియు సఫలీకృతంబు లగునని నాతలంపు వీరితో సఖ్యంబొనర్చి
నీచరితంబు తయు వివరింపుము.

సుగ్రీ: (నమస్కరించి) రామభద్రా! యివి నావందనకథంబులు.
(వానరులందరును బాడుదురు.)

శ్రీరామ - కీర్తన

వ్రణతార్హితారా! - వంకజనాభా! - మందరధీరా! - సీతానాథా!
నారదముని హృత్సూచారా! - భవనుత! మునిసతి సావవిదూరా!
క్రూరదనుజముఖ్యవిరామారామా! - భీమచాపభంజనతేజోధామ! || ప ||
గాధినందన వ్రీకల్పితసవ సం - రక్షా! మునిహిత దీక్షాదక్షా!
శ్రీధరణీజ కరాంబుజచందన-లి పచారు పీనోన్నతవక్షా! || ప ||
శ్రీరామచంద్రా! సుకీర్తనంద్రా! - కూరిమి కైకొనుమా! - మాదగు
సుగ్రీ: సేవలుపూజల్ || ప ||

సీ॥ జోహారు దివ్యతే ౩ జోరాశిసావన

చండాంకువంశ సంభూతులార!

జోహారు దశరథ ౩ షోణీశ్వరానంద

సత్పుణ్యవారాశి ౩ చంద్రులార!

జోహారు దుష్టర శ్రీ వీర సర్పవి
కాయభీషణవై శ్రవణేయులార!

జోహారు స్వపదర శ్రీ రేణుసంస్కృతి
ప్రత్యుభిశాఖల శ్రీ వాపులార!

గీ॥ అస్కదగ్గి జోన్మూలితా శ్రీ శావనీరు
హోదరణ కరఘన మంత్ర శ్రీ సిన్ధులార!
రామలక్ష్మణులార! యీ శ్రీ రవిసుతుండిడె
యర్పణ మొనర్చు జోహారు శ్రీ లందికొనుడు

లక్ష్మణు: వానరాధిపా! భానుతమాజా! మేమే వీకరుణకుఁ బాతులము
గాన మా మాట లాలింపుము.

గీ॥ రవిసమోద్దామ తేజోవి శ్రీ రాజతుండు
మహిరకులజంప శ్రీ రామ శ్రీ మేడినీశుఁ
డువిదఁగోల్పోయి దుఃఖాన్ని శ్రీ నవయుచుండె
జానకీహర యుండెడు శ్రీ జాడఁదెలిపి
పూనినీకృప నేలవే? శ్రీ వానరేంద్ర!

సుగ్రీ: రామచంద్రప్రభూ! నామనవి నాలింపుము.

ఉ॥ భానుకులాబ్ధిసోమ! పుర శ్రీ భంజనసంస్తుత నామ! రాఘవా!
చాన యొక్కరై యాకసము శ్రీ చా మనుబుష్పకపండుఁ బోవుచు
మానక రామరామ! యని మఱికి దిక్కులు మోయ నేడ్చుచు
మాని వైచె నయ్యతన శ్రీ మండనముల్బాఁకిట్టి మాకడగ.

రాము: సుగ్రీవా! యేమీ! వానినిఁ ద్వరగాఁ జూపింపుము.

సుగ్రీ:

గీ॥ ప్రాణసమముగ నే భద్ర శ్రీ పజచినాడ
వేగఁదెప్పింతు నవియె నీ శ్రీ వెలడివేము?
తెలియు మామీద జాడలు శ్రీ దెలిసిపట్టి
రక్కసుని యుక్కడంతము శ్రీ రాజవర్య!

సుగ్రీ: హనుమా! త్వరితగతించని, యానగల మూటంగొనివచ్చి, రామ
విభునకొనంగుము.

(హనుమంతుడు, పోయి నగఃమూటతోఁ బ్రవేశించి, మూట రామునకిచ్చును.)

రాము: (అతురతతో మూటవిప్పి చూచి) హా! సీతా! మహీసుతా! (మూర్ఛిల్లును.) లక్ష్మణాదులు ఉపచారము లొనర్తురు. (రాముడు తెలివినంది, నగలుదీసిచూచి.)

రాము: లక్ష్మణా! యీ నగలన్నియు మీవదినవేగదా?

లక్ష్మ: అన్నా! తమింపుడు, ఈ నగలన్నియు నెన్నడును, జూచి యుండలేదు గాన నేగురుతింపంజాల. నిరంతరమును, జానకీదేవి పాదములకు వందనంబాచరించునప్పుడు, పాదములు మాత్రముఁ జూచియుంటచే, నీయందియలు, మట్టియలు, నీపాదభూషణంబులు మాత్రము వదినవని యెఱుంగుదు.

రాము: హా లక్ష్మణా! నాహృదయమంత పాపాణతుల్యమోయి! జానకి దగ్గర లీకయు, నామె నగలఁగాంచుచు, ప్రీతిపోవకున్నది, లేమ్ముడా! యిటు చూడుము.

సీసపద్యము

ఇదిగదేనాసీత, శ్ర యెదఁదాల్చు హారంబు.

లక్ష్మ: గావణప్రాణ హారంబెయగును.

రాము: భూమిజవేలిది శ్ర ముద్దుటంగర మిదే.

లక్ష్మ: తుదదీదానవ లయ శ్ర ముద్రియదియె.

రాము: మేదిసీసుతదాల్చు శ్ర మేఖలయేయిది.

లక్ష్మ: పాలస్త్రగళ కాల శ్ర పాశమగును.

రాము: మామగా రిడినట్టి శ్ర మణికుండలములివే.

లక్ష్మ: కుటిలమారణ హామ శ్ర గుండములివి.

రాము:

అ॥ వె॥ మేలిముసుగు కొంగు శ్ర మెలత సీతదిగాదె?

చించిమూటగట్టె శ్ర చెలువ నగలు

లక్ష్మ:

చింతవీడు మన్న! శ్ర సీతఁదెచ్చెదము రా

కాసితలల మూట శ్ర గట్టి దీన.

రాముః హా జానకీ! నాయుట్టి యదృష్టహీనునిఁ గట్టికొని, యెట్టి యిక్కటంబుడిచినా?

శ్రవ - శ్రవః

అకటకటా! యెంతదోస - మీరొనర్చు బాల్పడితిరా?

అకలంకమర్తిమిముఁడా - సాకుంగద భూషలార! ||అ||

కాంతనువనిఁబాసిన యీ - కఠినాత్మునిఁగని మీరెటు?

చింతయునిగ్గునువిడిచిరె - స్వాంతమునఁ గృతఘ్నులార! ||అ||

అయ్యా! సుగ్రీవా!

ఉ॥ తెలుపఁగదయ్య! వేగ నుద ; తీమఁ దొంగిలినట్టి కూళ యే కొలదిబలంబు వాఁడో? కపిఘంజర ! నాతరమానా! గూల్ప సుగ్రీవః

కొలదిమీరు నెద్ది ? నృప కుంజర! వీరవరుండవైన నీ వలిగినఁగూలఁడే? దనుజాశ్రయజననూలముగా మ్మణంబులోక.

రాఘవేంద్రా! మీతంకను నూటడిల్లుదు, రావణునకై వెలువ నక్కఱలేదు. వాని బలాబలంబులు నేను బాగుగా నెఱుంగు గాని, యెఱువ నాయోపిన కొలంది నీకు సాయంబొనర్చి దానవ నాశంబొనర్చి జానకీ దేవినిఁ దమ కర్పింపఁగలవాడఁగాని, సమగ్ర బలశాలి, మాయన్నయగు వారి. వీనివలని భయంబు తీరుదనుక, నే నీ ఋశ్యమూకంబుంబాసి చననోప దీనుండ ననాధుండ నైన నాకు నీవే, శరణ్యంబు గాన, వాలింగూలనేసినఁ దక్కుంగల పను లన్నియు నెఱవేటును.

రాముః సుగ్రీవా! నీవిత వేడికొన నక్కరలేదు. రాముఁ డేనాడును అది తప్పవాఁడుగాఁడు. శరణనినవానిని వీడువాఁడుం గాఁడు.

మ॥ అనుజాతుండను పేమివీడి కలుపా క యత్తై క చి త్తంబుతో ఘనమోహంధర సీతంగొనియు నిగ్ధాసింబడం జేసి యిట్లనయంబుం బొలియింపఁ జూచుటదునే క నాజంబడం గూల్చెదక! మనమందు న్వల వంతఁబాయుమిఁక నా క మాటల్ నిజంబే చుమీ!

సుగ్రీవః రఘువీరా! వాలినిఁ గూలనేఱుట, సులభం బనితలంపకుడు. బలశాలియు, దేవేంద్ర! దత్తవర గర్వశాలియు, నిరంతర సేవిత

శూలియు సగు వాలి సామాన్యుడు గాఁడు, దేవదత్త ప్రకాశముని
మాలచే మెఱయుచుఁగదనంబున నెదురఁగదియు వాలినిజిదుముట
కెవ్వరు నోపరు. దృష్టిమాత్రంబుననే, సంగరంబున శత్రుబలం
బర్థంబు నతండు గ్రహింపం గలఁడు, ఇది యంతయుఁ విచారించి
వాలిసంహారంబునకుం బూనుము.

లక్ష్మ్య: సుగ్రీవా! యేమంటివి?

శే॥ గీ॥ కాటకేయులఁగూల్చిన శ్ర దండిమగని

భీమదావమువిడిచిన శ్ర భీమబలుని

ఖరవిరాధులఁగూల్చిన శ్ర ఘనభుజాధ్యు

చెంత నావాలి నొకపెద్దఁ శ్ర జేతువయ్య?

సుగ్రీ: రామానుజా! వానిబలంబు, పూర్తిగ నెఱింగినవాఁడంగాన,
నిజంబు వక్కాణించితిని. కులగిరులచే నచ్చనగాయలాడును. ప్రతి
దినంబును సూర్యుండుదయింపకమున్నే సాగరంబులన్నింటియందును
స్నానంబొనర్చివచ్చును. దుందుభిని రణంబునం దునిమి, నానికళేబరం
బు నువ్వెత్తుగ నెత్తి యోజనదూరంబు విసరినై చినాఁడు. నేటికి
నిచ్చట నారక్కనుని యెముకలగూడుగలదు. దాని నామడ
దూరంబు మీటివేయంగలఁడేని యీరామభద్రుఁడు, భద్ర
బలుండని నమ్మువాడ. సప్తసాలంబులు, నొక్కొక్క-కోల,
నొక్కొక్క-టిఁ బడవేసినచో నింకఁ బరీక్షింపఁగోరను.

రాము: సుగ్రీవా! అట్లే నీ సందియంబుం బాపెద.

ఆ॥ పె॥ వాలికేల విసరు శ్ర భారపుదుందుభిఁ

గాల మీటువాడఁ శ్ర గాంచుమిదిగో !

సాల సప్తక మొక శ్ర కోలఁ గూల్చెదనిదే,

వాలి వడునా? వడదా? శ్ర కోలనొకట.

రాము: (కాలితోడన్నచున్నాఁడు) తెరలో (దుందుభి కళేబరము
వడి పెద్ద చప్పుడు)

రాము: తెరలోనికి ములికి విడుచును.

(తెరలో) (పెళపెళయను చల్లు విరిగిపడిన చప్పుడు)

సుగ్రీ: ధన్యోస్మి, ధన్యోస్మి, రామప్రభూ! నిన్ను బరితీర్చుకొనందుకు
క్షమింపుడు, ఇవే వందన శతంబులు. (నేలకు వంగి) రాముని
పాదంబులంటి సమస్కరించి లేచును.

(వానరులందఱు) జయము, జయము. కీర్తన, అందఱు కలిసిపాడుదురు.
ఆనంద, మానంద, - మానందమాయె -

అంబుదచ్ఛవిసమ - శ్యామశరీరా, - సతమందారా! ||అ||

సత్యభాష, ధర్మపోష! - సంయమింద్రతోషా!

నిత్యధర్మరత్న భూష - నిరతవినయవేషా ||అ||

గౌతమ సతిశాపహరణ! - కంజమిత్ర పుత్రభరణ

పితృవాక్యపాలనభవ! - స్తోత్రస్తోత్ర సుగుణా! ||అ||

రాము: సుగ్రీవా! ఆలసింపక లెమ్ము, వాలిని కదనంబునకుం
బిల్వము వానితోడఁ బోరుచుండుము, నేనుసన్నద్ధుడనై వెంటనే
వచ్చెద. వాలింగూల్చెద. కిష్కింధ దరికింబోదము వద,
సుగ్రీ: చిత్తము, అందఱు నిష్క్రమింతురు.

(కిష్కింధా పర్వత స్థాంతము)

(వాలి సుగ్రీవులు యుద్ధము చేయుచుండురు) రామలక్ష్మణ
హనుమదాదులు ప్రవేశము (దూరమున నిల్చియుండురు.)

సుగ్రీ: ఆరే! భ్రాతృదోహి! దుర్మార్గా! ఎంతకాలం బిల్లు మదాంధుఁ
డవై, విర్రవీగెదవు, కాచికొమ్ము, కాలమందిరద్వారంబు నీకై
తెఱచియున్నది. (వాలిని ముప్పింజుటచును)

వాలి: ఏరా! నీచాత్మా! నేటికి ఘనబలుండవైతివా? నన్నెదిరి పోరం
గల, మహాశూరునివలెఁ బ్రేలెదు (సుగ్రీవుని పిడికిటఁ బొడుచును.
సుగ్రీవుడు పారిపోవును)

వాలి: ఛీ నీచా! బ్రతికితివి నేటికి, పారుపోతా! పోవామ్మా!

(వాలి నిష్క్రమించును తెరవడును).

ఋశ్యమూక పర్వతము, సుగ్రీవుడు వగర్చుచు, దిక్కులు
చూచుచు, నిలిచి యుండును. రామాదులు సుగ్రీవుని కడకు వత్తురు.
సుగ్రీ: రామచంద్రా! నమ్మించి యెంత మోసపుచ్చితివయ్యా! నాపై

నీకును ఇంత పగయేమిటికి? చేతగాదని తొలుతనే యేల తెలుపఁ
గూడదు? నీ చెలిమి చాల.

గీ॥ ఏమిదయ? రామ! యిది నను యేటికయ్య?

యతనిపై బంపి కొండంత యాసగొల్పి

చేయవైతివి గోరంత యాయమైన

చూచుచుంటినే యూరక యూరవర్య!

గీ॥ దోసమాయెను నినునమ్మి యాసపోతి

నాసలన్నియు నేలపాళాయె నకట !

ప్రాణములు పోవ నదియేమి యపారువంబో?

యూరకుంటివి రక్షింప యేరకకట !

చాలు చాలు! ఇంకనిన్నునమ్మి చెకువాడెవఁడు ? (వగర్చు

చున్నాఁడు.)

రాము: (సుగ్రీవుని మేనునిమిరుచు) మిత్రమా! యమింపుము, నిన్ను
నమ్మించి మోసముచే భంగపుచ్చుటకు మిత్రద్రోహినిగాను
జూమా:

గీ॥ నీకు వాలికి భేదంబు యేర్పరింప

నేరక కలంబకమువైవ యేరనైతి

నన్నదమ్ములు నొకపోలిక యన్నవార

లేర్పరింపుము గురుతు నీ యెదియేని?

సుగ్రీ: దేవా! యమింపుము. ఈ తూరి, నిశ్చయముగా వాలింగూల
నేతువా!

రాము: మిత్రమా! సత్యముగా, భయంబువీడి, వాలి నాచే నిహతుం
డయ్యెనని తలంపుము, లక్ష్మణా! అవిరబూచియున్న గజపుష్పలతిక
నీ సుగ్రీవుని మెడలో నంచుము.

లక్ష్మ: చిత్రము, (లక్ష్మణుడట్లుచేయును.)

రాము: సుగ్రీవా! నీవు ముఱల వానిని సమరంబునకుం బిల్వము,
తప్పక వానిం బరిమార్చెదవు.

సుగ్రీ: రామచంద్రా! నిశ్చయమే?

రాము: ముమ్మాటికి నిశ్చయము.

సుగ్రీ: (ముందుకువడచి, సింహనాదము చేయును.)

వాలి: (చ)వేళింది) లజ్జావిహీనా! పారిపోయి, మఱలవచ్చితివా?
రమ్ము, కాదికొమ్ము.

సుగ్రీ: దోహా! నిలు.

(పంచచామరము)

అరేదురాత్మ! వజ్రీతుల్య-మైన ముష్టిహూతచే

బిరాన నిన్నొనర్చువాడఁ - బ్రేతలోకవాసిగన

బుర్రాశక్తులడమెనఁ - బోరగీటడంచెదన్

ధరేంద్రీతుల్య కాయమింక - ధాత్రిపైన దొర్లగన్.

(వాలి సుగ్రీవులుపోరుచుందురు వాలినేలపై బడి మూఁచులును)

(రామలక్ష్మణులు, లక్ష్మీన వానరు నువచ్చివాలి యొద్ద నిలుతురు)

(వాలి తెలివినంది, రామునివంకఁ జూచుచు.)

వాలి: రామా!

౧॥ వంకజమిత్తు వంశమునఁ శ్రీ బంకిరథేశుని కార్తవీర్యుడవై
పొంకముమీఱ సత్యమె నుభూషణమై వెలుగొందువాడవే?
శంకయొకింతలేకిలులు శ్రీ చాటననుండి శరంబువైచి యీ
వంక మహావరాధము న శ్రీ వజ్రయొనర్చితి వేము? దెల్పుమా!

రాము: వానరేంద్రా! యేమంటివి?

గీ॥ చేరిచాటున నినుఁగూల్చు శ్రీ జెల్లదంటి
వనుజభార్యనుజేపట్టి య శ్రీ నుజుదోలి
నట్టి దుష్టాత్మునిన్ను నె శ్రీ సై నదండ
సంబాసర్చుట రాజధ శ్రీ ర్మంబుచూవ!

గీ॥ కాకయుండిన నీవు కా శ్రీ ఖామ్యుగమవు
గాన మాటున నిల్చి పో శ్రీ కార్పనగును
రాజులకు వేటదగు దీన శ్రీ రక్షణంబు
దుష్టశిక్షణ ధర్మమై శ్రీ దోచుఁ గాదె ?

వాలి: రఘునందనా! సత్యసత్యవ్రతుండగు, దిశరథుని నుతుండవై

యిట్లు అధర్మయుద్ధం బొనర్చి, పరునితో బోరాడుచున్ననన్నుఁ జాటుననిల్చి కూల్చితివి, నాయెదురఁగదీసి కదనం బొనర్చితివా ? రాముఁ: వానరాధిపా! సరియే, నీవు నీజాతి కంతయు నధిపుఁడవుగదా!

గీ॥ దీనరక్షణకొఱకె ధాన్య తీర్తలంబు

నేలవలె రాజు స్వసుఖంబున్ నందియిట్లు
దుర్వ్యసనమతి దీనులఁ ద్రొక్కనగునె?
“పాలకై పొదుగునుగోయున్ పాపమతివి”
“కంచయే చేసుమేసినన్ గలదె దిక్కు-?”

వాలి: రామా! ధర్మజ్ఞుండవు గనుకనే నుగ్రీవుని సహాయంబున కాశించి నన్ను వధించుటకీర్తి యకార్యంబొనర్చితివి. నీయుదంతంబు నామఠ యైన నాకెఱింగించినచో నారావణునింగట్టి నీ పాదఁబులకడం బెట్టనే? ధరాతనయందెచ్చి నీకర్చింపనే?

రాము: ఇంద్ర)నందనా! నీసాయంబు గోర లేదనుచుంటివా ?

గీ॥ దీనపరిపాలనంబు నాన్ దీక్షగాని

దుష్ట బలసహాయబాల్ న దుష్టచరిత!
దుష్టబలవంతుఁగొనియాడి న్ తోడుకొనుట
మహినిఁబొరుషశాలి ధన్యంబె? తలఁచు.

వాలి: రామభద్రా! నాబలపౌరుషంబు లెఱుంగక యిట్లుపలుకుచుంటివి.

రాము: వానరోత్తమా !

క॥ బలశాలిననుచు నీవిధి

బలహీనునిఁ దమ్మునిట్లున్ బాధించితివా
కలదా? నీనికి దిక్కుని
కలదో? మఱి లేదా? నీవెన్ గంటివిగాడే!

బాహుబలశాలివగు వాలీ! నీవు ధర్మహీనుండవు. పోదరుఁడు జీవించియుండఁగా నతనిభార్యను నీవపహరించికామపరతంత్రుఁడవై దురితంబునకుఁ బాల్పడితివి. గాన నీన్ను అధర్మంబుననుండి తొలం గించుటకై దండింపవలసి వచ్చితినిగాని నీతమ్ముని సహాయంబు నపేక్షించి యిట్లానర్చితినిని యెంచకుము.

నాలి: (చేతులఁ జోడించి) స్వామీ! క్షమింపును.

ఉ॥ పాద రజంబునందవసి శ భాగను బోధిన యోమహత్మా! ని
న్నేదియొ తూలనాడితి మ శ హీశ్వర! హీనుఁడనయ్య! జ్ఞాన భా
నూదయమాయె, మోహతిమి శ రోదధి వాసి శరంబునూడ్చి యీ
వేదనఁ బాపవే? యతుల శ విక్రమ! నీదయ నన్ను నేలవే?

మహాత్మా! రామభద్రా! మరణంబునకుఁ జింతింపను. నాపాపం
బులకై వగచెద. నిదియుంగాక అనాధుండగు నంగదుని నీచే
నిడుచున్న వాడ. లక్ష్మణ నుగ్గీవుల మన్నించునట్లే యీ వసివానిం
గూడ నేలుచువని ప్రార్థించుచున్నాడ.

రాము: వానరాధిపా! వీరసమరంబొనర్చి వీరమరణంబొందిన నీకు వీర
లోకంబులే గల్గును. మితయు

గీ॥ పాపఫలముగ శిక్షింపఁబడితి వీవు
పుణ్యలోకంబుగాంతు వగఁగణ్యమతిని
చింతవీడుమ యంగదు శ సేమమతయు
భారమంతయు నాయది శ బాసఁజేతు.

రాము: ఇదిగో! నీయారంబున నాటిన నా శరంబు దీ యు చున్నాడను.

నాలి: రామచంద్రా! నా ప్రాణంబులు, నిలువంజాలవు, కన్నులు
తిరుగుచున్నవి. స్వరము హీనమగుచున్నది, నీ కృపచే మోక్ష
సామ్రాజ్యలక్ష్మింబొందెద. (రామునకు నమస్కరించి ప్రాణములు
విడుచును)

సుగ్రీ: హా! వానరోత్తమా! వీరశేఖరా! మన వైరంబు తుదకీట నది.
(రామునకు నమస్కరించి) రామవ్రథా! నీకు వందనములు. నీవు
చేసిన వ్రతిజ్ఞ నెఱవేర్చితివి, కాని నాకిప్పుడేక జీవితముపై నిచ్చు
లేదు. రాజ్యసుఖములపై నాసలేదు. సోదరహంతకుడనై, పాపం
బున కొడిగట్టితిని. అట్టి, మేటిపరుడగ్గజుఁడు నశింప నేనేమిచేయం
గలవాడఁ గాన రామమూర్తి!

క॥ శాసింపు కీశ రాజ్యం

బోసజ్జనలోకపాల! శ యుండెద నేనీ

దాసుడనె సతము నుని

త్తాసుతువలె నన్ను నేలు? రాజీవాత్మా!

రాము: చా... చాలు సుగ్రీవా! యేమందువు?

శ్రీరక్ష - కన్నడ

రాము:

ఎంతవీరమా! బాదితి-వేమనందు? సుగ్రీవా! -

చింతమదిన్ వీడుమునా - చెప్పినరీతినొనర్చుము. ||ఎం||

సుగ్రీ:

ఇందుమాఖనిగోల్పడిమీ - రిటంగుందుచునుండమదిక -

బొందుగ రాజ్య సుఖంబుల - బొందగ నే మందుండనే? ||ఇం||

రాము:

అనురక్తినియువరాజగ - నంగదునిల్పుము నీవును -

ఘనరాజ్యసుఖంబుల నిరక - గాంచుమికప్తముదీరెను. ||ఎం||

సుగ్రీ: రామప్రభూ! తమయాజ్ఞ నాకు శిరోధార్యముగదా! తమరుమా
పురంబుకుడయచేసి చేయొడగుకార్యంబుల ననుగ్రహించవలెనని
ప్రార్థింతును.

రాము: సుగ్రీవా! జనకునాజ్ఞ ననుసరించి, వదునాలుగేడులు, నీ వన
వాసవత్రంబు సాంగంబుగ నిర్వర్తించిగాని, నగరంబులు, జన
పదబులుం జొరనొల్లంగాన లక్ష్యంబు సీతో నరుదెంచి, సర్వ
కార్యంబులు నెఱవేర్పంగలడు. లక్షణా! నీవు, సుగ్రీవునితోఁజని
వారికిఁ జేతకార్యంబులు నిర్వర్తించి, యీతనిఁ బట్టాభిషిక్తుండేసి
రమ్ము.

సుగ్రీ: దేవా! నాకేమి యాసతి? సీతాన్వేషణంబొనర్చుటకై, వరా
కలబుగడఁజనిన వెనుక నైనచో, బాగుగానుండునని నాతలంపు,
తమ చిత్తమెట్లా? కలవిందు,

రాము: అట్లే కానిమ్ము, సోయిరమ్ము. (అందరు నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయాంకము సమాప్తము.

(తృ తీ యాం క ము)

(ఉ ద్యా న వ న ము)

(సుగ్రీవుడు, తార-"రుమ" ప్రవేశము)

(వనవిహార మొనర్చుచుఁ బువ్వులు గోయుచుండును)

కీర్తన

సుగ్రీ:

ప్రసూనగంధులార! యీ-ప్రసూనరాజగంటిరే? -

ప్రశస్తమా సువాసనల్ - ప్రసారమందె దిక్కులన్

తార:

హృదీశ! మందమారుతుండు - దారశీలి సూనముల్

గదల్చి తావులు నౌహింపఁ-గా బరిభ్రమించుజూ

రుమ: ముదంబుతోడ నాసవంబు - మూరుకొంచుఁగోలెవ-

ట్టదంబు జమ్మటంచుమించి - పాడుచుండె సొంపుగా

(హనుమంతుడు ప్రవేశించి) ఈ వానరేందుగిండు నిరంతర కామ

లోలతచేఁ గాంతలతో విహరించుచు నాసవచానమత్తుండె తనకు

ముఖ్యకర్తవ్యమగు రామకార్యంబు మఱచినాడు. అమ్మహత్ముం

డొనర్చిన మేలు తనకు మఱువఁదగినదియేనా? యిప్పుడితనికి హెచ్చ

రికఁజేయు టావశ్యకము (ముందునకువచ్చి నమస్కరించి) వాన

రేందా! భానుపుత్రా! వరాకాలంబుదీరె వానలు కడముట్టె

గగనంబు స్వచ్ఛంబై స్వచ్ఛహృదయులగు సత్యవంతుల కీర్తివలెఁ

బ్రకాశించుచున్నది. నీవు రాక్షసకు, నొనర్చిన వాగ్దాతంబుఁ

జెల్పించికొను సమయం బేతెంచినది. రామభద్రునకు

నీ సాయంబు లేకున్నను ఆ మహనీయుని కార్యంబులు
ఆయన కోదండంబే, నెఱవేర్పంగలదు, సూర్యపుత్రుండు,
కృతఘ్నుం డనిపించుకొనుట, నీబోటిసర్వజ్ఞునకుండగునా? యోచిం
పుము. రామునకు సన్నంపుటలుక పొడమకమున్న రామానుజుని
భ్రూలత ముడివడకముందే నీచెప్పినచొప్పున, సీతా స్వేషణం బొసర్చు
టకై, తగు వానరవీరులంబంచుట యుక్తంబుగదా! నీతనులన్ని
యుందీరినవి, మిత్రకార్యంబే మిగిలినది.

సుగ్రీ: మారుతీ! వేగంబు, తగు కీశనాయకుల, సమ సదిశలంగల వనం
బుల నగంబులఁ గల ప్లవంగబలంబులంగొని రమ్మనివంపుము, మదీ
యాజ్ఞాతీక్రమణం బొసర్చువా రింక ధర్మినిలువనోకరని యెఱుంగఁ
బలికి సత్వరముగొనిరండని యాజ్ఞాపింపుము.

హను: చిత్తము (పోవును) కొందరు కోతులు భయముతోఁ గిచకిచ
లాడుచు (గుంపులై తత్తరముతోఁ బ్రవేశము)

(తెరలో) రోషభీషణధ్వనితో (ఎవరురా? వానరులారా!

సత్యధంగశీలియును గృతఘ్నుండును, మిత్రవంచకుండునునగు, మీరా
జెక్కవనున్నాడు? రామాజ్ఞ నూని లక్ష్మణుండేతెంచెనని, తెల్పుడు.

కోతులు: ఏమిరో! యీరాచాయనకు మనరాజుగారిమీద, బలేకోపము
వచ్చినది, వచ్చినదిరాముండై నఁగాదురా! కాంతింపఁజేయుటకు, ఆయన
తమ్ముడురా, యీమాటేమిగానున్నదోరా? (భయముతో నిటు
నటు పరువులెత్తుదురు.)

(అంగదుడు ప్రవేశించి, వమన-రించి) తండీ! తమ దర్శనమునకై
ద్వారంబున, రోషభీషణకారంబుతో, భూకుటిల కుటిలంబగు
ముఖంబుతో, ధనుర్ధరుండై, “కుర్ధసర్పంబువలె” రోజుచు లక్ష్మ
ణుండు వేదియున్నాడు, రామాజ్ఞ నూని వచ్చినాడు, కోవకరిత
మానసుండగు, రామానుజుని, సానునయ వాక్యంబులం బలుకరించి,
తమతో నెఱింగించివత్తునని, వచ్చినాడ, తమ చిత్తముచొప్పున నొన
ర్చుడు, (వానరులెల్లరు నలజడినొందు చున్నారు)

సుగ్రీవుడు: (తొట్రుపాటుతో) మిత్రరత్నంబు కోపమూని రా నేటికి?

కోపంబునకుఁ గారణంబేమి? నేనేమి, తప్పిదంబొనర్చితిని? (ఏమి యుపాయము)

తార: కారణము వేరుగా నడుగవలయునా? నీవు ఇంతదనుకను మిత్రకార్యంబు నెఱవేర్చజితనంబు సేయవలెతివి, రాముని మరల నొక్కమార్తె ననేగి నందర్పించవలెతివి, కోపకారణంబు తెలియదా? ఆభిజాత్య సంపన్నుండగు నుత్తమరాజు వీర పుత్రుండుగదా! స్త్రీల మానుషంబుం గాపాడుటకై గరాగరిలోనికిం జొరరాక, వెలు పలనే నిలిచియున్నవాఁడు, ఆయనంగని భక్తితో గారవింపబొమ్మ. లెమ్మ. లోనికిం దోడిలేమ్మ, అమ్మహాపురుషుండు మాటకట్టకే యైనను మనసు మెత్తనగలవాఁడు.

సుగ్రీ: తారా! నీవేగి మహాత్ముండును, సత్యవ్రతుండునునగు నాతని కోపంబుడిపి లోనికిం దోడిలేమ్మ.

తార: చిత్తము: ఆయన ఆపదలోనున్నవాడగుట; కోపంబున నేమేని దురుసుగా మాటాడినను; నీవుశాంతుండవై; భ్రాతృవాక్యంబుల నమ్మహాత్ము ననునయింపుము. ముందుకార్యంబు నాలోచించుము. (తారపోయి; మఱల లక్ష్మణునితోఁ బ్రవేశించును.)

సుగ్రీ: (తత్తరముతో; లేచి నిలిచి, నమస్కరించును) స్త్రీలు ఎడమగ నిలుతురు,

లక్ష్మ: (స్త్రీలవైపుఁ జూడక పెడముఖముగా నిలిచి) సుగ్రీవునిఁగోప దృష్టింజూచుచు వింటికొన నేలపై నాని, తలవంకించుచు,

గీ॥ వానరాధమ! సత్యవిహీనచిత్త!

నీదుకుటిలంబెఱుంగడు ॥ నిర్మలండు,
రామచంద్రుండు సత్యవ ॥ రాకృముండు
మత్తుడవు రామకార్యంబె ॥ మఱచినావు.

గీ॥ నీవు దీనుడవై వేడ ॥ నిరుపమాన

కరుణ నినుఁ జొచ్చె వాలిని ॥ గండదండి
కామసుఖలోలమతి మిత్ర ॥ కార్యమెల్ల
మఱచితివి కృతఘ్నుడ దోహ ॥ మఱివిగాడె?

కీర్తన

ఓరీ! వానరుండ!- కూరమానసుండ-

నారీజనులఁ గూడి-యారీతిమటువ నానే ||ఓరీ||

చాలుచాలునీమ - కూశతనము నాదు

కోలగూలనేయఁ - జాలనె? యేమాయె ||ఓరీ||

మందవాచు వాలికోడి - పారిపోయి రామువేడి -

పొందినావీ సుఖంబు- లెందునుగమనించవే ||ఓరీ||

అగ్రజండు; సత్యమూర్తి - అతిదయానువ ర్తిదా -

నాజ్ఞ నీయడాయె ని-న్నంతకుపురిఁ జేర్పఁగా|| ఓరీ||

వాలిఁ గూలనేసినట్టి - కోలమొక్క-నోదులే?-

వాలిపోవుమార్గమునకె - వాంఛఁజేసినావులే! ||ఓరీ||

తార: కుమారా! రామానుజా! వానరేంద్రుండు, శృతఘ్నుండును, మిత్రద్రోహియుంగాడు, నీ విట్లు నిందింపందగిన నీచుండునుంగాడు, రామదయారసంబుచే, నేటికిఁ గవ్వంబులెల్లఁదీర్చి, సుఖంబులం గాంచినవాడగుటచే, “రామునిఁ గరుణానిధి యని యెఱింగినవాఁ” డగుటచే, రామమూర్తి యెడంగల చనవుచేఁ సుఖలోలుండైన మాటసత్యమే. గాని, మీ మేలెన్నడును, మఱచిన వాడుగాఁడు, నిరంతరమును స్మరించుచునే యుండును, అయినను, మిత్రుని నేరమిని, మీఱితి మహాత్ములకు, సైరింపరానిదా?

లక్ష్మ: ఔనమ్మా! యిట్టి యాపదలోఁ గలిగిన, యీ విషమస్థితికి, మేము చేయవలసిన కార్యమేమో? దెల్పుము.

సుగ్రీ: (ముందుకువచ్చి) రామానుజా! మిత్రరత్నమా! దీనుఁడనగు నానేరమిని క్షమించుము, పారఁబాటుననో, చావల్యముననో, స్వతంత్రముననో, సోదరుఁడు తప్పులుచేసిన సోదరులు సహింపకున్న నెట్లు? దశదిశలంగల వానరులం బిలువంబంచితీ, నేడే వారందరు నేతెందురు. సేనలులేక మనమేవనిం జేయుటకు వలనుగాదుగదా! సర్వవానరబలంబులం దోడుకొని, నా స్వామియగు, రామచంద్రునిం జూడ రా నెంచుచున్నాఁడ.

లక్ష్మ: సుగ్రీవా! నీయత్నంబెఱుంగక, నిన్ను దూషించితిని, వేరుగా నన్నకుము. ఈరీతిని, నిజంబొప్పికొనుట నీకును, రామునకుం, దప్ప నేరికింగలదు? రామునకుందగిన,మిత్తుండవే నీవు,మనరాకకై యెదురుఁజూచుచు,సీతా వియోగ వ్యభిచరమానసుండై,యగ్రజాండు, తపించుచుండుం గాన, మనము త్వరగా సమ్మహాత్ముని షాడఁ బోవుదము.

సుగ్రీ: (చిత్తము) తారా! మీ రంతిపురికింబొందు. మేము రామమూర్తింగనఁ బోవుదుము.

తార: చిత్తము. (పోవుదురు) (సుగ్రీవాదులుఅందరు నిష్క్రమింతురు.)
ప్రవర్ణిగిరి ప్రాంతము: అరణ్యము, వృక్షచ్ఛాయ.

(రాముడు ప్రవేశము.)

రాము: సీతా!

సీ! వలుమారు నీహస్త శిల్పవంబులచేత
నంటి నా మైతావ శ మార్పవేల?
నలినాక్షి! పరిరంభ శ ణక్రీడఁదేల్చి నా
మది దుఃఖభర మింక శ మాన్పవేల?
చెలి! యధరామృత శ సేవచే నీవలగ-
వడి వీడి నా దప్పి శ నుడువవేల?
తన్వి! నామదిబరి శ తాపంబెడలఁ దేనఁ
జిలుకుచు నాతోడఁ శ బలకవేల?
అ॥ వె॥ జలజ మృదులపాణి! శ చంపక సమగంధి!
అధరవిజితబింబ! శ మధురవాణి!
దిక్కు లేనివాడ శ దీనుడ సన్నిట్లుఁ
బాసిపోవనేమి శ చేసినాడ?

(ఇటునట చూచి యాలకించి)

ఏమిది? సముద్ర ఘోషంబునుమించు, నీ ధ్వనియేమి? రవిమండలంబు నాక్రమించు, నీ పెంధూళియేమి? (దృష్టిసారించి) ఓహో! ప్లవంగ బుములఁ బోడిగాని, లక్ష్మణ సుగ్రీవులు, వచ్చుచున్నట్లున్నారు.
(లక్ష్మణ సుగ్రీవులు ప్రవేశించి రామునకు సమస్కరింతురు)

(సుగ్రీవుడు లక్ష్మణుని వెనుకగా నిలిచియుండును)

లక్ష్మ: అన్నా! రఘూతమా! యీ వానర నేతయుగు సుగ్రీవుడు, జానకీదేవిని వెదకుటకై, ప్లవంగమ వీరులం దోడ్కొనివచ్చినాడు, తమ కార్యంబు నించుక తడవుగ, నాచరించినందుకు, లజ్జ భయంబు లావరింప శంకించుచున్నాడు, దయజూడుడు.

రాము: వానరేంద్రా! యిటురమ్ము, నీవంటి మిత్ర రత్నము గలిగి యుండ; మాకుఁ గౌరవతగలదా?

సుగ్రీ: (ముందునకు వచ్చి నమస్కరించి) రఘువీరమణీ! తమ యాజ్ఞకై వేచియున్నవాడ;

రాము: మిత్రమా! యిటుగూర్చుండుము (చేయిబట్టి తనచేటువను గూర్చుండఁ జేయును)

సుగ్రీ: ప్రభూ! అదియే వానరబలంబు, ఈ వానర వీరకోటి యంతయు, నీయాజ్ఞబంధంబు వీరెల్లరు రామకార్య నిర్వహణం బొనర్ప సంసిద్ధులరు, నీకునై ప్రాణంబులనైన, నర్పింపఁగలరు. వీరెల్లరిచే బనులుగొనుము వీరు నీవారు, నేను నీవాడ, నీ చిత్తము తెఱంగున నాచంపుము, మేటి వీరులగు, హనుమ దాదులు, తమ, ముదలకై యెదురుఁ జూచుచున్నారు, అదిగో! యూధప, యూధులగు, వానరనాథులందోడ్కొని, అంగద హనుమదాదుల వచ్చుచున్నారు.

(కొందరు వానరులతో, హనుమదాదులు ప్రవేశము) అందరు, రామునకు నమస్కరించి, (పొదుదురు)

కీర్తన

శరణు శరణు దా - శరణే! దయా! శరణే! - సుగుణ మణినిధే! ||శ||

శరణు శరణు రఘు-వంశసుధాంబుధి - చంద్రమ! విమలయశ

స్సాంద్రమనీ

చరణదాసులము హి వలనను నిట-సరగునబనులను - గొనుము

ముదలనిడి ||శ||

క్రూరదానవుల - బీరమడచిమా - వీరశూరబల - విక్రమధైర్య - దారిత వెలయుగ-నీమదిమెచ్చుగ, ధారుణిసుతఁగని - తగనేతెతుము

రాము: సంతోషము. మీరందరును గూర్చుండుడు (అందరు గూర్చుండురు)

రాము: రవివందనా! నీయుపకృతికిం గడు, సంతసించితిని నేల యీని నటులున్న యీ నీ సేవలో నేర్పరులగు వారి నేర్పరించి, నాల్గు దిక్కులకుఁబంపవలెను, అందు దక్షిణంబునకు హనుమదాదుల సంపవలెను.

సుగ్రీవు: చిత్తము.

రాము: హనుమంతా! విదుము. ధీమంతుండవు బలశౌర్య వీర్యధైర్య సాహసవంతుండవు, నీ జనకుండగు పవమానునకు సముండవు, నీ వొక్కరుండవే, మా కార్యసాఫల్యం బొనరింతు, సమర్థుండవని యెంచెద, నీవు సీతఁగాంచి మాసేమంబెఱింగించి, మామె సేమంబు నడుగుము, మాసేమంబు నామె కెఱింగించు నప్పుడే జాగ రూకుండవై యోదించి మాటాడవలె నేమనఁగా?

గీ. “తప్తమగు ముత్య మాజలశ్రీ పమై
చూర్జమగునట్లు” ధారుణీ, శ సుతఁ దలంప
మది జిరకాలమున నుండి శ మమ్ముఁబాసి
తగని విరహాగ్నికీలలఁ శ దప్తయగుట.

గీ. నేడు నీచే హతాత్తుగా, శ నెలత తనదు
ప్రియుండనగు నాదుసేచుంబు శ వినుటవలన
ముగుద కోమలహృదయంబు శ ప్రిదిలిపోవ
సంతసము మితిమించిన శ సమయు నేమి?

కాన, సమయోచిత వాఙ్మేపుణి మెఱయ, భాషింపుము,
నీకు నాబోటులు, నేర్పులు గఱవవలెనా? సీతతో నామాటలుగా
నిట్లనుము

సీ. నిన్నుఁ గాసినదాది శ నన్నదమ్ములు వెనఁ

గన్ను మూయరు పన్నుఁ శ గడుపరనుము

కన్నీరు నేరులగతిఁ బారనవ్వేళ

నడలేక తుడుచుట శ నెఱుగరనుము

అసువులు వీడఁగ శ నాత్మనెంచియు భృతి,
 నీకు నై బ్రదుకగా శ నెంచిరనుము
 రామచంద్రుఁడురక్తి శ రామానుజుఁడుభక్తి
 నియతి నీపై మదు శ ల్నిలిపిరనుము

శీ॥ కష్టములుపొందుకాలంబుఁ శ గడచె ననుము
 శత్రునిర్మూలనమొనర్చి శ త్రుత్రిమునను
 జనకజానందకరమగు శ శపథమూని
 ముద్రికనునీకొనగె రామ శ భద్రుఁడనుము.

శీ॥ నీయునికిపట్టెఱుంగక శ యిట్టులింత
 కాలమేగెనుజేసిరి శ జాలమనుము
 దుఃఖజాలంబునిన్నింకఁ శ దొలఁగుననుము
 రాముఁడు భరించె నిన్నెంచి శ ప్రాణమనుము.
 (ముద్రికనిచ్చుచు)

కీర్తన

రాము :

దయగొనిచనుమా - ధరణిజఁగనుమా -
 భయమువదలి సా - బ్రహ్మఁ గనుమనుమా ॥ద॥
 ముద్రికనిడితగు - గురుతును గొనుమా -
 భద్రమునుమి; నా - పనుపొనరుపుమా॥ ద॥

హనుమా ! మాకార్యంబు సాఫల్యంబొనర్చి జయశాలివై రమ్ము.
 హను: ధన్యోస్మి; ధన్యోస్మి. జేవా! తమ యాశీర్వచనంబమోఘంబగుఁ
 గాత; పోయివచ్చెద.

రాము: మంచిది.

(హనుమ, రామ లక్ష్మణ సుగ్రీవులకు నమస్కరించును)
 (అందరు నిష్క్రమింతురు)

(హనుమ దంగద జాంబవంతులు ప్రవేశము)

అంగ: ఋక్షవరాగ్రణీ! ఇంతదనుక సీతం గాంచనేరమైతిమి, చండ
 కాననుండగు సుగ్రీవుఁ డొసంగిన గడువును, గడచెగదా! యేమి
 చేయుదవా? ?

జాంబ: నాకునుం దోపకున్నది, మారుతీ! యేమాలోచితము? స్వామి
కార్య నిర్వహణం బొనర్చక, మనముండి ప్రయోజనమేమి?

హను: బ్రహ్మపుత్రా! సాగర గర్భంబుదక్క, దక్షిణభాగం బంతయును
వెదకితిమి.

(తెరలో)

అహ! యేమి? యింతకాలమునకు నాకుఁ గడుపునిఁడాళనము
దొరకినది: యీ క్రోతులనన్నిటిని బట్టి భక్షించి, యీ త్సుద్బాధ
నడంచెదను.

అంగ: మారుతీ! యిదేమి? యీ పక్షి యెచటిది? నేటికి మనము వీరుల
మయ్య, దీనిచేదీరు కాలం బేతెంచెఁగాఁబోయి. హ! యేమి? యీ
సంఘ మరణము?

గీ॥ ఏలమన నిట్టి పనికంపె? నీ నిఁసుతుండు
నేలపూనితి? మీపని నీ కెల్లరమును
ఎచట వెదకినఁ గనుపడ నీ దేల? నీత
యేల? నీ పక్షిచే మన నీ కిట్టిచావు.

గీ॥ ఇట్టి వరములఁగైక దా నీ నేలగోరె?
నీవనికి రాము దశరథుఁ నీ దేల పంపె?
రామునతి నేలగొనిపోయె నీ రావణుండ
నేలవాఁడు జటాయువు నీ గూలనేసె.

(తెరలో: సంపాతీ) అయ్యో! అయ్యలారా! యేమంటిరి?
నా తమ్ముడగు జటాయువును, రావణుడు చంపెనా? వానిం
జూచి యెంతకాలమాయె? తుదకు వాని మరణవార్త వినుటకా?
నేనింత కాలము బ్రదికితిని. వానరులారా! నా తమ్ముని మరణ
వార్త వివరించి తెలుపుడు.

అంగ: రాముని భార్యయగు సీతాదేవిని, నొంటిగానుండ రావ
ణుడు, అపహరించి కొనిపోవుచుండ నామె కుయ్యడఁగా, నాలించి
జటాయు వెదిరించి పోరాడ, నా దనుజుండు నీ తమ్ముని పక్షం
బులు ఛేదించి, నేలంగూల్చెను. పిదప నీతను వెదకుచు, వచ్చి

రామ లక్ష్మణులు, కొన యూపిరితో నున్న కక్షిండుచే, జానకీ వృత్తాంతంబెఱిగిరి. పిదప స్వర్గస్థుడైన విహగేంద్రునకు, రాముడు, దహన సంస్కారంబొనరించినాడు.

వెనుక సుగ్రీవుఁడొక జెలిమిజేసి వాలింగూల్చినాడు, రామ సుగ్రీవులయజ్ఞచే మేమందరము, జానకీబాడ లరయవచ్చితిమి, నీకేమైనదెలియునేని దయయుండి, తెలుపుము. ఇతఁడు, హను మానుడు, ఆతఁడు బాంబవంతుడు, నేను వాలిసుతుండను.

సంపాతి: నాయనా! వినుడు, నా యెఱిగినంతవట్టు దెలిపెదను రావణుడు సీతనెత్తుకుఁబోవుచుండఁ జూచితిఁగాని కక్షహీనుండనగుట నేమియుండేయంబాలనైతిని. వాక్సహాయంబై నజేతును, నూతా మడలుగల సమద్రంబుదరించినచో నచట, విశ్వకర్మనిర్మితంబగు, లంకాపురంబుదోచు. నందు రావణమందిరంబుననే, దుఃఖారయై, సీత కష్టంబులనందుచు రాముందలంచుచుఁ దపించుచున్నది, దగ్ధ కక్షుండనగునాకు, నిశాకరముపేందుఁడు వరంబొసంగె. నేమన? రామకార్యార్థులయేతెంచు, వానరులకు, సీతయునికి, రావణోదంతంబు నెఱిగించి, రామకార్యంబున కీసహాయంబొసర్పితివయేని? నీకుఁబక్షంబులు మొలచుననియు సంతదనుక నిట్లే యుండుమన్నియు. ఇవిగో! నాకు రెక్కలు మొలిచినవి. నేనొకఁబోయెదను, మీరుత్వర పడి యత్నింబొనర్చుడు. కార్యసిద్ధియగును. వాయునందనా! నీదర్శనంబుచేఁ గృతార్థుండనైతి. మీశెల్లరకు వందనంబులు. నాకు శలవొసంగుడు.

అందరు: మంచిదిపొమ్ము,

హను: మిత్తులారా ! యింక నాలస్యం బేటికి? సత్వరంబున సముద్ర తీరంబున కేగుదము.

అంగ: మంచిది. (అంతానిష్క్రమింతురు)

(సముద్రతీరము వానరులంతా పకళివేము)

హను: ఆలోచింపుచు నూరకకూర్చుండును.

కీర్తన

అంగ:

• వారాళిలంఘించుడి - వానరులారా ఈ - వారాళిలంఘించుడి || వారా||
భూసుతంగనుగొన్న - భూరియశంబు న -
భోభూములన్నిండఁ - గాశల్ వే బిగియింపుడి || వారా||

వానరులు: చిత్తము

అంగ: జాగూనరాదిట్లు - మీరాలసింపంగ -

కార్యంబుభంగంబగున్ - గానకీరంబొప్పు || వారాళి||

వానరులు: చిత్తము

అంగ: వారాళిలంఘించుడి- వానరవరులార- వారాళిలంఘించుడి || వా||

నీలు: అంగదకుమారా! శతయోజన విస్తీర్ణమగు నీసముద్రంబు నవలి
తీరంబు చేర నాబోటికలవిగాదు, వదియామడలు దాటగలవాడను
మీరేమిచేసినను సరియే (వానరు లందరు వరుసగా)

నేను. ఇరవది, నేను. ఏబది, నేను. ఎనుబది,

నేను. ముప్పది, నేను. అరువది, నేను,

నేను. నలువది, నేను. డెబ్బది, నేను.

అంగ: (జాంబవంతునిగని విచారముతో) ఋక్షవరాగ్రీణీ! నీవెంత
దూరంబు దుముకంగలవు?

జాంబ: తారేయా! సిగ్గువడుచున్నాడ, వృద్ధుండను. స్వామి కార్య
నిర్వహణసమర్థుడనుగాని, వృద్ధుండను, మున్ను నేర్పరినన్నచో,
లాభమేమి? మీకెల్ల రకు, నవ్వలాటగనుండునుగదా! యిప్పుడు
మాత్రము, తొంబదామది మాత్రమే దుముకంగలవాడను.

అంగ. మీ మీబలంబులు మీరుగడించితిరిగదా! యిక నేను నూరా
మడ వారాళియు, లంఘింపనేర్తునుగాని, మఱి రానేరునో? నేరనో?
యని చింతించుచుంటిని.

జాంబ: యువరాజా! నీవు సమర్థుండవేయైనను మాకు బ్రభువగుటచే
మాచేబనులు గొననగునుగాని; యెల్లరముండి నిన్నుంపుట ధర్మం
బగునా? అయినను మనమిట్లు చింతింపనేల? అసమాన భలతేజో

వంతుడగు హనుమంతుడుండ మనకేటికొదవ? (హనుమంతుని భుజము దట్టుచు) హనుమా! యిదేమి? మీమిట్లు దురంత చింతా వ్యథంజిక్కి- తపించుచుండ, నీవేమో నీపసగాదన్నట్లు నిర్విచారంబుగ నేమో యోచించుచు, నూరకకూర్చున్నాడవు!

హను. భల్లూకవతీ! ఏమి?

‘శ్రా 8’ - కీర్తన

హను: డెండమందు గుండనేటికి?

అందరు: దాటుటయెటు వననిధియని?

హను: నాశైర్యంబును దెలియుడి - మీసంకోచములనువిడి -
యానందింపుడి మీమది!

అందరు: ముదంబు మాకెడక వినెదము.

హను: పారావారముగనుచును - మీరీలాగునవెటువగ -
తీరునె కార్యభరంబిక

అందరు: తరంబగునె? మాకిచట.

హను: (వీరావేశముతో విజృంభించుచు) వానరవీరులారా! వినుడు.

గీ॥ చేయుకార్యము రఘురాము శ సేమమునకు
పుట్టినదిమహాబలునకుఁ శ బట్టినగుచు
మూర్ఖమునఁ దాల్చినదిరామ శ ముదిరకగద
జలధిలంఘించువాడ ని శ స్సంశయముగ॥

(ఒడలుప్పొంగ, గగుర్పొడువఁగ, సంతోషముతో,

శా॥ పారావార గభీరు రాముకృపచే శ వారాశిలంఘించెడక
గూర్చుండఁ పలలాశిచేఁ బడిన మా శ ట్టిణీజఁగాంతుంగనం
గారాదేన్? దశకంత యుక్తఘనలం శ కాద్యీపముందెచ్చెడక
శ్రీరామాంఘ్రి యుగంబు చెంత కనుర శ శ్రీణుల్ వగంగుండఁగక.

అందరును, తథాస్తు తథాస్తు (హనుమంతుడు అంజలిఘటించిపాడును)

(ర్తన)

వరమపురుష! భవవినాశ! - పశ్యిస్తుతింతునిన్నునీ -

కరుణజలధిదాటువాడె - గళ్యాణరాఘవేంద్ర! ||పర||

భవ్యశుభావహుడవీవు - భవనుతుడవు నాద్యుండవు

అవ్యయుడవునీవు శంక - రాభరణ తల్పతేజ ||పర||

శరణాగతజనజీవన - బిందుదాంకుడవీవనీదు -

వరమదివ్యనామంబేగడ - పగఁజేయునుదుఃఖాంబుధి ||పర||

భవనత్రయకంటకనిర - భోజనకాననభైరవ -

దవదహనసమప్రతాప - దాక్షాయణీనాథవినుత ||పర||

అన్యదైవమెఱుగనిన్నె - యాత్మనమ్మితోడివార -

లందరుగనవార్థిదాటి - యరుగబలమునిమ్మరామ! ||పర||

ఇదె త్రికరణశుద్ధిగాఁ బ్రతినఁజేయుచున్నవాడె.

సీ॥ నేను శ్రీం మసేవనా ౧ నిరతిరామ

కార్యపఠంత్రమతినయి ౧ క్షాంతవాడె

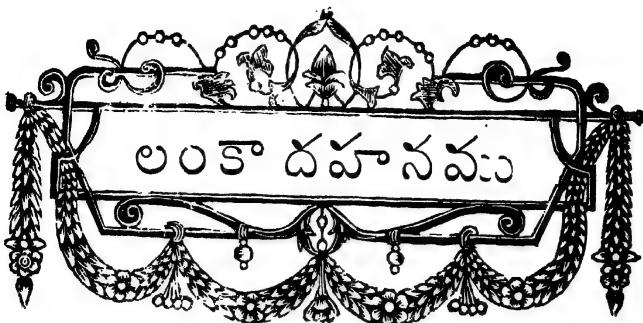
నేనిమిమ్మాత యాసీత ౧ నెమకుకొఱకుఁ

గంధినవలీలదాటుదుఁ ౧ గాకనిపుడె.

జే. రామ లక్ష్మణ సుగ్రీవులకు జే. అనుచు సముద్రముదాటుచు
నిష్క్రమించును (తెరబారును)

తృ తీ యాంకము

సమాప్తము

(చ తు థా క ము)

లంకాపురదుర్గము (హనుమంతుడు పరీక్షము)

హను: ఈ లంకానగరంబు మహావైభవోపేతంబై గన్పట్టుచున్నది.
భయంకరరాక్షస వీరరక్షితంబగు దీనిజొచ్చుటెట్లు? కానిమ్ము.
చేరువకేగిచూతము (ముందునకునడచి)

కీర్తన

అసామాన్య భోగంబుల - నసురతల్లజుని - పురమలరారెక,
హాసితనాకమిది-యసురపాలితము-పసిడికుడ్డములు - పసదనరక
మిసిమిగనా-కసమునకిం-పెసగముద్దు - లొసగగోపు-రాగ్రముల్,
ఈతరుకోట - నెటగానన్ - నాతరంబా? దీనిదాటన్ -

కొనయెదియో-మొన -యెదియో

కనుగొననోపును - వేగన్ - జనకజగనుటెటు - జనివెదకుటయెటు
జనకజగనకను - పెనుకకుఁజనుటెటు - లినకులుగనుటెటులో॥

అహ! యేమి? స్వామి కార్యం బొనర్చుటకింతతడవు యోజించు
చుంటినేమి! కానిమ్ము. ఈ రాత్రీయే లంకంజొచ్చి జానకిని వెదకె
దను (ద్వారంబుకడకుంజని లంకిణి జూచి, యేమి యీ వికృత
స్వరూపంబు) ఇది యెవ్వరో యీ కోటవాకిట కాపుండినదిగాఁబోలు.

సీ॥ బండికందెసరీతి యై సమాల్సమేని
 చాయతో నొప్పునీ యచానదలప
 గొకిలికేసంబు య గూనిమూపులతోడఁ
 గావలిగాచునీ య కాంత భభిర!
 గింజలుడుల్పిన య ముంజ కాయలఁబోలి
 నయసంబులొప్పునీ య నాతికరయఁ
 జే నెడుపొడవునఁ య జెలరేగు నెఱ్ఱని
 జంజరు వెండుకల్ య సుదతికలరు

గీ॥ చాలునీగోల కాలుచేఁ య గోలయేమొ
 నెమ్మెదింజూడ రాకాసు య లమ్మయేమొ
 భయమునాశ్చర్యహాస్యసం య భ్రమములమరు
 దీనిగన నన్యలు సురులు య దీటిపోరె?
 దీనితోనాకేమి? నేనెఱుఁగ నీ పాకారంబునుదాటెద (పాకా
 రంబు దరికింజనును)

(లంకిణిదద్దరిల్లి యిటునటుఁ జూచి)

లంకి: ఎవఁడురా? నీవు నిలునిలు.

శా॥ ఓరీ! యెవ్వడవెట్టిసాహసమురా? యొక్కంతభీతిల్ల కే
 రా! రక్షోవరుదర్శమండఁజూత నీ పాకారముందాటెదే?
 బౌరా! యీపురి నాదు రక్షణకులో నై యుంటనీవెన్నవో?
 చోరా! నీవిక నెందుఁబోగలవో? యిచ్చో నిల్చిపోరాడరా,

హను: సరే నన్ను నడ్డగింపవచ్చితివి, నీ వెవ్వరవు? నీ నామమేలు?
 క నీకొడ నొంటరిగానుంటివేమి?

లంకి: వాసరా! నేనీలంకాపురాధి దేవతను, బ్రహ్మవసువుననేనీ లంకా
 పుర రక్షణంబొనర్తును.

హను: ద్వారంబునడ్డగింపక తొలగుము. నన్నడ్డగింపఁగలదానవా? నీవు.

లంకి: అనేకరాక్షసవీర భటరక్షితంబగు లంకంజొచ్చుట దేవతలకే
 నశక్యంబు. అందు నన్నతిక మించిపోవ నేరితరంబుగాదు, నిన్నుఁ
 బ్రాణంబులతోఁ బోనిత్తునా?

హను: ఏమీ; నీతో బోరాడవలెనా? ఆడుదానవని యోచించుచుంటిని.

లంకి: వానరాధమా! నీవునాతో బోరాడి, బ్రదుకంగలవాడవా? నిన్ను వదలుదానంగాను, ఇదే కాచికొమ్ము. (పిడకిలిబిగించి పైకెత్తును)

హను: ఓసిదానవీ! నీపిడికిలి గనిబెదరుదునా? నీప్రాణంబులు రక్షించుకొననొచ్చికొందువేని? నాకడ్డములెమ్ము.

(కీర్తన)

లంకి: వదరకు బెదరకు - నిలుపువగా

హను: కారు, పేలకు - కాలునిజేర్చెద

లంకి: ఏరా జంకెన - లేటికినిలురా

హను: భూరిముష్టిహతి చవి గనుమిదిగో

లంకి: ఏలా బీరము - నెదురింతువెనన్

హను: ఆలోచించక - నలతిగఁజూడకు

లంకి: ఇదెగదినెద సద - మదమొనరింతున్

హను: మదిచెదరక నిల-మిదె గుదియింతున్

లంకిణి: హనుమంతుని వక్షంబున గుద్దును.

హను: లంకిణింబడఁగూల్పును.

లంకి: హనుమంతునకు సమని-రించును.

లంకి: ఓయీ! వానరవీరా! నన్నుక్షమించుము, నేనీపురి బాసిపోవుదాన, నీవు లోనికింబొమ్ము. లంకాపురికి నాశనసమయంబు గలిగె. బ్రహ్మశాపంబు నిశ్చితంబయ్యె. నన్ను జయించితివి. సర్వరక్షోగణంబులను జయింతువు. నేఁబోయెద (లంకిణి నిష్క్రమించును)
(లంకలో రావణుని అంతఃపురము హనుమంతుఁడుప్రవేశము)

హను: (కీర్తన)

హైమగిరీద్రీము- హసియించెడునీ-అమరవిరోధి -హర్షముగంటిన్ ||
ఉన్నతికినిసం - వన్నతకునుదా - చెన్నగునిందుని - సౌధముసాటియె?
హరిహరియిటమై-మఱచినిద్రించెడు-తరుణులఁగంటిని- ధాతీజలేదియె!

అకటా మూడుజాములరాతి తరిగిపోయెను. జనకతనయ జాడ లెందును గానరావు. చేరెడుచోటునైన విడువక వెదకి వెదకి వేసారితిని. ఇంకేది యుపాయము? ఇంక నెచట వెదకుదును? ఇంకను ఎట్టిరహస్య స్థలంబున సేచుప్టు జామెను దాచియుంచెడును? ఏమి చేయను?

ఉ॥ చొచ్చినురారిమందిరముఁ శ్ర జట్టిదళాస్వనిసహందముల్ వెసం
గచ్చెచెలంగ వాలమునఁ శ్ర గంధులముంచుచు, నెత్తి మొత్తుచుం
జెచ్చెరవారిరితిగనె శ్ర చేసిన సీతను జూపుఁ జూడఁడేన్
పచ్చడిచేతుమూరముల శ్ర బాహుల వింశతిఁ ద్రొప్పివై చదన్.

అట్లుగానిచో

ఉ॥ కూల్పదఁజూర మానటుల శ్ర గోత్రీవరంబుల దోర్బలంబునం
జీల్పిదిగంతదంతులను శ్ర జిందరవందరఁ జేసి వార్ధులం
బీల్పదఁబంచభూతములఁ శ్ర బిప్పియొసర్చెద నంత రాముఁడే
బెల్పనమానుమా హనుమ! శ్ర భీతిలొకములంచుఁ బలెఁడున్.

(అటు నిటుఁజూచి)

అహ! యేమి? నా తెలివి. అంతటను వెదకితినిగాని, అదిగో! అచ్చట
అశోకవనంబొకటి గానవచ్చుచున్నది. దానియందుఁగూడ వెదకెడఁగాక.

(హనుమంతుఁడు నిష్క్రమించును.)

(అశోకవనము. హనుమంతుఁడు ప్రవేశము) సీత అశోకవృక్షము
కిందను గూర్చుని రామనామ స్మరణఁ జేయుచుండును.

హను: అహ! యేమి? ఈయశోకవనంబుసాపు, నందనజైత్రీవనము
లంగూడఁ దిరస్కరించుచున్నది. యీవనంబునందే, తప్పక, జనక
రాజసందని యగు, రఘురాజుని ప్రాణేశ్వరి యుండనోవు.
నిందు వెదకెడ: తప్పక సీతాదేవిగొల్చును, సర్వదేవతలకును, నమ
స్కరించి, మాతండియగు మాతంతునకు, వందనంబులొసంగి,
రామ లక్ష్మణ సుగ్రీవులకును; జాతీ దేవిని, నతులర్పించెద.
మైథిలీదేవి, తప్పక కన్పట్టుఁగాక. (నలుదెసలు వెదకుచు),

గీ॥ రామచంద్రుఁడు సత్యప శ్ర రాక్షసుండు

నిత్యసత్యవ్రతుండు ని శ్ర ర్షిద్రీధద్రీ

తేజః దావ్యేళనన్న న శ్ర వ్యాజకరుణః
బోమనేని? జానకియిటః శ్ర దోచుఁగాత.

(ఇటునటుఁ జూచుచు, వికసితముఖుడై, దృష్టినిల్పి)
మ॥ భభిరే! కంటినిగంటి బంకిరిధభూ శ్ర పాలన్న మారత్నమ౯
జలజాప్తస్వయరామపాదసరసీ శ్ర జాతాంబితధ్యానని
స్తులభాస్వద్గుణయుక్తపూతచరిత౯ శ్ర శుద్ధాత్మనీ మానినీ
తలకంబుకదనుజాంగనావృతను ధా శ్ర తీజాత సీతా సర్వి.

నాకష్టంబంతయు నీడేరినట్లే, యీరకెసలు గాంచకుండ
నీచెట్టుపైన డాగియుండి, తగుసమయముంగాంచి, యీమెంబలగ్గరించు
వాడ. (చెట్టుపెడగియుండును)
సీతః హారామా! పాణివల్లభా! సన్నీయావదభినుండి, యెన్నడుద
రింతువో?

కీర్తన

రామా! రఘురానూ! నీపద-రాజీవములెదఁగొలుతుక
మాససముననిను-మఱువక ససయము-పాణింబులుబిగ-బట్టిమెలగుదుక
కూర్మండగుదళకంతుండట - చోరునిగతినుదెచ్చెక
ధీరవరునినా దేవునిభవ్యా - కారముగాంచం గలుగునాలేదో?
హను: (దాగియుండియే తనలో) ఆహా! నేడు నాజన్మ ఫలతం
గాంచెను. నాకార్యంబులన్నియుం గట్టికినట్లే. ధన్యుండ ధన్యుండ.

కీర్తన

కనులకుండువు - గనుభూజాతం - గనిసఫలీకృత - కాద్యుడనైతిని
రఘురామునినామ-మనవరతుబును-స్మరియించినఈ-వరమసాధ్యమణి.
ఆహా - యేదీ! దైవచేష్టితము? ఎట్టిమహాత్ములకెట్టి పాట్లు
గల్గెను? పరమసుఖార్హులైన యీ జానకీదేవిఈ కేనా? యిట్టి యిక్కట్లు
ఘటిల్లుట.

సీ॥ నల్లద్రావుడుమూక శ్ర నల్లచీమలకీరి
నలిపెడుభల్లూక శ్ర నాధులుండ
దాసమూర్షముల్ శ్ర లాటికాయలరీతిఁ
జెండాదునాసర శ్ర సేనలుండ

కాలపాశముబట్టి శ్రీ లీలనూగెడుశూరు
 లంగదసుగ్రీవు శ్రీ లమరియుండ
 రావణహతకుని శ్రీ లాపు డుల్చిన వాలిఁ
 గూలనేసిన రాము శ్రీ కోలయుండ.

గీ॥ బాపురేలమ్మణుని మేనఁ శ్రీ బ్రాణముండ
 నాంజనేయుని బొందిలో శ్రీ నసుపులుండ
 గదిసి నీ యెదరఘరాము శ్రీ పదములుండ
 పావనీ! సీత! నీకెట్టి శ్రీ పాటుగలిగె?
 తల్లీ! నీకీ, యిట్టికష్టంబులందిన నితరులఁ జెప్పనేల?

సీ॥ దాసదాసీలచే శ్రీ తన వసుల్గొనుపుణ్య
 సతిగుండె దాన వ్యసతులననుమ
 వతిలాలనంబును శ్రీ బడయుసాధ్యమణి
 భీష్మభాషల శ్రీ బెదరవలసె
 దేవేంద్రవంధ్యుని శ్రీ దేవేరి యాసీత
 రక్కసిబాధల శ్రీ సుగ్రీవలసె
 సరస రాజాన్నముల్ శ్రీ కరమారగించు నీ
 సతి యిట్లుపాసముల్ శ్రీ సలువవలసె

గీ॥ నాధులకు నాధుడగు రఘు శ్రీ నాధుభార్య
 నాధునడఁబాసి నేడిట్ల శ్రీ నాధవలెను
 దిక్కులేక సురారిచే శ్రీ జిక్కినవసె
 విధికృతంబనఁగానిట్టి శ్రీ విధమకాదె?

గీ॥ మానససరోవరవిహార శ్రీ మతినిఁజెలగి
 కాంచనసరోజనాళము శ్రీ లలయమెసగు
 మత్తహంసినిన తల శ్రీ మడుగుఁ జేర్చె
 కాలమొకరీతిఁ గడుపఁగా శ్రీ గలరెయెవరు?

(తెరలోఁ బెద్ద కలకలము)

హను: ఏమీ? యీభయంకరధ్వని, అహ రావణుడు, ఇవటికీ
 పై భవముతోసరిజనులతోవచ్చుచున్నవాఁడు. ఈదురాత్మునిబాగుగా
 బరిశీలించుటకు ననువగునట్లు లీచెట్టుకొమ్మలలో జాగియుండి నీని

వృత్తంబరయుదునుగాక (ముడుచుకుని కూర్చుండును. మరల తెరలో భస్మి)

సీత: అయ్యో! దుర్మార్గుడగురావణుడువచ్చుచున్నట్లున్నాడురామా!
పాణేశ్వరా! నేనేమిచేయంగలదానను. రామా! రామా!
రాఘవేందా!

కీర్తన

అరమరసేయకురామా - అసురునిదుర యమణపంగ

శ్రీమయనియెంచక - హరిణము కొఱకై -

యమలినగాళి! ని-న్ననిపిసఫలమిదె ||అ||

రావ: (ప్రవేశించి) జానకీ! యింకను ఏడ్పులేనా? వట్టిబేలవుగదా! నీవు.
సుకుమారివగు నీవిట్లు మొండికట్టుపట్టి సుఖదూరవైతివి. నీబోటి
జగదీకసుందరి, సకలసుఖార్థ యిట్టి నెఱిమానిన చీరెతో నెఱు
లతో నుండుటఁ జూచి, సైరింపలేకున్నాడను.

కీర్తన

రావ: బెదరనేల? నీ-విధినోఁకునకచా!

||బె||

మదిరనయన! నీ - వదయతంగనినన్!

మదనుడదయఁడై - విదళించెనునను ||బె||

కరుణమాలినన్నుగనవు - ఘనమోనీకుఁబారుముఖ

వెఱపువిడిచి సరసమతిని - సరసఁజేరిపలుకూ ||బె||

సీత: (చెవులుమూసికొని యేడ్చుచు) రామా! రామా! యీ మదో
నృత్తుడిట్లువదరుచు, హృదయ భేదనంబుసేయుచున్నాడు. హానాథా!
నిన్నుఁగాక యన్యఁగలనైన దలంతునొల్లని నీయిల్లాలి, నుద్ధరించ
నీకంటె దిక్కెవ్వరు? లోకనాయకుడవగు నీయరాంగిసగు నన్నుఁ
బాలింపుము. నన్ను బాధించు దుర్మదాంధునిఁ ద్రొంగఁజేయుము.
నీకంటె ఏయండికెవఁడుగలఁడు? రామా! రమ్ము. రమ్ము. నన్ను
రక్షింపుము.

రావ: పీయూసాలా! జానకీ! నీవెట్లు దూషించినను సైరించువాడను.
నీవీ కఱకుతానేలపై నెన్నాల్చిట్లు నీయుడలు గాసిఁజెడఁబండ

దవు. నా సౌధాంతరంబున, హంసకూలికాశల్పంబున నాతో
నుఖంబుగ.

సీత: ఛీ దురాత్మ! నీకు వినాశకాలంబే తెంచినది, హారామచంద్రా! ఈ
నీచుని పల్లదములు, మితిమించుచున్నవి, ఈనీచునకెట్లు, పృథ్వు
తరమాయను?

హను: (తనలో) తల్లీ! నీపాతివృత్తము, కొనియాడందగినది, నీకుఁ
ద్వరలోజయము సేకూరును, నీనాథుఁడు, నిన్నుద్ధరింపఁగలఁడు.

రావ: సీతా! నీయందునాకుంగలప్రేమ, నీవెఱుంగవు, నీకుదాసుండ
నయ్యెద.

సీత: ఛీఛీ! నీచాత్మా! పతివ్రతల భంగబటుపఁ బ్రీతిజ్ఞనూనిననీకుఁ
బ్రీత్యుత్తరఁబీయఁగూడదు, అయినను, నీమేలెంచి, నీయందుఁ
బుత్తభావముతో, హితముఁ బ్రార్థనను. వినుము.

ఉ॥ పుట్టితిభూమిగర్భమునఁ ॥ బుణ్యవతంసు గృహంబుమెట్టిచే
ఁజ్జితి నాహృదీశునిఁగఁ ॥ బంకజసంభవ రుద్ర శక్తి
కట్టసమీపరానివిభుఁ ॥ బ్రాజ్ఞ జగత్ప్రభు రామచంద్రు నే
నట్టిచుహాత్ముభార్య నను ॥ నంటఁగఁగోరెదె? నాశనార్థమే.

రావ: వికటముగనవ్వ, రమణీ! యీకనూ, రాముఁడే, నీరమణుడని,
యెంచుదుఁ బొగడుచుంటివా? యీలంకాధిపతియన నేమనుకొను
చుంటివో? అలతిగా నెన్నకుము, విను విను.

సీ॥ దిక్పాలురెవ్వని ॥ దిక్కునఁబనులెల్లఁ
బచరించుదురునదా ॥ బానిసలుగ

నెవనిపీటినిజుట్టి ॥ యవిలంఘ్యవారాళి
ప్రకృతివినిర్మిత ॥ పరిఖయయ్యె.

నెవఁడెత్తగానేర్చె ॥ బువువోలెఫాలలో
చనువానమాగిరి ॥ శంకలేక

నెవ్వనిమాయచే ॥ జవ్వనిఁగోల్పియి
రాముండువీర్యవి ॥ రాముఁడాయె.

గీ॥ బీదనరుడెడ? సంద్రంబు ॥ నీమఁటెడ?
గదసినన్నాజనెదురింపఁ ॥ గలుగుటెడ?

వదిలిదుర్భ్రమవేగన శ స్వలచిప్రేమ
లంకనేలుము నేను నీ శ కింకరుండ.

సీత: ఛీ ప్రేలరీ! నీవంటిమూఁడుఁడెంచునులేఁడు, నీబలము, నేనెఱుంగ
నిదిగాదు. ఓంటరినైయున్న, యబలనగునన్న శూరుడవై గొని
తెచ్చితివా? చోరుడవై తెచ్చితివా? రామునియెదుటనైనచో, నీ
బీరము లావును, తెలియవచ్చెడినేగదా! రాముఁడేల? రామానుజుఁ
డున్నను జాలునే, నీవేమగుదువో? నిన్నునీవే బొగడుకొనకుము,
జగమంతయు, నిన్నెఱుంగును, రాము నెఱుంగును.

సీ! నినుబందెగొన్నయ శ ద్భునిఁగూలిచినభార
పునిబాహుగర్వంబు శ బాలియఁజేసె
అంఘ్రిరజమున న శ హల్యశావముఁబాపి
గౌతమమునితోడ శ గలిపినాడు
ఏదేవతలునై న శ నెత్తజాలనిరుద్రు
వింటినిరెండుగా శ విడిచినాడు
గాధేయు జన్నంబు శ గాది తాటకిఁగూల్చె
బదియురెండేడుల శ ప్రాయమున నె

గీ॥ అట్టి రాముని కొక లెక్కయో? తలంస
నబిదాటఁగనిన్ను జెం శ డాడ లంక
మంట గలువఁగ; నీ కొక్క శ మాయ దెలియు
చోరుడవు మాటలేటికి? శ శూరునిబలె.

రావ: అ, యేమి? దీని వ్రల్లదములు !

క॥ అటదిగా యని తాఁమి
బాటించిన హెచ్చె నార! శ వ్రల్లదములు ని
ప్పాటున నా కరవాలపు
బోటునఁ గూల్చెదను దీని శ బూని ముదమునఁ.

భాగ్యమాలిని: (అడ్డము నిల్చి రావణుని బట్టుకుని) రాక్షసేంద్రా!
శాంతింపుడు. శాంతింపుడు. నిర్జరేంద్రాద్యుల దిక్పతుల గర్వంబును
గనుగీటున నడంచిన, త్రిలోక వీరుడవగు నీవు చంద్రహాసాహతిచే,
నొక్క యబల యగు, మానవ మానిని గూల్చినచో, నీ కరంబు

నకును, గరవాలంబునకును, ఘనతర వీర్య శౌర్యంబులకుం గూడఁ గళంకంబుగాదే? యిప్పుటి కీ కోపం బువశమింపం జేయుదు, ఇంకం గొన్నిదిసంబులేగినచో, నామెయే పెంకెతనంబువదలి, నీకు స్వయం గ్రాహసాఖ్యంబు, సమకూర్చును. నీబోటి మేటివీరుల కి తొందర పాటుదగునా? నీవు సకల శృంగార కళా కుశలుండవు గావే? నీకై వచ్చిన నన్నుం గనుము. పోదము రమ్మ.

రావ: రాక్షసాంగనలారా! వినుడు.

గీ॥ తాళుదును రెండుమాసాలఁ గ దనుక నింతి
సమ్మతించుటయెందెను? క జచ్చుటొండె?
ఉవిద నెఱుంగ మీరు నా కౌడఁబరవుదు
కోర్కెలలరంగ సిరులెల్ల క గూర్తుమీకు.

రాక్షసస్త్రీలు: చిత్తము ! (రావణుడు నిష్క్రమించును.)

సీత: హా రామా! రామా! కౌసల్యా కుమారా!

సీ॥ మునివత్నిఁబోచిన కనికరంబున నెంచి
తనవత్నిఁ బోవఁగాఁ క దలపలేడె?
గాధేయు జన్మంబు క గడవగల్గెను దన
పడతిబన్మంబులు క గెడవరాదె ?
హరుచాపమును ద్రొంచి క యశముగాంచిన మేటి
యమరవై రినిద్రొంచి క హాయి నిడడె ?
వరశురాముని గెల్పు క వరదివ్యతేజస్వి
యసురతేజము నాజి క వడవలేడె?

గీ॥ పాణివిభు రామచంద్రు నా క పాలిదైవ
మని తిక్కుదిగఁడలఁతునే క నాదయాధి
రాక్షసాధము రావణు క రణమునందు
గెలిచి నన్నేల నిరు మాసకములకు రాడె?

రాక్షసస్త్రీ: ఓసీ జానకీ! ఎంత మొండితనమే? నీవెంత పెండ్దానవేమే? నీమూలమున మాకుఁగూడ, నిక్కట్లురానున్నవి గదే? హాయిగా, రాక్షసేంద్రునిం జేవట్టి, సుఖంపలేక చేజేతల నిట్టి పాట్లు దెచ్చి

చెట్టుకొనుచున్నావే? మా మాటలు వినవేని నిన్నుఁ బోద్దుటి
యోగిరములోనికి నూరుగాయగాఁ జేసికొందుము.

సీత: హా రామా! నాకు వీరిచే నిట్టి దుర్మరణమే సిద్ధమా?

కీర్తన - నీలాంబరి

హా నన్నఁ గనువారే లేరే - యాపదబిదాటించు కృపాభురు

- హా నన్నఁబోవరా లేరే - ॥హా॥

ప్రాణనాథుఁ నెడఁ - బాసితి నేనీ - పాపాత్మునిచేఁజిక్కి-

బాధపడితిఁ - మోసపోతిఁ

ఈతరి - పరమదయాప్రిని - ఘనమతి ॥హా॥

రాక్షసస్త్రీ: సీతా! రావణుని పలుకులునీవును వింటివిగా! ఇఁకనైనను,
మామాటలువిని నిన్నును, మమ్మును, గాపాడుకొనుము.

సీత: తల్లలారా! నన్నేల బాధించెదరు? మీకు నమస్కారములు.
మీరు నన్నుఁజూపి తినినను సరియేగాని నేనురామునిఁగాక, కలనైన
బరపురుషునిఁ గననోపను- తలంపనోపను- తాకనోపను- మీకుఁ
బుణ్యమబ్బును- నన్నువధించి తినుడు: లేదా నాజోలికిరాక మిన్న
కుడుడు.

హా రామా! దాశరథీ! రఘుపతీ! నామొరాలకించి నన్నుద్ధరింప
రమ్ము, లక్ష్మణా! మీయన్నయానతిఁగొని, నీవైన నన్నుఁ గాపాడ
రమ్ము, అనలానితుల్యురగు, మీరలేమిదలంచినఁ జేయఁజాలరు?
నన్నురక్షింప క్లిష్టపేక్షించుట, నాపాపమే? నాయుండు జాడయైన
మీకుఁ దెలిసినఁగదా! పక్షిరాజు, ప్రాణముతో నుండనేని నా
పోకడఁ జెప్పకుండదుగదా!

తీజట: (లేచి) ఓసిరక్కాసలారా! యిటురండి; ఆమె జోలికింబోకుడు.
ఆమె మహాత్మురాలు; పదండి; పదండి; పడినిద్రఁబోదము; నే నొక
కలకంటిని; చెప్పెదరందు. (అందరు పోవుదురు)

సీత: ఈ రక్కసికాంతలందరు, దూరముగఁబండి, నిద్రించుచున్నారు.
నాధునెడఁబాసి బాధలంబడఁజాల, వీరు, మేలొకమున్నే, ప్రాణం
బులు వీడుటలెప్పు. యీ నాజడయే, యురిపోసికొనియెదను.

ఏమిది? యెడమకన్నదురుచున్నది? నాకేమి మేలుకలుగును? ఇట్టి
దార్భాగ్యురాలికి, నాధునిసేమమే విననోచనైతిగదా !

శ్రీ ర స - డేవగాంధారి

అకటాయీగతిసే - సలయుదునని - యాత్మనెంచనేరనుగా -
అఖిలకష్టముల-కాలయమైతిని - ఆరఘరాముని - బాసితి బ్రతికితి ||అ||
సకలకలుషగహ-నాటవి నై - శ్వాసరసరవ్యోకర-క్షాకర -
శరణాగతార్థి - జనశుభంకర - జానకీహృదయ కం-జాతది నాకర ||అ||
ఎంతనినేనున హింతునరామా - యేమిసేతునిక-నెవరుబ్రోచెదరో||అ||

శ్రీ ర స - జంగ్ఘాటి

హనుమంతుడు: రామా! రామా! - రవికులసోమా! -

దానవభీమా - జగదధిరామా ||రా||

సురుచిరనామా - ముఖజితసోమా -

శుభగుణధామా - ప్రేమోద్ధామా ||రా||

సీత: (నలుదెసలుపరికించి) ఆహా! యేమి? యీలంకలో నెవరో, రామ
నామము, నుడువుచున్నారు, ఎన్నాళ్ళకునాస్వామి, నామాక్ష
రములు చెవింబడెను. ఇట్లు పలుకువారెవరు.

శ్రీ ర స - జంగ్ఘాటి

హను: డేవము డేవము డేవము - శ్రీరఘు, రామమూర్తి
- ఓతిజాతా! సీతా! డే||

సోమిశ్రీయతుడై-గొనిచనునిను-భామరో! నీవతి ప్రాభవమతియై||డే||

సీత: ఈపలుకు లెవ్వరివి? ఎన్నిదినంబులకు, మన్నాధుండగు శ్రీరా
ముని సేమంబు వినగల్గితిని? (ఇటునటుచూచి) యేమిది? యీవాన
రుండెవ్వడు? రామడేవవార్త దెలుపు చున్నాడు, కోరినీమి?
ఇట్లు వకాణించుటేమి? కలయా? నిజమా? నిదుర లేనినాకు, కల
వచ్చునా? అయ్యో! ఎంత మోసపోయితి, ఓరీ! దుర్మార్గా!
రావణా! నీమామలు, కనుగొంటిని. ఇట్టి, వాచక బుద్ధు
లునేర్చి, నీవెన్నాళ్లు శుభములు పడయెగలవు? దండకాటవిని
నొంటిమైనుండగా మాయాభిక్షుక హుంపంబున నన్నుగొనివచ్చిన.

కపటశీలుడవు గావటరా? ఛీ! ఛీ! పొమ్మ. (శన్నులు
మూసికొని) రామా! రామా! రమ్మ. త్వరగా రక్షింపుము.
నన్నుద్ధరించుము.

హను: మాతా! సీతా! యిండుక శాంతించి, నా మనవి వినుము.

గీ॥ అమ్మ! రావణుడనుగాను శ నమ్మమింక
రామచంద్రసందేశ వా శ ర్థలను బీతి
నీకుఁ దెలుపఁగ వచ్చితి శ నిర్మలమతి
రాముడూతను హనుమంత శ నాముడంద్రు.

తల్లీ! పరశ్శాలయందు నిన్నుఁ గానక రాముఁడు తమ్మునితోఁ
గలిసి మిగుల వగల నొగులుచు వెదకి వెదకి శాననంబెల్లఁ దిరిగి తిరిగి
కొనయాపిత్తో నున్న జటాయువువలన, నీ పోకడయెఱింగి తుదకు
ఋశ్యమూకగిరింజేరి సుగ్రీవునితో మైత్రినెఱచి

సీ॥ రవిసూతి కభయంబు శ రాముఁడొసంగి దం

దుభిఁ గాలివేలితోఁ శ దూలమీఱ

నొకకోలఁదాల న శ పక్షమునఁ బడఁగూర్చె

వాలమ్మొకట వారిఁ శ గూలనేసె

కోల పోయినయాలిఁ శ గూర్చె సుగ్రీవుని

కీర్పించె రాజ్యంబు శ నెలమిఁజెలఁగ

సంగదుయావరా శ జ్యముననిలెనుగీశ

కోటులు తనుఁజేరి శ కొలుచుచుండ

గీ॥ మాల్వవంతమునుండి రామ వ్రభండు

కలయ నిరు రోయ నెల్లడఁ శ గపులఁబంతు

వారిలోమేము దక్షిణ శ భాగమెల్ల

సంగదునిఁగూడి వెదకితి శ మనవి తనయ!

తుదకు సంపాదిచే నీవృత్తాంతం బానుపూర్వకముగా నెఱింగి,
నేనొకండ నీ నమద్ర) లంఘనంబొనరించి ఈ లంకంజొచ్చి, వెదకి
యిందు నినుంగంటి. వ్రతినెఱవేరమంటి. కపులందరిలో నీతంజూచె
హనుమానుం డొక్కఁడే నను బిరుదూనఁగంటి. జననీ! నా కష్టంబు
లును నీ కష్టంబులును గడచినవి. ధైర్యబూనుము.

సీత: కపివరోణ్య! రాముని సేమవారలెరింగించుటకు సంతసించితిని.
గాని రక్కసిమాయలంజకి పోకుచున్న నేను నిక్కాలంబుల
నివలకుల నివలవంబులని నమ్మించాలకున్నదాన. నీ యాడిన
మాటలునిజంబైన, నీవు రాఘవుల నెరింగియేయున్న వారి గుణ
రూపంబులెట్టివో? యెరింగించితివేని? విశ్వసించెదను.

హను: తల్లీ! చిత్తగింపుము.

సీ! శ్రీకారములఁబోలు శ చైత్రులతో స్నేహంబు
నొనరించుమూపుల శ నొత్పవారు
గండుతుమ్మెదలట్టి శ ఘనమీసములవారు
నిండుజవ్వనమన శ నెగడువారు
చందమామను నవ్వఁ శ బాలుమోములవార
లాజానుబాహువు శ లమరువారు
ఇంపైన కంఠీర శ వేంద్రావలగ్నముల్
వెడదయురంబులు శ వెలయువారు
కార్ముకంబులఁబోలు శ కనుబొమల్తమ్ములఁ
గనినవ్వునిడు వాలు శ గమలవారు
నీలాందంబుశం శ పాలతలనుమించు
మేనికాంతులచేత శ మెఱయువారు
గజరాజసమయాన శ గరిమ నొప్పెడువారు
వటువిక్రమస్ఫూర్తి శ బఱగువారు
రామసామిత్రి లన్ శ నామముల్గలవారు
సములన్నిగుణముల శ జమిలివారు
గీ! మారునకు రూపముల మారు శ మారులగుచు
వైరివరులకు మృత్యుదేవతలె యగుచు
యాచకాలికి సురభూరుహంబు లగుచు
భాసిలుదు రలేఖ్యతనూ వికలాసులగుచు.

సీత: ఆహా! నేడెంతనుదినము! హృదయ నాథుని దివ్యమంగళశిగ్రహుని
గుణరూపవర్ణనంబు శ్రోత్రపీయూషంబులుగ విసగల్గితిని. హనుమా!

నిన్ను నాకడకుఁబంపుచో నానాధుండు నాశేమని చెప్పమనియె
తెల్పుము.

హను: తల్లీ! నన్న నీకడకుఁబంపుచో నీమనోనాధుండిట్లు తనమాటగాఁ
ననుమనియె

సీ: నిన్నుఁబాసినదాది శ నన్నదమ్ములువెసఁ
గన్నుమూయరు పన్ను శ గదువరనుము
కన్నీరునేరుల శ గతిఁబార నెవ్వేళ
నడలేక తుడుచుటే శ యెఱుగరనుము
అసువులువీడఁగ శ నాత్మనెంచియు ధృతి
నీ సేమమునుగోరి శ నిలిచిరనుము
రామచంద్రుఁడు రక్తి శ రామానుజుఁడు భక్తి
నియతి నీపై మదు శ ల్నిలపిరనుము.

గీ॥ కష్టములుపొందు కాలంబు శ గడచెననుము
శత్రునిర్మూలమునొసర్ప శ ట్రైతమునను
జనకజానందకరమగు శ శపథమూనె
మద్రకను నీకనిపెరామ శ భద్రుడనుము.
అనిచెప్పమనియె. ఇదెముద్రకంగొనుము (ముద్రకనిచ్చును)

సీత: (ముద్రకంగొని) కన్నులనద్ది యకుట-నగ-గదిపికన్నులనీరునించును.

హను: తల్లీ! యింకను వినుము.

గీ: నీయునికిపట్టెఱుంగక శ యిట్టులింత
కాలమేగను జేసిరి శ జాల మనుము
దుఃఖజాలంబు నిన్నింకఁ శ దొలగుననుము
రామ! దుభరించె నీకునై శ ప్రాణమనుము.

సీత: తండ్రీ! హనుమా! నీయట్టి ప్రాణబంధుండెందును లేడు. నాధుని
యంగరముంగాంచి, నాధునింగాంచిసట్టులే తలంచి ప్రాణంబులు
భరించుట. న.

సీ॥ సుదినంబునడగా శ శోత్రపీయాషమా
మన్మనోనాధునే శ మంబు వినుట

నుదినంబు నేడుగా న సువిమలహృదయుఁ డా
మఱదిలక్ష్మణుని సే న మంబువినుట
నుదినంబునేడెగా న హృదయవల్లభు ముద్దు
టుంగరమ్మేను జూడంగఁగలిగె
నుదినంబునేడెగా న తుదిలేనినాచింత
కంఠంబుగలదను న నాసగలిగె.

గీ॥ “కారపుముసేయవేలాటి న కష్టములును
ప్రాణమండిన సౌఖ్యంబుఁ న బడయఁగలుగు”
న నెడువిబుధోక్తియిటసత్య న మాయె నయ్య
యెన్నినాళ్ల క్షువించి హృదయ దీనువార.

హనుమా! రామభద్రుండిచ్చటికెన్నడు వచ్చుచు? ఎన్నడి
రావణుంగూల్చి నన్ను రక్షించును? రావణుడు నాకిడిన గడుపు రెండు
నెలలే మిగిలినది. అంతదనుక నెట్లో, మేనభరింతును. అపైనొక్క
నిమిషంబేని బ్రతుకంజాలను. అప్పుడు రాముఁడువచ్చియు లాభములేదు.

హను: అమ్మా! వినుము.

మ॥ విలపించు వలదమ్మ పివిభుఁడు దా న వేగంబు సన్నాహియై
బలునై న్యంబులఁ జేర్చిరావణు ననిన్ న భంగింప రానుండె నా
కులతంజెందకుమమ్మ యుదనుక నీ న కుందాల్చిలేకున్ననా
తలపై నెక్కుము రాముఁజేర్తురవియ న సంబంధకుండన్నినుక,

సీత: తండ్రీ! మారుతీ!

ఉ॥ అంతటివాడవౌటగు న దాతృజుఁ గానిను నెంత సన్ననా
కాంతునిమోసగించె దత న కంఠంబు ముచ్చిలెవానిఁ జంపకే
కాంతునికీపు నన్నొసగఁ న గైకొనలోకులు నవ్వరే ధరా
కాంతుఁడె దైత్యకంటఁ గడు న కత్రైరదొంగయటంచు మారుతీ!

కాపునఁ బావన! నీవు వేగమే; రాఘవేంద్రుల సన్నిధికిఁ గి యీ
యుదంతంబు నెఱిగించి సత్వరంబు దోడ్కొనిరమ్ము.

హను: జననీ! నీవల్కులు నాకు సమ్మతంబులే; రామునిఁ జేరుటకై
నామనంబు వేగిరవడుచున్నది; నేనింక రాఘవుల సన్నిధి కరిగె
దను; వారలు నమ్ముటకుండగిన; యాసవాలేమైననుదయచేయుము.

సీత: హనుమా! నానాధుఁడు నమ్ముటకుం దగిన యానవాలుగ; నీ
సింధుజాతంబగు; నాశిరోరత్నంబునొసగదఁగాని, నీవుజూడఁగఁగడుఁ
గురుచమేని వాడవు, ఈ జీవరత్నంబు నెట్లు దాచం గలవాడవు,
నాకు సందియంబగు చున్నది.

హను: తల్లీ! అటులనా! నీసందియం లిప్పుడే పాపెదను. రామచంద్రా!
కరుణా సాంద్రా! నాపాలి దైవ శిఖామణివి, నన్నుద్ధరింపుము.
(నమస్కరించుచు)

శ్రీ ర స

ఘనరూపమీవేళ - వయసేయవే వేగ -

ననుజానకీదేవి - నమ్మునట్టుల బాగ ||ఘన||

ధరణిజ నను నమ్మ - దగు రూప మిమ్మా నీ -

సరిదైవమెవరుండు - రరయ నీజగమండు ||ఘన||

భువనైకరక్షణ - పూనివారాన్నిధి -

నవలీలదాటించి - తయ్య నీదయఁజూపి ||ఘన||

(హనుమంతుఁడు, తేజోరాశియగు, నిజరూపంబుతో నిల్పును)

సీత: హనుమంతా! నమ్మితిని, చాలు. చాలు.

క॥ చుక్కలు తలనంటఁగఁగన, వెక్కనమై దిశలనిండి 3 విలసిల్లెదనీ
యెక్క జమగుఘనరూపము, నిక్కముతోలిరూపుఁజూపునర్పలచరితా!

హనుమా! నీయనుపమాన ప్రభావంబున కాశ్చర్యంబును,
నానందంబునుం జెందితిని.

హను: (చిన్నవాడై నిలిచి, నమస్కరించుచు)

శ్రీ ర స - తోడి - శురభి.

సీత:

సమీరవరతనయా - సి-ఘనాకృతింగనఁ - బ్రమోదమాయెనయా -

సమానమెవరు వ-వమానబలవి-క్రమాటాపథా-సమాననిధివగు ||స॥

దరంబులేకే - సురాపురి ని - బృరంబుగాజొర-దరంబెవరికగు-

దిరంబు చింత -

ధరంబెడలమడి - గరంబలరి త - బృరంబుగొలిపితి ||స॥

నాయునందనా! ఈ నాశిరోరత్నంబు: నాహృదయేశ్వరునకు
సర్పించి; నావిన్నవంబుగా నిట్లు మనవిజేయుము.

సీ॥ చట్రాతిరమణిగా శ సల్పినదివ్యపా

దంబుల కనయంబు శ దండ మనుము

నురుచిరచరణుని శ హరిణంబు వెనువెంట

సంపినయథుము వ శ స్సౌట సనుము

కన్నతల్లికిమిన్న శ గానంచుసామితి

నట్లుదూరినఫల శ మమరె సనుము

ప్రాణానిలంబులు శ రామనామామృత

స్వాదనచే నిల్వఁ శ బడియె సనుము

దుర్మదాంధుఁడైత్యుఁ శ దుగించి ననుఁ గొని

చన రాఘవునకును శ శౌర్యమనుము

గీ॥ వైరితోఁబోరఁబతి కష్ట శ పడఁగవలసె

నాచు ననికొప్పదాత్మయ శ ట్లెననింక

మిన్నకుంటయునొప్పదు శ వన్నెదఱుగ

నెద్దియును జేయఁదోపదు శ బుద్ధికనుము.

హనుమా! ఎట్లన నాధుని దోడ్కొనిరావలయు. సంతదనుక
నైన నీయుసురులు నెలుచునో? నిలువనో? గనుక సత్వరంబుగ
వేంచేసి, నన్నుద్ధరించుమని కానల్యతనూజునతో విన్నవించుము. సఫలీ
కృత కార్యుండవై సత్వరంబుగఁ బోయిరమ్ము.

హను: భూజాతా ! మాతా ! ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి నేనిచ్చటనుండి
వెడలుటయే తడవు. రేఖివేళకే రామునితో వానరబలముతో
లక్ష్మణ సుగ్రీవయుతంబుగా వచ్చితినిని తలంచుము. పోయివచ్చెద.

సీత: మారుతీ! పోయిరమ్ము.

హను: నమస్కరించి పోవుము.

క॥ నారాకఁదెలియుటకునై,

యా రామంబెల్లయిపుడె శ హత మునరింతున్

కూ)రానుకు తెలిసిన

నారావణుని తమగల సన్నిబడఁగూర్తు.

|| ర్తన

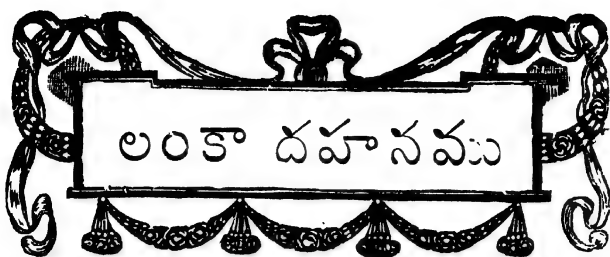
త్రుంచెదన్ ధరాజముల్ - త్రెంచెదన్ లతావళుల్, - నొంచెద-విదళిం
చెద- విలపించఁగ- దనుజాఘముల్ ||తు||

అనురుని వనమొల్క - మసిచే సెదఁజాలఁ - అనురభటుల- పసదొలఁగ
- కసిమసగెదలీలఁ ||తు||

(ఎగురుచు దుముకుచు నిష్క్రమించును) తెరజారును.

చతుర్థాంకము సమాప్తమా.

—

(పంచమాంకము)

అశోకవనము

(హనుమంతుడు ప్రవేశించి) సింహనాదము చేయుచు లంఘించుచు.
 ఉత్సాహ; జయమురాయుర్మురికిన్ బ్రకృతస్తధర్మవర్తికిన్
 జయము జానకీ మనోంబు కృతభృంగమూర్తికిన్
 జయము భద్రశీలికిన్ వికృతాలకీర్తిశాలికిన్
 జయము గర్వితాంధ దైత్య కౌర్యదావకీర్తికిన్.

గీ॥ జయము సౌమిత్రికిన్ సూర్య కృతజాతునకును
 జయము శ్రీధాత్రిపుత్రికిన్ కృతజారుశీల
 కఖిలదానవ గర్వాపక కృతహరిరామ
 చంద్రనైయ్యంపుటింటికి కృతజయము జయము

గీ॥ నందనముగేరు వనమేర్చి కృతనాడఁ బేర్చి
 దనుజబలములఁ బరిమార్చి కృతనరినాడఁ
 బోర నెదిలిన బోరన కృతనీరుఁజేతు
 రకఁసులనెల్ల కృతనీర శ్రీ రాముడయను.

అదిగో! నాతో బోరాడ నెవ్వరో వచ్చుచున్నారు, కసిమసగి
 యుసురులంబాపెద.

(తెరలో)

అక్షయకుమారా! అడుగో! ఆదుష్టవానరుడే, వనంబెల్లఁ బాడు
 ఛేసి, వనపాలకులను గూల్చినేసి, కయ్యంబునకుఁ గాలుదువ్వుచున్నాడు.

(అక్షయుఁడు కొందరు రాక్షసులతోఁ బ్రవేశించి, హనుమంతు నుద్దేశించి)

అక్షయుఁడు: వానరాధమా! నిలుము గంతులు రంతులు మానుము. అంతకాలయంబున కరుగసంసిహంఢపుగమ్మ.

గీ॥ బడుగురక్క-సిమూకల శ్ర నడచుటొక్క
నిక్క-మగుబీరమంచును శ్ర నిక్క-బోకు
మిల్లలికినంతకుండుగౌ శ్ర నే? తలంపు
నక్షనుతు నన్ను నెదురింపు శ్ర మాజి నిలిచి.

హను: సింహవాదముచేసి రాక్షసాధమా! రమ్ము, రమ్ము.

గీ॥ అక్షయుఁడవై ననేమి? నా శ్ర కగు నెభయము?
పేరుమాత్రంబెకా నేతి శ్ర బీరకాయ
క్షయుఁడవయ్యెద వింక నీ శ్ర క్షణమునందె
చూచెదరు నిన్ను నీవారు శ్ర శూరమాని!

అక్షయుఁడు: కీర్తన - సా ౩ ౩

తొలగుపలువ పెలుచం - దనమిటందగునటరా
బలునిరీతినాతోఁ - బలుకనిటుల - కీశా! ॥తొ॥
సదమదముగ - మదమడచెద
మదిఁజెరచెద - విడిశించెద ॥తొ॥

హను: ఆహాహా! యేమి? వీరాలాపము.

గీ॥ తెలియునీకండ్లి బలశౌర్య శ్ర తేజములును
కార్తవీర్యునిచేతిలోఁ శ్ర గట్టువడఁడ?
వాలిచేదూలిజేలయై శ్ర జాలిబడఁడ?
వాని సుతుఁడవు నీవుగా శ్ర వా? తలంపు.

అక్ష: అరే వానరాధమా! ఏమంటివి?

సీ॥ కుప్పించిదుమాకంగఁ శ్ర గజశాఖలివిగావె
యసురేంద్రనగరహ శ్ర ర్వాశిగాని
చవిదీర నమలంగ శ్ర జామకుండ్లికాపు
గుండెదూయు ఫిరంగి శ్ర గుండుగాని

చెఱలాడ నీతోడఁ గ జెనటికోతులుగావు
కాలసన్నిభదైత్య శ పాళిగాని
తీటదీరగగోకఁ శ వాటగోల్లవిగావు
చక్కఁజేసెడుబాణ శ సమితిగాని

గీ॥ ఆహవంబననేమని శ యూహగలదో?
ఫలములనుమెక్కిమధురసం శ బులనుగ్రోలి
పెంచియుండిన కాయంబు శ మించిత్తుంతు
మృత్యువిటసీకు సిద్ధంబు శ సత్యమింక.

హనుమంతుడు :

తే గీ॥ భర్త దరిలేనితరిజూచి శ పరమసాధ్వీ
బలిమి మ్రొచ్చిలు టది శూర శ భావమగునె?
తెలియమెన్నడు గమరంబు శ తెరగుమేము
విన్నవారము నీతండ్రి శ పున్నమునను.
ఆ చోరశిఖామణి కుమారుడవే నీవు.

అక్ష : పేలరీ వాసరా !!

క॥ పరమశివారాధన త
త్పరుడును శివశత్రుహిత శ వరబలు వసురే
శ్వరు నెఱుగకేల వదరెడు?
కరవాలము కెఱనొనర్చు శ గనునినుఁ గీళా!

హనుమంతుడు :

కీర్తన

ఔర! నీవిటుల్ గడంగ - నగునె సాహసంబుతో
నగముతోడ దగరుపోరు - నటులె నాతోఁ - బోరనాన॥ ఔ॥
శయమువీడి నిలిచిపోర - జమునివీటి కాపుగఁ
నిముసముగ నొ సర్దుజూవె - నేడురమ్ము పోరికి॥ ఔ॥

అక్ష : అరే! మూరా !

ఉ॥ నోటికొలందిఁ బ్రేలితివి శ నుగ్గొనరించెద నీదుచేతు లీ
యాటలు సాగవింక నిను శ నానావమందున, దేహమెల్ల వే

తూటలొనన్ దీ తండ్రిమది శ్రీ లోమణమందునటుల్ చరింతు నే
పోటరి యక్షమైన నిను శ్రీ బోవగిసిత్తునె? సోరఁగూల్పకే.

హనుమంతుఁడు :

క॥ వదరెడు తెలిసియొ తెలియకొ

మదిఁగొనకుము కరుణమనుపు శ్రీ మనవిని వినుమీ

సదయత ననబ్రదుకుఁ గనుదు

వదయత నిను బలిగొనియెద శ్రీ నటులాదవనిచో.

(మత్తకోకిల)

అక్ష : భూగుహంబుల సంచరించెడు | సోతరంబది చెల్లునే?

కారులఁ మృపే'లదేటికి? | గాచకొమ్మ మహాస్త్రముఁ

హను: దారుణాస్త్రము నేసితంచును | దానవా! బెడరించెదే?

భూరుహవాతిఁ గాచికొమ్మదె | భోరునఁ నినుఁగూలుచుఁ.

అక్ష : హా! నిలు. నిలు. (నేలఁగూలుచున్నాఁడు)

రాక్ష: అయ్యో! రక్కసులారా! అక్ష మపుత్రిఁగి హతుఁడై నాఁడు.

మననింక నీ క్రోధివాఁడు మననిచ్చునా? పడుడు పడుడు

(రాక్షసులు నివ్రక్కిమింతురు)

హను: గర్జించుచు (రక్కసులందఱుం బాఁపోయినారు. ఇంకఁదరు

వాతి కర్తవ్య మాచరించెద)

ఉత్సాహ: జయము రామమూర్తికిం బ్రశస్త ధర్మవర్తికిం

జయము జానకీ మనోంబు శ్రీ జాత భృంగమూర్తికి

జయము భద్రాశీలికి విశాల కీర్తిశాలికి

జయము గర్వితాంధదైత్య శ్రీ శౌర్యదానకీలికిన్.

గీ॥ జయము సామిత్రిని సూర్య శ్రీ జాతునకుచు

జయము శ్రీభాతిపుత్రికి శ్రీ జారుశీల

కళిల దానవ గర్వావ శ్రీ హరిరామ

చందు నియ్యంపుటితికి శ్రీ జయము జయము.

(తెరలో - పెద్ద కలకలము)

హను : అలింది! ఏమాకలకలము? ఎవరో రణకాతుకంబున వచ్చుచున్నారు.

తెరలో: అరే! వానరాధమా! దిగ్విదండ, శుండ, ఖండన, పటిష్ఠ, దోర్దండగు, దనుజ పక్షాండుని, యాగామంబెల్లఁ బాహ్నిన రించుట, ప్రాణంబులపై నానవిడచుటగా నెఱుంగుము. దిక్పాలక ధైర్యగర్వ పర్వత విచ్ఛేదకుండగు, మేఘనాదుండను, నన్నుమీఱ నీకగునా?

హను: ఓహా! యితఁడే యింద్రజిత్తుగాఁబోలు, రారమ్ము, కానిమ్ము, వీని యాటోపంబునకే జంకుదునా? యోధులనుంచి, రోకటిపోటు నకు వెఱచుటా? కరుణా శరధియగు, దాశరథి, కలఁడుగదా! జయము రామమూర్తికిఁ (అనిమరల పాడును)

ఇంద్రజి: పృవేశించుచు!

మ॥ అర రే! వానర! పారిపోకు మమలేం యద్రాతి యారామ మీ కరణం బాహ్నినంచెడే? మదిని శం య కాలేశమునలేక యె వ్వరిఁగా నెంచుచునుంటివా? మనములోఁ య బాకాదిదోర్దర్శన సంహరణు డింద్రజిగా నెఱుంగుమిఁకన్యాయార్థాటల లాగునె?

రాక్షసాధీశ జ్యేష్ఠ పుత్రుడనగు, నామాయావాగురులం గీడ్ప డనిదిక్పాలురు లేరు. నీగంతులురంతులుం గట్టిపెట్టుము, క్రోతిమూక లొనర్చు, తంతు లొక వింతలా మాకు?

హను: ఆ హహహా! గర్జించుచు.

గీ॥ అక్షయుడనంచు నీతమ్ముఁ య దదిరిపడుచుఁ గదుపుశోకంబు తల్లికిఁ య గలుగఁజేసె
వాని పోయిందారిఁ బో య వలచినావా? ఆలసింపకు కడుదూర య మఱుగునేము ?

ఇంద్రజిత్తు: వానరాధమా!

కీర్తన

చేలకు నీ- నాలుక నా - నోలనుజీలువెసన్ -

అలంబునఁ - గాలునిపురి - జాలములే - కదెచ్చెన్॥

దురమునఁ జరుగని - నక్షత్రమూరునఁ - ద్రుంచుటకడు బీరంబా॥ పే॥
 నీచా! శాఖా - పసరమ! బెడరక - నిలుమింక తౌర్యమున॥ పే॥
 మదమునఁ గదనము - నను నెదురన్ మద -

మడచెద బలరిపు - గెలిచిన - వాడెన్॥ పే॥

హనుమంతు :

గీ॥ తెలిసికొంటిని నీతమ్ము ॥ తెలివితేట
 లెలమిఁ దెలిసితి నీతండ్రి ॥ బలిమికలిమి
 తెలియుదును నీదుపస వేరె ॥ తెలుపనేల?
 కుడుచుకూరకు రుచివేరె ॥ యడుగవలెనా?

ఇంద్ర: ఓరీ! వాచాలా!

గీ॥ బ్రదుకవచ్చును బెబ్బలిం ॥ బారింబడిన
 బ్రతుక నేర్తురు యమపాశ ॥ బద్ధులయ్యు
 బ్రతుక నగుజూపె కాలాహి ॥ పాలంబడియు
 బ్రదుక రా దని నాభిజ ॥ బలమునెదిరి

హనుమంతు :

కీర్తన

ఎంచకు నను-ద్రుంచుటమది-గొంచెపు పనియని?-యసురకుమారా!
 మించివెన్నడు-ద్రుంచుదుగా నీ-యించుక నన్నెది-రించంగలవే?॥ఎ॥
 వానరుండనని - మానసముననను - మానక తలచుచునీక -
 పూనిక గూల్చెద-నంటివి యేమన - బాణముఁబాపెద -

మానముదూల్చెద॥ ఎం॥

కపియనమో - కదనమదేమో - కనెదపువేగిర - మేలయిదే
 కుపితుండ ననుగను - గొనియోజింపుము - అపహాస్యంబుల -

నగునె జయంబిల ॥క॥

ఇంద్రుని: ఛీ! మూఢవానరా! నీబలము నెదిరిబలంబు నెఱుంగని యల్ప
 మతివి, నీతో మాటలేల?

చ॥ పదరిన లాభమా? తులువ! ॥ పల్లదముల్మది గర్వమొప్పు న
 న్నెదిరినఁ గల్గులాభ మది ॥ యిప్పుడెఁ జూపెద రార పోరునం

జెడరకఁ బిల్వ నాయనుజఁ శ్రీ శేర్పదమాటలతోడ శౌర్యముం
బాదలునె? నామచేతిబలు శ్రీ పుంగనుమప్పుడు నీకుఁదోచరా!

హనుమపై (ములుకులువేయును)

హను: (చెట్లతో యుద్ధముచేయును)

ఇంద్రజి: పీడు శస్త్రబులకునితాస్త్రబులకును లొంగువాఁడుగాఁడు.
బ్రహ్మాస్త్రంబున వీనిబీరంబు నీరుంజేసెద (సమంత్రీకంబుగజపించి)

గీ॥ ఇలను నాతండి శివభక్తి నెసగునేని?

ఎలమి నాతల్లి పతిభక్తి వెలయునేని?

వరమగురుభక్తి పరతనె వరలుదేని?

పడెడు హనుమఁడు బ్రహ్మాస్త్ర పాతమునను,

బ్రహ్మాస్త్రము హనుమపై విడుచును.

హను: రామా! రామా! (అని క్రిందఁబడును)

ఇంద్రజి: ఓరి రాక్షసవీరులారా! యీవానరుని దృఢపాశంబుల బంధించి
రాక్షసేంద్రుని సమ్మఖంబునకుం దోడ్కొనిపొందు.

(రక్షకులు హనుమని బంధించి కొనిపోవుదురు)

కీర్తన

హను: పారావారగభీరా! - ఫణితల్ప సతకల్ప-

పరమపురుషఅహల్యా - హను! సీతేశా॥పా॥

వనజనయన-దనుజ హను - వదలనునీ - పదయుగంబు -

అనఘచరిత-రాసుచంద్ర అభయమిమ్మ-దయను గనుము ॥పా॥

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

రావణునిసభ

(రావణుఁడు విభీషణుఁడు ప్రహస్తుఁడు ప్రవేశము)

రావణుఁడు: విభీషణా! వానరాధముని నిర్జించుటకై మన యింద్రజిత్తుం
డరిగె. చాలా తడవైనది. ఆలసించుటకుఁ గలంబేది?

విభీ: వానరుండు ససాధ్యుండని తోచెడిని,

కృపా: యీ పాటికి వచ్చుచుండురు.

భటు: (కృపేశము) నమస్కరించి దేవా! జోహారు, మనమేఘనాథుడు వానరుని పాశంబుల బంధించి తోడ్కొని వచ్చుచున్నాడు.

రావ: (సంతోషముతో) మేలు. మేలు. బలసూదన గర్వభాజనం బొనర్చిన వీరవరున కా వానరంబొక లెక్కయో? యిటుకుం దోడ్కొనిరండు.

(ఇంద్రజిత్తును, రాక్షసభటులచే బంధించి పట్టుకొనబడిన హనుమంతుండును పృవేశము)

ఇంద్రజి: జనకా! వందనంబు, తమ యానతి నీవానరుని నిర్జించి బంధించి కొనివచ్చినాడను. తగిన రీతిని దుడిపుడు.

రావ: క్రహస్తా! యీ వానరుండెవ్వఁడో? యేమిపనికై చనుదెంచెనో? యెవరంపిరో? అడిగి తెలిసికొనుము.

ప్రహ: ఒరే! వానరాధిమా! మేమడుగు ప్రశ్నంబులకు సత్యంబగు సమాధానం బొసంగితివేని తుఱుచి విడుతుము. లేదేని జమువీటికిం బంపుదుము.

హను: రాక్షసేంద్రా! అడుగడలచిసవి యిడుగుము. నన్నద్ధడనై యుంటిని.

ప్రహ: ముందు నీవెవ్వఁడవో? చెప్పుము.

హను: రావణా! వినుము. నేను నిక్కంబుగా వానర వీరుండను. మీ రక్కసులయొక్కయు, నీయొక్కయు, మేటి పోటరితనంబు నెఱింగి పోవచ్చితిని.

రావణు: (కోపముతో) వానరా! స్రల్లదములు పలుకకుము.

రావ॥ సీ॥ ఎవ్వఁడవో మాకు ? నేర్పరింపుమువేగ

హనుమ: శ్రీరాముడూతనై ? దెలగువాడ.

రావ: ఎక్కుది నీనామ? మెఱిగింపరా! మాకు

హను: హనుమంతుడను నామ ? ములరునాకు

రావ: మ్రుచ్చువై నగరులోఁ శ జొచ్చితేటికిదెల్పు?

హను: మ్రుచ్చిలి సీతను శ చెచ్చితివె !

రావ: మన్నుమి న్నరయక శ మాటాడదేలరా?

హను: అర ముమియే నిన్ను శ నావహించె

రావ: గీ॥ వదరు నీజిహ్వ ఖండించి శ వైతుఁజూవె
దుండగముసేయ నిన్నిదే శ క్రుంచువాడ

హను: భువననాథుఁడు నగురాము శ పాలతి సీత
కకకృతి దలంచు నీకేమి? శ యర్హ శిక్ష.

రావ: ఓరీ! క్రోతివాఁడా! అంతరింబెటుగక మాటాడకు యి. నిన్నెవ్వ
రంపిరి?

హను: దానవేంద్రా! వినుము.

గీ॥ అరయ జగదేక వీరుఁడై శ నట్టిరామ
చంద్రుబుటను. దూతనై శ చనుమటన్న
వచ్చితిని. సీత నివసించు శ వసతిఁదెలియఁ
గంటి నామె. ఫలించె నా శ కార్యమెల్ల.

గీ॥ శౌర్యవిక్రమశాలి యా శ చండకిరణ
తనయు సుగ్రీవు నెఱుగుదు శ దనుజనాథ!
అతని ముత్రిని శ్రీరాము శ నాజ్ఞ నాతఁ
డంపవచ్చితి వినుము నీ శ వతనిపలుకు.

దానవేంద్రా! వానరేందుగిండగు సుగ్రీవుండు, సీతోనిట్లెఱి
గింపుమనియె.

గీ॥ చెలిమిచే నాడు నామాట శ చెవినిజొనిపి
రామునకు సర్వలోకాభి శ రామునకును
సీతని మృట్టులియవే ని శ శితకలంబ
కముల రాముండు నిచులంకఁ శ గలుపు జలధి.

రావ: (కోపముతో) ఓరీ! వానరా! దుర్మదాంధా! కారులు పేల
కుము, మానవాధమునికి జంకువాడుగాఁ డీ దానవేందుగిండు,
రాముఁడు గీముఁడు.

హను: రాక్షసేంద్రా! జ్వరరోగి జహ్వకుఁ బంచదారవలెఁ బథ్యంబు
లగు నానుడువులు నీచెవికిఁ జేరుగనుండనోపును. అయినను
నీమేలుగోరి, నాతోచినటులు హితంబుఁ బలుకుదు. నిండుక
ళాంతుండవై వినుము.

గీ॥ వాలినొకకోల నేలపైఁ శ గూలనేసి
వాసరాధీశపదవికి శ వాసిమీర
సూర్యసుతు నిల్పె రాముఁ డా శ శుభ్రీకీర్తి
వీరవరుఁజోర నెదుఁప శ నేరవీపు

సీ॥ మున్నీరుపల్వలం శ బుగదాటఁగల్గితి
నేమహాత్మునికృప శ నెనసినేమ
లంకిణిఁగూలిచి శ లంఁజొచ్చితి నేమ
హామహుమహిమ న శ న్నలమియుంట
లోకసమ్మాన్య నా శ లోకించితిసీత ని
నేమహాత్మునిసాయ శ మెసగుచుంట
నీయశోకవసంబు శ నేర్చిదైత్యులఁగూల్చి
కంటిని నే న్వామి శ కరుణఁగనుట

గీ॥ నాయనయుఁజేమి శ కాధేయమైన నన్ను
నదురఁజాలవు నీవింక శ మెదలఁగలవా?
యామహాత్ముఁడురాముఁడే శ యనుజఁగూడి
యాజి నెదురింప నెవ్వారి శ యండఁగొనెనా?

రావ: అరే! వానరహతక! యేమంటివి?

విభీ: అగ్రీహ! పంపిన వా రాదుమనినమాటలే, రాయబారి పలుకుట
సహజము. సావధానచిత్తులరై, యాలకింపుడు.

రావ: చెప్పుము, చెప్పుము.

హను: సీ॥ తెచ్చినాడవుసీత శ మ్రుచ్చుతావసవోచు
నెంచినాడవువార శ లెఱుగరంచు
దలచినాడవుకంధి శ దాట దుర్లభమంచు
నరవానరులు నీకు శ నెఱయటంచు

రామునెంచితివిగా శ్రీ రాజ్యహీనుండంచు
 సీతనెంచితివయో శ్రీ నాతియంచు
 రఘువీరువందించి శ్రీ రంజల్ల నెంచితి
 మొదలంట నీసిరి శ్రీ మోసమగును

గీ॥ బట్టబయలయ్యె నీసీచ శ్రీ వందతనము
 కంధినవలీలదాటితి శ్రీ గఁటి సీత
 కోతిదిను దానవుల నాజి శ్రీ గూల్పినాడ
 “నొకటితా నెంచదై వమిం శ్రీ కొకటిదలంచు.”

తే॥ గీ॥ మహిదయాసత్యశౌచవి శ్రీ రహితమైన
 నీదుశివపూజలేటికి? శ్రీ వేదశాస్త్ర
 వతనములఁగాల్పనొక్కొక్క? “శ్రీ వంబునకును
 మణివిభూషలఁగూర్చు శ్రీ మాడ్కి”గాదె.

గీ॥ మించిపోయినదానికి శ్రీ గించయేల?
 సీత రామునకన్పించి శ్రీ చేతులెత్తి
 శరణువేడుమతఁడునిన్న శ్రీ గరుణజూచు
 నదిరుచింపమిసీవంశ శ్రీ మంతరించు.

రావ: ఓరోరి! కష్టముష్టివచా! ఉన్నతప్రలాపా బాలికా!
 వానరాధమా!

ఉ॥ అబుధిదాటనన్నివను శ్రీ లాయెను నోటను నువ్వుగింజ వృ
 వ్తంబున సిద్దెనుంచుకొను శ్రీ డాంబికమత్తత వాగదేర?గ
 ర్వంబడఁగ్గ మదీయకర శ్రీ వాలున లుంతనఁజేతు: గంతమా
 యంబుదమూర్తిరాముడుభ శ్రీ యాకులుండై ధృతిఁబాసిపోవఁగ్గ.

రావ: (కరవాలము ఝుళిపించుచు! హనుమపై నురుకఁబోవును.)

విభీ: అడమి; చెయిపట్టుకొని, అన్నా! శాంతింపుడు, శాంతింపుడు.

ఉ॥ తాలిమిఁబూనుమన్న! యిది శ్రీ ధర్మమే? దూతనుజంతు, దూతలం
 బాలనసేయు వారలను శ్రీ బట్టి వధింపగఁజెల్లుఁగాని యా
 పాలకుఁడేమి కలగ; నది శ్రీ పల్కెను దూతలు వధ్యులౌదురే?
 బాలము గాల్చి కంపుమిక శ్రీ వచ్చినదారిని బారిపోయెడున్.

రావ: బలే! నీ యాలోచనంబు, మంచిది. కోరికిఁ దోకయేప్రణము.
గానఁ దోకఁగాల్చి పంపినచోఁ దోడి కోరితులు గేలిచేయ సిగ్గుతో
సగముఁ జచ్చినట్లుండును గాన, వట్లుచేయుడు దానవులారా! యీ
కోరివాని తోకకు, అగ్ని రగులొకనం జేయుడు.

రాక్ష: ఓరీ! వానరా! కద కద, నీవనివట్టెదము. రండురా! రాక్షసు
లారా! యీకోరిరోగము కుదుర్చుదము. (పొడుచుచు గుద్దుచు
నీడ్చుకొని పోవుదురు) (అందరు నిష్క్రమింతురు)

అ శో క వ న ము

(చెట్టుక్రింద సీత దుఃఖించుచుఁ బ్రవేశము)

సీత: రామచంద్రా! నాకష్టంబు లెన్నడు గట్టెకును? ప్రభూ! నీచరణ
సేవ లభించుటెన్నడు? ఈ యంజనీ సుతునివలన, నాకష్టంబు
లన్నియు నాలించియైన, నన్నుద్ధరింతువా?

రాక్షసప్రీ: (వరుగెత్తుకొనివచ్చి) జానకీ! అయ్యో! పాపము, నీతో,
నింతదనుక ముచ్చటాడిపోయిన ఎట్టమొగము క్రోలివాని
తోకకుఁ జమురుగుడ్డలఁ జుట్టి నిప్పుటించి, చావఁగొట్టుచుఁ
ద్రాళ్లతోఁ గట్టి యీడ్చుచు, నూరంతా, తిరిప్పుచున్నారు.
అమటలో వాఁడు బ్రతుకఁగలఁడా?

సీత: హా రామా! యేమి నా యభాగ్యము? ఉపకార మొనర్పవచ్చిన
యీ మారుతికే విపత్తు సంభవించెనేమి? సర్వభక్షకుఁడవువలనఁడ
వగు, నో వీతిహాత్ముఁడా! రామకార్య రక్షణంబు నీకును
గర్తవ్యమే, నా పార్థనం బాలింపుము. కవమానసుతుని
రక్షింపుము.

సీత: సీ॥ త్రాహి మాం వీతిహాః ॥ త్రాయ పవిత్రాయ
అగ్నిహోత్రాయ తు ॥ భ్యం నమోస్తు
పాహిమాం హేహవ్య ॥ వాహనాయా జగ
త్ప్రణమిత్రాయ తు ॥ భ్యం నమోస్తు

అనలాయ హుత వహో య కృపీటజన్మాయ
 వరశురామాయ తు య భ్యం నమోస్తు
 సర్వ భక్షాయ వై య శ్వానరాయా హరి
 దశాయ పాహి తు య భ్యం నమోస్తు
 తే॥ గీ॥ యజ్ఞ పూరుష! యనల! తు య భ్యం నమోస్తు
 పావకర్ములు తైత్తిలు య పట్టిగాలి
 నట్టి వాలముగాల్చిరి య వరమదయను
 హనుమకింక శీతలండవై యలరుమయ్య!

గీ॥ సత్యరతుడైన శ్రీరామ య చంద్రుడిపుడు
 పాదసేవకురాలనై య పటగుసన్ను
 కరుణంగనునేని? బోవరా య గలఁ డయ్యేని?
 దహన! హనుమకుఁ జల్లనై దనరుమయ్య!

తెరలో! (పెద్దచప్పుడు, కలకలము. పాదలకేకలు) అమ్మయ్యో
 యిదేటికో, తిరా! తోకగాల్చితిమని సంతసించితిమిగాని, యూరు గాల్చు
 చున్నది. అయ్యో! యింట్లు, వాకింట్లు ధనధాన్యరాసులు, బాలురు,
 వృద్ధులు సర్వము కాలి బూడిదయైనవి. పాణాలు గాపాడుకొనుట
 కైన పీలు లేదు. సముద్రపు తొడ్డునకుఁ బారిపొందు. పదుడు, పదుడు.
 (తెరలో మంటలు)

శాకునశ్రీ: అయ్యో! నాకొంప యేమామెనో? యాదిటక-మాలిన
 రక్కసులతోని మూలానగదా మాకీ యికట్లుగలిగె. సీతమ్మతల్లీ!
 నేఁబోవుచున్నానమ్మా! బిడ్డలెంతగోల పెట్టుచున్నారో? పోవును.
 సీత: ఇదేమి లంకానగరమంతయుఁ గాలిపోవుచున్నదిగాఁబోలు. హను
 మానుండెట్లుండెనో? రామా! రామా! నాథా! రక్షించు.

(తెరలో) ఓరీ రక్కసిమూకలారా! నన్నేలఁ జాట్టుముట్టెదరు.
 మిమ్ము నొకకనిం జిక్కకుండా జిక్కాడెద. మీలంకానగరంబంతయు
 నగ్నిహోతునకుఁ దొలికబళం బొనర్చెద. తొలగిపొందు. బ్రదుక
 నెంచినచో మీ యసురులు గాపాడుకొనుటకు సాగరు నాశ్రయి

పుడు. మీదుర్మదాంధుడగు రిక్క-సులతేడు బూడిదయైన పురంబుం గాంచి, పొంగెడుగాక (తెరజారును) (హనుమంతుడు ప)వేళించును)

హను: ఆహా! ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము. వాల-బుఁబిజ్వరిల్లెడు దహనుం జేలనో? శీతలుండ నాఁడు. నాకు నిసుమంతయు వేడిగల్గింపలేదు. గోపురాట్టలక పాకారసౌఖ్యములన్నియు భస్మంబొనర్చుచు విజృంభించు జ్వలదహనుండు నాయెడఁ జల్లదనంబూనుటకుఁ గతం జేమి? నాజనకునకు మిత్తుండగుటనో? అంతమాత్రంబునఁగాదు. ఆహా! తెలిసెఁ దెలిసె.

గీ॥ రామచంద్రుండు సత్య పత్ర రాక్రముండు
పరమసాధ్వీ పతివ్రత పథరణితనయ
వారికరుణారసంబిట్లు పవరలుచుట
వీతిహూతుండు దానాయె పశీతలుఁడుగ.

అమ్మయ్యా! శ్రీ సీతారాముల దయామహిమచే నిప్పటికి నా సాగరలంఘన బు సారకృత నది. సఫలీకృత మనోరథుండనైతి. శత్రునగరం బగ్నిహూతునికి నల్పాహారంబుగ నొనర్చితిని. శ్రీరాముని కడకేగుటయే యిఁకఁగావలసిన కార్యంబు(తలయెత్తి లంక వైపుఁ జూచి) అయ్యా! యెంతబుద్ధిహీనుండనైతి. విచారణంబుసేయక రామచంద్రుని కార్యంబు తయుబాడుఁజేసితిని కోపాటోపాఁబున నొడ లెఱుంగక లంకలో జానకి యున్నదనుమాటయే, చిత్తిపనైతిని. కట్టా! అయియు నీయగ్నిజ్వలలంబడి, మరణించియుండనోపు. నేనింక రామునికడ కేమొగఁబునం జనువాడ. నాశ్రమంబుతయు నిష్ఫలం బైనదిగదా! నేనీసముద్రంబునంబడి యుసురులుఁ బాసెద. (తెరలో) హనుమానునకు జయము జయము (హనుమంతుడు తలపైకెత్తి చూచుచు) ఎవరబ్బా! యిట్లనుచున్నారు.

(తెరలో) ఎచ్చటనైన నిట్టిచోద్యంబు కనివిని యెరుంగుదుమా?

గీ॥ తవిలిలంకాపురము జ్వల పదహనుఁడేర్చి
భస్మమొనరించెనేగాని పరమసాధ్వీ

సీతపై నీడగానున్న శ చెట్టుదరియఁ
బోడు సేమాన నున్నది శ పుడమిపట్టి.

హను: ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి. కరుణాశరణీ! దాశరణీ! నాపై నీకు నిడు
దయగలదనుట సత్యమే. జనకమిత్రా! అగ్నిహోత్రా! నా
యందుఁ బుత్రవాత్సల్యంబే, నెఱపితివి. పరమపావనీ! తల్లీ!
జానకీదేవీ!

నేను తెలివిమాలినవాడనై నీకేమో అగ్నివలన నపాయంబు
వాటిలెనని శోకించితిని. ఇంతకంటె మూఠత్వముండునా? అగ్ని
హోత్రునింగూడ సంతినచో దహింపనేర్తువు, పవిత్రునిగాఁజేయ
నేర్తువు, ఇట్టి నిన్ను దహింపడు దాయంగలఁడా? చాలు జానకీ
సేమబుదెలిసె. ఇదె నాస్వామిగనబోయెద. ఇంకఁ గావలసినదేమి?

చుత్తశోకిం

భూమిసస్య సమృద్ధిగాంచుత | భూమినాథులు నెల్లడఁ
ప్రేమనేలవలె బ్రజావళి | రీతినెల్ల బ్రజావళిఁ
క్షామడామరము ల్పశిచుత | క్షౌసుతలెల మానినల్
భూమినొప్పుచు నుగ్రుగావుతఁ | బ్రోచు నీశ్వరుఁడెల్లరన్.

శంకరాభరణము - లేక మంగళహారతి - (మాతాల గోపాలునకువలె బాదనగును)
మంగళహారతి- బంగరుచేలునకు-మంగళా కారునకు-మూల్యగిరిశునకు॥
దాసులకెందు వర-దాతయైనట్టి శ్రీని -

వాసుఁడౌ మా నృసింహ- భాసురాకారునకు ॥మం॥

శౌరికి నిగమాంత సు - చారికి దనుజేంద్రసం -

హారికి భక్తార్తి సం - హారికి సువిచారికి ॥మం॥

శ్రీరఘురామునకు - శ్రీజానకీదేవికి -

గారణరూపునకు- గరుణాసముద్రునకు ॥మం॥

వరమతుకుమల్లి ఘన - వంశసంజాతుఁడౌ -

నరసింహశాస్త్రికవి -వరదుఁడౌ హరికిజయ ॥మం॥

గీ॥ పరమపావనులును దైవ భక్తి పరులు
నైన తలిదండ్రులకు నతు యలాచరించి
యీ కృతిని వారి కర్పణం భవేనాస్పి
యలరితిని బుణ్యగడిమ నా భక్తమరు కొఱును.

శ్రీ మార్క పితృ దేవతార్పణమస్తు.

గ ద్య

ఇది శ్రీమత్ కృష్ణకైల పుసింహ ప్రసాద సమాసాదిత సంస్కృతాంధ్ర సాహితీ
పురస్కృత సకలకామ్రు సంవిదుపస్కృత సరససారస్వత చతుర వాగ్ధోరణి
మకుటమల్లి కుల మత్తలికామ్రుచల్లికా వియస్మణి కనకాద్రికాశ్రీ
బుభ్రగముణి జానకీదేవీ తమాభవాగ్రణి పుసింహ విద్యస్మణి
రంగనాయకీ పతిమణి ద్వితీయపుత్ర సరవార్యక్షరాయ
కాశ్రీ, అనంతలక్ష్మ్యంబికా గర్భసంభూత
పుసింహ కాశ్రీ ప్రణీతంబగు
లంకాదహనంబను నాటకము
పంచమాంకము: సర్వంబు
సంపూర్ణము.

శ్రీ పుసింహస్వామినే నమః

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

మంగళమ్ మహత్.

శ్రీ మాల్య కైల నృసింహస్వామికి నమః

శ్రీ మతుకుమల్లి కనకాద్రిశాస్త్రి కవి ప్రణీతమగు

గ రు డ ద ం డ క ము

ప్రథమ మండలం

శ్లో॥ నారాయణ శతంగాయ, భుజంగ కాలవై రిచే

నానాచందోమయాఽంగాయ, పతంగ పతయే నమః.

జయ జయ భగవన్ ! గతుత్మన్ ! మరుత్వన్ముఖామర్త్య
లోకస్తుతేంకార రూపాంస భాగోల్లస త్కంస విధ్వంస కాంతిచ్ఛటా
ప్రాప్తవేణ్యాంబుదోద్య ధ్వుటాకాంత కూటోజ్వలద్ధాటక ఖోణిభృ
తల్పకాయాఽ ప్రిమేయాఽ వ్యయక్షేమనామః ! సువరోసి.
సత్త్వన్ ! గతుత్మన్ ! త్రిపున్మస్తకం భవ్యగాయత్రినేత్రాన్వితం
స్తోమసామాత్మకం వామదేవం దమాంతం బృహత్సామ తత్సాహ
చర్య స్ఫురత్సామ యుగ్మోగు వక్ష ద్వయాలంకృతం ప్రాజ్ఞ యజ్ఞోప
శబ్దాత్పరం యజ్ఞాయం పుచ్ఛ మచ్ఛం వహంతం చిరిం ఛండిసా
మంగళై రంగళై రైచ్చిరైః, ప్రజ్వలంతం యజ్ఞర్నామకం వేద
మూర్త్యా చిరంతం నిరంత భవంతం సదాహం తమిజే.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ద్వితీయ మండలం

మధుమధనరదన్ మహావక్ష రక్షచ్ఛటాకేలికా ఘోరదంభోలి
ధారా కతోరాహతవ్రాత భస్మాహుతీకార దక్షాత్మవక్షాగ్రోమాభి
రామప్రభావం త్వదీహనుభావం హికోపరితుం శక్ను యాదాపుయా
దిప్తసిద్ధిం త్వదీయస్త వాత్సవస్తోపిలోకః ప్రకాశం ప్రకాశోద్య
దాకాశరత్న ప్రతీకాశ వక్త్రప్రభాక్షిప్త పూర్ణక్షపేక్షాపాతు
స్వవక్షాద్భుతోద్భూత వాతూల జాతేన తూలం మమాభీల మేనః

ప్రభుతం మహావీర్య వక్షిణ! మాం రక్షరక్షాక్షతోక్షిప్ర ముగ్ధితుర
పాగ్గిదీప్త ప్రచండాగ్నితుండేన వైతండికం ఖండ యాస్మ ద్విష
స్మండలం.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

తృతీయ మండలం

గరుడసింఖల తక్షశానంత కరోటకాద్యద్భటాహీశ్వరప్రహ
మంశాటవీదాహదావానలాత్మప్రతాపజ్వల జ్వలికాజాల సంసేవ్య
మానాంఘ్రిరాజ స్నఖాగ్రైర్నవైర్వాలఖలైస్స సైఖానసైస్సర్వ
వాచయమై స్తూయమాన్స్వమంత్రామృతాసారతోఽవృశ్చికవ్యాళ
సాలా వృకాదీంశ్చ రాత్రించ రాహస్యరాంధశ్చర త్కూచరద్యోచర
కూరినానావిషప్రాణి దంష్ట్రాగ్ర జిహ్వాగ్ర నాసాగ్రహస్త్రాగ్రపాదాగ్ర
రోమాగ్ర పుచ్ఛాగ్ర జాగ్రతకరాభీధవతాకల కూటప్రభృత్యుగ్ర
హాలాహలాభీల కోలాహలానూన దోదూయ మానాత్మ దీనాననం
పాహి సద్యస్సప్తధానాహ ఏవ వదీప్తం పుతాశం జహోన్నిద్ర
రుదాసు కీర్త్యాహ్వయాభ్యాం ముఖాభ్యాం వరివ్యజ్వయమానం ప్రస
న్నాహరిన్ ! లసన్నాగహరి! స్నమస్తే స్నమస్తే నమస్తే నమః.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్లో॥ ఖండేషు త్రిషు గూఢం
మండిత త్రిపద మంత్రం ప్రత్యేకం
చండాశీవివతండా
దండజవతిదండ కోయ మవ్యా స్మ॥
ఓమ్ తత్సత్.

ఈ గరుడదండక రచయిత హనుమద్విజయ గ్రంథకర్తకుఁ
బ్రహ్మతామహుఁడు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీ నరసింహ సహాయము

శ్రీ గరుడదండక రచయితయగు

మతుకుమల్లి కనకాద్రిశాస్త్రిగారి యను జన్మదగు
మతుకుమల్లి మాధవశాస్త్రి గారిచే రచియింపబడిన
దశావతార స్తోత్రము లోని పద్యములు
ఇందు దహనించెద

కం. శ్రీరమణీ వక్షోజ త

టీరంజిత ఘుస్పణ రసవటీరాచిత వి

స్తారోరస్థిత కౌస్తుభ

హార లతాభరణ! మాలి కాచలరమణా!

1

మ. భవదంచత్కరుణా కటాక్ష కలితోపస్కార సంస్పాప్త మ
త్కవితా భారతి బంధురార్థ ముఖనా గంభీర భావై నవ
ద్య విధిఁ తొప్పడకున్న నీదుమది కాహ్లాదంబు గావింపదే!
భువి దానేర్పు కుక్కోక్తి చందమున సొంపుంబెంపు దీపింపగన్.

2

కా. భావి శ్రీరఘురామతఁ జల నిధిన్ బంధించెదం గానముం
దేవే వేగ నతోన్నత స్థలములం దీక్షించి చచ్చాకముం
గావింపం జను నంచు వారి హతులం గ్రావాళి సుగ్ధుచున్
తీవింగ్రీడ దనర్చు నక్కపతిపాతీనంబు మమ్మేలుతన్.

3

కా. అంభోరాళిని మంధనోద్ధ సురదై త్యక్త్యే? తాడంబరో
జ్ఞుంభద్వానభిదా విశీర్య దురు రాజీవోద్భవాదోద్యత
స్తంభస్కంద మహీధ్రీమూల ఫలకాంచ త్పుష్ప సాధిష్ట సం
రంభారంభణకాలియాకమత రాధృహ్మంబు జింతించెదన్.

4

మ. కనకక్షోణి ధరంబు కర్ణిక కులగ్రావేంద్రముల్ తేంట్లునై
తన దంష్ట్రాభిసవల్లరింబొదలు గోత్రామండలాంభోరు హం
బనువౌతావుల నుల్లసిల్లగ సముద్యద్వికృమ శ్రీ విక
ర్తన దీప్తికా వికసింపజేయు కిటిరాధృహ్మంబు జింతించెదన్.

5

మ. పెనుగంబంబున నుండి కట్టెడుట బల్బీరంబున న్నిల్చుదై
 త్యుని మేన న్మగరాల కత్తళములో నొప్పారు నాత్మాకృతిం
 గని యన్యద్విరదారిశంక నొకొ కి న్కం బై కి లంఘించి తీ
 వ్ర నఖగ్రింబుల వ్రచ్చినట్టి నృహరి బ్రహ్మాంబు జింతించెదన్. 6

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఈ దళావతార స్తోత్రము రెండు వందల పద్యములు గల
 గ్రంథము. అముద్రితము.

మృదుమధుర కవయిత్రీ శిరోమణి,
 గుడిపూడి ఇందుమతీ దేవి.

14665